ЛІМ
ГАЗЕТА
ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ
БЕЛАРУСІ

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

22 САКАВІКА 1996 г. № 12 (3836) Кошт 2 500 руб.

Рыгор БАРАДУЛІН

РЫЦАР ЗБРОЙНЫ НА КАНІ

Рыцар збройны на кані
Скача
Блізка сем стагоддзяў,
Каб нашчадак
След знаходзіў
Да крывіцкай чысціні.

Рыцар збройны на кані
Скача
Са святым пасагам —
З Бел-Чырвона-Белым Сцягам.
Беларусь,
Душу ўхіні!

Не расцісне далані,
Покуль Край
Не ўбачыць волі,
Не апусціць меч
Ніколі
Збройны рыцар на кані!

Анатоль ВЯЛЮГІН

КАРЧМА ПРЫ ДАРОЗЕ

Імя,
беларус, выбірай
радзіме са сцятай душой:
ці
"Северо-Западный край",
ці
"Это колхоз небольшой".
У стольных мужоў сумятня.
З прамоў
а ці будзеш здароў?
Свае чужаземцы
штодня
чакаюць усходніх дароў.
А помніш
шкілеты бяроз
і ў лісцях дарогі раскат?
Цярэбяць краіну
на звоз,
як некалі вецце прысад.
Карчма пры дарозе,
карчма —
балююць бандыт і гандляр.
Ні праўды,
ні веры няма,
а Богам
залёны даляр.
Такое было не сасніць,
угнуўшы рамёны,
лягло,
бяскрыліла нас,
як сініц
на зімнім падворку сіло.
У полі
кусціцца лаза.
Баліць нам Чарнобыль яшчэ.
Гаротніца Прыпяць —
сляза
у светлай Зямлі
на шчацэ.

1994

Пра прэм'еру кнігі А. Вялюгіна "Заклён на скрутны вір" чытайце на стар. 3.

78 гадоў назад пад гэтымі сімваламі адрадзілася незалежная Беларусь...

Фота А. МАЦЮША.

Дэпутаты расійскай Думы ў чарговы раз прымусілі прыгадаць знакамітае ўсходняе праклянне: "Каб ты жыў у час перамен!.." Чаго толькі ні наглядзеліся мы на палітычнай сцэне за апошнія 11 гадоў, чаго толькі ні перажылі... Хоць у маскоўскіх падзеях 1991 года, 1993 і, пэўна ж, 1996 года Беларусі адводзіцца роля статыста, тым не менш нашую краіну, дзе камуністы гатовыя адразу ж падхапіць любую "брацкую" ініцыятыву, закранаюць яны не менш балюча. На гэты раз, у адрозненне ад папярэдніх, падзеі развіваюцца запаволена, замаруджана, як і бывае звычайна пры паўторах. Але "выбух" можа адбыцца ў любы момант. Нельга прадказаць, чым скончыцца чарговая спроба рэваншу партыі, якая і пачала перабудову-разбурэнне яшчэ ў 1917 годзе, якая запусціла "працэс" у 1985 годзе, а цяпер апынулася ў ролі "жабы ў каляіне". Адно можна сказаць пэўна: каша, што заварылася ў катле на адной частцы сушы, зварыцца не хутка, і нам, беларусам, давядзецца перажыць яшчэ нямала "перамен", покуль мы не зразумеем канчаткова, што шлях у нас адзін — "людзьмі звацца!"

ПРЫЗНАННЕ ТЫДНЯ

Прэзідэнт Беларусі, на чале прадстаўнічай кіруючай каманды, наведаў Гомельшчыну. Цікавіла яго эканамічная сітуацыя, што склалася на буйнейшых прадпрыемствах і ў вобласці ў цэлым, падрыхтоўка да веснавой сяўбы і ход рашэння чарнобыльскіх праблем. Хваліцца тут няма чым, і таму, выступаючы перад "вертыкальным" актывам вобласці, прэзідэнт заявіў: "Я не вижу своей вины в том, что происходит", маўляў, вінаваты ў гэтым разруху, што назіраецца ў краіне, кіраўнікі на месцах. Гэта, безумоўна, так. І народ бачыць, што прэзідэнт стараецца нешта змяніць, але яму ўсяляк перашкаджаюць. То Кебіч, то Карпенка, то Пазняк, то Багданкевіч з банкірамі, а цяпер вось дырэктары рэформы сабатуюць... Калі ж зірнуць яшчэ ніжэй, то ў рэшце рэшт вінаватым акажацца хто? Вядома, народ... Нягеглы, лянівы, памяркоўны і г. д.

АДСТАЎКА ТЫДНЯ

Указ прэзідэнта аб вызваленні з пасады галоўнага рэдактара "Народнай газеты" Мікалая Галко не стаў нечаканасцю для калег-журналістаў. Чуткі пра гэта хадзілі даўно, але "ўказ" дачакаўся заканчэння падпіснай кампаніі. Прэзідэнт зняў таго, каго некалі сам — незаконна, як тады казалі, — прызначыў. Зняў, значыць, законна. Усё было б правільна, калі б не пара момантаў, якія патрабуюць тлумачэння. Па-першае, "Народная газета" — выданне выключна Вярхоўнага Савета, які адзін мае права прызначаць альбо здымаць галоўнага рэдактара свайго органа, і павінен не дазваляць нікому, нават прэзідэнту, умешвацца ў свае справы. Падругое, не зусім зразумелая пазіцыя калектыву рэдакцыі, што сам па сабе — сіла, з якою павінны былі б лічыцца. Калі ў сітуацыі Сярэдзіч-Галко маўчанне калектыву было вытлумачальным і зразумелым, то ў сітуацыі Галко-Шыманскі — не зусім. Хіба што застанецца надзея: незалежна ад таго, хто б ні кіраваў гэткім калектывам, курс газеты будзе нязменным...

САРТЫРОЎКА ТЫДНЯ

На мінулым тыдні свае святы мітынгамі і пікетамі адзначалі і дэмакраты, і камуністы Беларусі. Цікава было паназіраць, як ставіліся ўлады да "волевыяўлення" і адных, і другіх. 15 сакавіка, у Дзень Канстытуцыі — афіцыйнае, дзяржаўнае свята — у Мінску і Магілёве мітынгі прайшлі спакойна, а вось у Гродне і Віцебску пікеты ў падтрымку Канстытуцыі былі разагнаны міліцыяй, удзельнікі іх арыштаваны. Затое 17 сакавіка міліцыя назірала за мітынгоўшчыкамі-камуністамі, якія адзначалі гадавіну свайго рэферэндуму і заклікалі да антыканстытуцыйных дзеянняў, — абыякава... Сімптаматычна? Не — "заканамерна".

ПАТРЫЯТЫЗМ ТЫДНЯ

На саракаметровай трубе райбыткамбіната ў Лёзне 15 сакавіка (як гэта ўжо было і летась 27 ліпеня) зноў залунаў бел-чырвона-белы сцяг. Невядомы патрыёт, які ў запісцы, прымацаванай да сцяга, назваўся Міронам, павесіў яго ноччу, напярэдадні свята. Міжволі прыгадваюцца подзвігі падпольшчыкаў у гады акупацыі...

ПАДМАН ТЫДНЯ

Сродкі масавай інфармацыі распаўсюдзілі паведамленне, што ўкладчыкам будуць кампенсаваны ўклады ў памеры ў 1000 разоў больш тых грошай, што "ляжалі" на іх ашчадкніжках да 1991 года. Але пры ўмове, што ўкладчыкі ўнясуць цяпер у 2000 разоў больш рублёў, чым было на "кніжках" на той час, а "кампенсаваныя" грошы атрымаюць толькі праз год пасля ўнясення новай сумы. Ужо гэтая ўмова павінна была б насцярожыць нават самых легкаверных людзей. Аднак паракрэсліваe ўсе ўмовы наступная: банк у аднабаковым парадку можа перанесці тэрмін выплаты "кампенсаванай" кампенсацыі на любы час... Няўжо знойдуцца людзі, якія "клюнуць" на гэты пусты кручок, і ці такой кампенсацыі ўкладаў ад дзяржавы чакалі яе законапаслухмяныя грамадзяне?

ЗМОВА ТЫДНЯ

Паміж Міністэрствам адукацыі і навукі Беларусі і Беларускім Экзархатам Рускай Праваслаўнай Царквы падпісана дамова аб супрацоўніцтве. Мэта яе, як паведамлялася ў друку, "адраджэнне духоўнасці і маральных каштоўнасцяў беларускага народа, культурных традыцый, а таксама зацвярджэнне гістарычнай ролі праваслаўя на Беларусі". Такім чынам, адлучаная ад школы больш за 70 гадоў царква будзе паступова далучацца да яе, каб заняць пустату, што ўтварылася пасля смерці камуністычнай ідэалогіі... Дамова заключана толькі з праваслаўнай царквой, хоць дзяржава ў нас, і гэта агульнапрызнана, не монаканфесійная. Але што дзівіцца, ведаючы, што каталікі, у адрозненне ад праваслаўных, даўно не ў пашане ва ўсенароднаабранага.

ЗДАРЭННЕ ТЫДНЯ

У ноч з 14 на 15 сакавіка ў Оршы і Крычаве адбыліся надзвычайныя і жахлівыя падзеі. У Крычаве, у інтэрнаце для маласямейных, ад пакінутага без нагляду самаробнага награвальнага прыстасавання ўзнік пажар. У выніку загінула 6 чалавек, яшчэ 11 у цяжкім стане патрапілі ў бальніцу... А ў Оршы, пры арышце, два злачынцы спачатку абстралялі міліцыянераў, а потым адзін з іх кінуў гранату. Ратуючы жыццё сваіх калег і людзей, што былі паблізу, старшы інспектар Дзям'янаў загінуў, а сем міліцыянераў і двое грамадзян атрымалі раненні рознай цяжкасці. Пры выбуху злачынцы паспелі ўцячы, аднак хутка былі знойдзены на вуліцах горада. Пасля перастрэлкі іх абясшкодзілі, але ад атрыманых раненняў абодва злачынцы сканалі ў бальніцы... Пра падрабязнасці гэтых невераг одных для нашай краіны падзей, думаем, беларускія газеты яшчэ раскажуць.

З нагоды

ПРАГА РЭВАНШУ

15 сакавіка 1996 года на тэрыторыі Дзяржаўнай думы Расійскай Федэрацыі быў адноўлены Саюз Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік. Такі цуд адбыўся пасля таго, як унесены фракцыяй камуністаў і падтрыманы яе ідэйнымі саюзнікамі — фракцыямі аграрыяў і народа ўладдзя праект пастановы аб дэнансацыі Белавежскіх пагад нення, якія ў снежні 1991 года паклалі канец існаванню камуністычнай імперыі — СССР, знайшоў падтрымку большасці дэпутатаў ніжняй палаты расійскага парла мента. У той дзень мільёны людзей змаглі "ўбачыць" на экранах сваіх тэлевізараў святкоўчых перамогу першага камуніста Расіі Генадзя Зюганава, палымянага трубадура калгаснага ладу Міхаіла Лапшына і экс-прэм'ера яшчэ саюзнага ўрада, "плачущего большевика" Мікалая Рыжкова. Не абышлося гэтае палітычнае шоу і без "ковёрного", у ролі якога і на гэты раз бліскуча выступіў Уладзімір Вольфавіч Жырыноўскі, які, вітаючы згаданую прапанову, выняў з кішэні пару наручнікаў, паабяцаўшы надзець іх на ўдзельнікаў падпісання Віскулёўскіх дакументаў...

Перавядзём дыханне і паспрабуем асэнсаваць тое, што адбылося ў Маскве. Адразу хачу сказаць, што няма падстаў супакойваць сябе тым, што прынятая Думай пастанова не мае ніякай юрыдычнай сілы, што гэта, па выразе некаторых назіральнікаў, так бы мовіць, "папяровы тыгр". Так, сапраўды, паводле расійскай Канстытуцыі, любая змена дзяржаўнага статуса краіны можа быць ажыццёўлена толькі ў выпадку прыняцця адпаведнага закона, ініцыяванага і ўхваленага прэзідэнтам. Але ці спынялі такія "дробязі" калі-небудзь камуністаў? І хоць адразу за прыняццем думскай пастановы аб дэнансацыі лідэры КПРФ паспяшаліся з заявамі, што згаданы "гістарычны" дакумент нікому не пагражае, што ён не мае на ўвазе прымяненне нейкіх сілавых мер, наадварот, разлічаны дапамагчы прэзідэнту Расіі ў яго намаганнях паскорыць інтэграцыйныя працэсы ў рамках СНД, гэта яшчэ больш насцярожвала. Мякка тварышы сцелюць...

Барыс Мікалаевіч Ельцын ахарактарызаваў гэтую "дапамогу" як скандальную акцыю, якая ставіць сваёй мэтай дэстабілізацыю абстаноўкі і ў Расійскай Федэрацыі, і ў краінах Садружнасці, як палітычны шантаж, імкненне набраць ачкі ў прэзідэнцкай выбарчай гонцы і нават як спробу сарваць прэзідэнцкія выбары.

Бясспрэчна, што мы сапраўды маем справу з прадуманай (гэткі ход канём) палітычнай акцыяй камуністаў — своеасаблівым авансам выбарчаму электарату Г. Зюганава, бо дэнансацыя Белавежскіх пагадненняў і аднаўленне Савецкага Саюза — адно з галоўных перадвыбарчых абяцанняў лідэра камуністаў побач з імпічментам прэзідэнту і перадзелам уласнасці (бальшавіцкі лозунг — адабраць і падзяліць). Пры цяперашніх суадносінах палітычных сіл у Расійскай думе першае было здзейсніць лягчэй, што і было зроблена.

Сёння можна пачуць з вуснаў некаторых палітыкаў-дэмакратаў, што камуністы, плануючы сваю акцыю, пралічыліся, бо не прадбачылі, якую рэакцыю яна выкліча ў краінах СНД. Што і казаць, палітра заяў лідэраў краін — членаў Садружнасці — была аднaзначна адмоўнай — ад больш-менш асцярожных выказванняў аб недатыкальнасці суверэнітэту краіны (прэзідэнт Беларусі А. Лукашэнка) да выказванняў кшталту "Правакацыйная акцыя, накіраваная супраць суверэнітэту краін-удзельніц СНД, непрыхаваная спроба камуністычнага рэваншу" (прэзідэнт Арменіі Тэр-Петрасян), "Гісторыю нельга паварнуць назад. Украіна, народ якой у снежні 1991 года амаль аднагалосна прагаласаваў за суверэнітэт і незалежнасць, рашуча асуджае спробу рэанімаваць СССР" (прэзідэнт Украіны Л. Кучма). Не ў менш рэзкіх выразах выказаліся з нагоды згаданай пастановы Расійскай думы лідэры Казахстана, Малдовы, Азербайджана, Грузіі, Узбекістана, краін былой савецкай Прыбалтыкі.

Ці стала гэта нечаканасцю для зюганаўцаў? Думаю, што не стала. Бо з самага пачатку стаўка рабілася на падбухторванне і кансалідацыю пракамуністычных сіл на прасторах былога Савецкага Саюза, стаўка на досыць жывучыя ў пэўнай часткі насельніцтва, асабліва пажылых людзей, пачуцці настальгії па былым савецкім ладзе з яго хай і хранічным дэфіцытам усяго, пастаннымі чэргамі і блатамі, але і з нібыта нейкай сацыяльнай абароненасцю людзей.

Менавіта на гэтакі электарат разлічана сацыяльная і палітычная дэмагогія сучасных левых, якія, прагнучы рэваншу, імкнучыся да ўлады, разыгрываюць белавежскую карту, і, робячы выгляд, што не ведаюць сапраўдных прычын распаду Савецкага Саюза, ускладаюць віну за гэта на кіраўнікоў трох былых савецкіх рэспублік, якія сабраліся ў Віскулях. Прычыны тыя ва ўсіх навідавоку. Яны былі прадвызначаны самой ходай гісторыі. Зрэшты, савецкая імперыя — не першая імперыя ў гісторыі чалавецтва, якая пахавала сябе пад уласнымі абломкамі з-за непераадольных унутраных супярэчнасцяў, архаічнай эканомікі, татальнай несвабоды, прыгнёту чалавечай існасці. Ну, а наблізілі канец імперыі, што б там ні казалі, самі камуністы. Варта згадаць толькі інспіраваныя імі крывавыя падзеі ў Тбілісі, Алматы, Вільні, бальшавіцкі путч у жніўні дзевяноста першага года ў Маскве.

Сёння КПРФ і яе саюзнікі па левым лагеры па ўсім СНД могуць спадзявацца толькі на кароткую чалавечую памяць, на невуцтва сваіх прыхільнікаў. А невуцтва, заўважым, заўсёды агрэсіўнае. Пра гэта думалася мне падчас трансляцыі рэпартажу з сустрэчы Г. Зюганава са сваімі выбаршчыкамі, што адбылася назаўтра пасля згаданага ганебнага галасавання ў Думе, калі кожнае слова камуністычнага кандыдата ў расійскія прэзідэнты пакрывалася бурнымі воплескамі і воклічамі, — "ма-лай-цы!" Як на стадыёне ў час гульні любімай футбольнай каманды.

Дэманструючы "адзінства партыі і народа", камуністы ў тыя дні вывелі на вуліцы натоўпы людзей з чырвонымі сцягамі і партрэтамі Сталіна ў Маскве, Алматы, Харкаве, Мінску, іншых гарадах краін СНД.

Калі я бачу партрэты вусатага дыктатара ў калонах камуністычных дэманстрантаў, адразу згадваюцца досыць распаўсюджаныя сёння развагі некаторых інтэлігентаў-дэмакратаў, развагі зробленыя для ўласнага самазаспакаення, што, маўляў, сучасныя левыя і, у першую чаргу, лідэр КПРФ сам таварыш Зюганаў, — гэта ўжо не камуністы сталінскага гарту, што па сваіх поглядах гэта хутчэй сацыял-дэмакраты заходняга ўзору. Якi небяспечны самападман! Дарэчы, пацвердзіў гэта своеасаблівым чынам былы гэкачэпіст, член ЦК КПРФ генерал Варэнікаў, які літаральна днямі ў сваім публічным выступленні перад паплечнікамі запэўніў іх, што ўсе гэтыя размовы аб нібыта маючым месца "слізганні камуністаў да сацыял-дэмакратыі — звычайная лухта". "У КПРФ ёсць праграма максімум, якая не апублікавана, і там усё расстаўлена па сваіх месцах", — з салдацкай праматой сказаў адстаўны генерал. Чаго вартых пасля гэтага неаднаразовыя запэўніванні таварыша Зюганава, што калі яны, камуністы, прыйдуць да ўлады, дык пачынаць рэпрэсіі супраць іншадумцаў не будуць...

У сувязі з гэтым варта згадаць скліканы днямі ў Маскве "круглы стол" дэмакратычных арганізацый і рухаў, на якім была выказана агульная думка — кампартыя Расійскай Федэрацыі і некаторыя іншыя арганізацыі левага кшталту ўяўляюць сёння сабой нацыянал-сацыялістычны рух з уласцівым яму крайнім шавінізмам і ксенафобіяй.

...Не ведаю, ці было гэта загадзя абгаворана з лідэрамі КПРФ, але ўжо назаўтра пасля прыняцця ў Думе пастановы аб дэнансацыі Белавежскіх пагадненняў у інтэрв'ю аднаму з расійскіх тэлеканалаў першы сакратар ЦК ПКБ, ён жа кіраўнік парламенцкай фракцыі камуністаў С. Калякін абвясціў, што яны неўзабаве ўнясуць на разгляд Вярхоўнага Савета Беларусі прапанову аб дэнансацыі пагаднення ў Віскулях.

Улічваючы расклад палітычных сіл у нашым парламенце, не складана прадказаць, што тут можа адбыцца тое ж, што адбылося ў Расійскай думе. І не паспеем мы міргнуць вокам, як на тэрыторыі Авальнай залы будзе адноўлена Беларуская Савецкая Сацыялістычная Рэспубліка.

Пакуль што толькі ў Авальнай зале...

Міхась ЗАМСКІ

Брава!

ЖЫЦЦЁ БЯЖЫЦЬ...

...І паўтараецца? Мабыць, і так. Невыпадкова ж "вечныя" яго сюжэты, занатаваныя ў мудрасці беларускіх баладаў, натхнілі творцаў сучаснага балетнага спектакля. У Дзяржаўным тэатры оперы і балета нарадзілася новае і незвычайнае "дзіцё" — аднаактовае відовішча, гэткая музычна-харэаграфічная сюіта паводле добрага дзесятка народных баладаў. Назвалі балет "Кругабег". Яго ідэя і лібрэта належаць вядомай мастацтвазнаўцы Юліі Чурко, яна ж была і сааўтаркай пастаноўшчыка — у свой час вядучага саліста балета Уладзіміра Іванова. Музыку напісаў Алег Залётнеў. Дырыжор спектакля — В. Чарнуха, сцэнаграфія А. Касцючэнкі. Сярод артыстаў балета, занятых у "Кругабегу", — Т. Шаметавец, В. Захараў, У. Далгіх..

На здымку: сцэны з балета.
Фота Віт. АМІНАВА

Увогуле, спектакль "шматнаселены", як і само няспыннае наша жыццё...

С. Б.

Напярэдадні

"НЕ!" — ДЫСКРЫМІНАЦЫІ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны праводзіць 30 сакавіка 1996 года ў Доме літаратара Нацыянальную навуковую канферэнцыю "Дыскрымінацыя беларускай мовы ў Беларусі: гістарычны, палітычны і лінгвістычны аспекты". Будуць заслуханы пленарныя даклады доктара гістарычных навук Л. Лыча "Беларуская мова як аб'ект дзяржаўнай дыскрымінацыі (гістарычны аспект)", кандыдата філалагічных навук Л. Баршчэўскага "Беларуская мова на палітычнай арэне Беларусі канца 80-х — сярэдзіны 90-х гадоў", доктара філалагічных навук Г. Цыхуна "Дэфармацыя ў сістэме беларускай літаратурнай мовы ў гады таталітарызму".

Арганізацыйны камітэт канферэнцыі знаходзіцца па адрасе: 220005, г. Мінск, вул. Румянцава, 13. Тэл. (0172) 33-25-11.

Пачатак рэгістрацыі ўдзельнікаў а 9 гадзіне 30 сакавіка.

Мяркуецца, што канферэнцыя будзе працаваць з 10 да 18 гадзін.

Плануецца выдаць зборнік матэрыялаў канферэнцыі. Тэксты артыкулаў (аб'ём да 10 старонак машынапісу праз 2 інтэрвалы) будуць прымацца падчас работы канферэнцыі.

●

На гарадскім сходзе прадстаўнікоў суполак Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны, прадпрыемстваў, ВНУ, арганізацый, настаўнікаў і бацькоў вучняў беларускамоўных школ, што прайшоў у Віцебску, прынята "Заява віцябчан у абарону беларускай мовы". У ёй гучыць трывога з-за таго, што працягваецца наступ на беларускую мову і культуру, тармозіцца працэс адраджэння беларускасці ў сферы ўсяго грамадскага жыцця. Становішча асабліва ўскладнілася пасля правядзення рэферэндуму. Калі ў мінулым навучальным годзе ў Віцебску па-беларуску навучалася ў школах 3300 вучняў, у тым ліку 698 у амаль сарака першых класах, дык у гэтым годзе іх ужо — каля 2000 і толькі пяць першых класаў. Адзіная гімназія са статусам беларускамоўнай пераходзіць на рускую мову.

Удзельнікі сходу патрабуюць, каб у Рэспубліцы Беларусь выконваліся Канстытуцыя і законы дзяржавы, накіраваныя на моўнае і культурнае адраджэнне; аднавіць пісьмовы экзамен для выпускнікоў сярэдніх школ па беларускай мове; каб ва ўсіх ВНУ абавязкова здаваўся ўступны экзамен па беларускай мове і літаратуры, ствараліся беларускамоўныя патокі...

На думку ўдзельнікаў сходу, кожны службовец павінен валодаць беларускай і рускай мовамі і ў кароткі тэрмін здаць экзамен на адпаведнасць валодання мовамі ў межах сваёй службовай кампетэнцыі, а вышэйшыя службовыя асобы і выбраннікі народа павінны дэманстраваць веданне і павагу да беларускай мовы і культуры Беларусі.

Прапанавана сакратарыяту ТБМ імя Ф. Скарыны інфармаваць адпаведныя структуры ЮНЕСКА і Еўрапейскага Саюза аб культурнай і моўнай дыскрымінацыі карэннага насельніцтва Беларусі, што робіць праблематычным самаідэнтыфікацыю беларускаў як асобнага еўрапейскага народа — аднаго з заснавальнікаў ААН.

Фестывалі

РАДАСЦІ Ў... СПАКОІ

Выпадкова або не, але сёлета стрыжнявой тэмай фестывалю "Маладзечанская сакавіца" зрабілася каханне. Стваральнае, разбуральнае, эгаістычнае, усеабдымнае, усюдыіснае, часцей за ўсё — недарэчнае ў сваіх выбітных праявах. Недарэчнае ў нашых абставінах, асяродку, атачэнні. А каханне проста працягнула ў фестываль тэму выбару. Нейкага адметнага, вялікага, адзінага...

"Маладзечанская сакавіца" за ўсе свае тры дні (15, 16, 17 сакавіка) не мела ніводнага адкрыта правальнага спектакля. Яна выгодна вылучыла сярод заслужаных ды абазнаных (тэатраў, выканаўцаў, твораў) Мінскі абласны драматычны тэатр. Тэатр гаспадароў фестывалю. І не адной спраўнай арганізаванасцю фестывальных плыняў. Спектакль у пастаноўцы мастацкага кіраўніка тэатра М. Мацкевіча "Чорная нявеста" паводле Жана Ануя, шчыра кажучы, не толькі не саступіў камусьці па сваіх мастацкіх вартасцях ды выкананні, але і даў узор высокай мастакоўскай адказнасці за справу сцэнічную. "Зоркам" ды прэтэндэнтам у "зоркі" маладзечанская актрыса Таццяна Кавалеўская (а яна яшчэ і фестывальнай вядучай была) ставала роўняю... Андрэй Бубашкін, запрошаны на ролю з Мінскага тэатра-студыі кінаакцёра, прадэманстраваў сябе ў самай нечаканай якасці — гераічнай...

Фестываль удаўся. Як ніводзін папярэдні! Трэба было б гэта прыняць спакойна, але ж і ў спакоі ёсць свае радасці...

Падрабязную справаздачу пра ўсе фестывальныя радасці "ЛіМ" прапануе вашай увазе ў сваіх бліжэйшых нумарах.

Ж. Л.

На здымку: Яўген ІЎКОВІЧ (Фрэдэрык), Таццяна КАВАЛЕЎСКАЯ (Жанэта) і Андрэй Бубашкін (Люсьен) у спектаклі "Чорная нявеста".

Фота А. ДЗМІТРЫЕВА.

Мітынгі

КАНСТЫТУЦЫЮ АБАРОНІМ МЫ САМІ

Адзіным знакам таго, што Дзень Канстытуцыі — дзяржаўнае свята, былі развешаныя сям-там па горадзе чырвона-зялёныя сцягі, па якія ў нашай Канстытуцыі няма ніводнага слова. Дальбог, "Дзень воіна-інтэрнацыяналіста" альбо "Дзень беларускай міліцыі" адзначаліся больш урачыста і маштабна.

Не любіць, не шануе выканаўчая ўлада Канстытуцыі: калі б магла, пакінула б у ёй толькі адзін раздзел — "Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь", усе астатнія скасаваўшы. А ўлада заканадаўчая адчувае сябе няўпэўнена, на нейкую "згоду" спадзяецца (хоць маглі б і навучыцца на чужых памылках). У гэтых умовах адзіныя, хто могуць Канстытуцыю абараніць — людзі паспалітыя.

15 сакавіка ў Мінску прайшоў мітынг, арганізаваны шэрагам дэмакратычных партый. Пагроза скасавання дэмакратычных правоў, замацаваных Канстытуцыяй, і ўсталявання таталітарнага рэжыму прымусіла нядаўніх палітычных апанентаў шукаць паразумення. Будзем памятаць, што найперш мы — грамадзяне Рэспублікі Беларусь, а ўжо потым сацыял-дэмакраты, кансерватары, нацыяналісты; а ўжо потым беларусы, яўрэі, палякі, рускія — вось галоўная думка, бадай, усіх прамоў на мітынгу. Выступоўцы выказвалі спадзяванне, што 24 сакавіка, каб адзначыць Дзень Волі, на пляц Незалежнасці прыйдуць усе ўдзельнікі гэтага мітынгу і прывядуць з сабою сяброў і знаёмых.

П. В.

ПРАМОВЫ З ГУРБЫ

Рашэнне ніжняй палаты расійскага парламента — Дзярждумы — аб адмене Белавежскіх пагадненняў прагучала як заклік "Камуністы ўсіх краін, яднайцеся!" і ўскалыхнула ўсіх, хто хацеў бы вярнуць былую ўладу і старыя парадкі. А такіх, як вядома, у Беларусі шмат. Касцяк іх складаюць адстаўнікі ўсіх відаў войска і КДБ, якіх у нас атабарылася вялікае мноства. Вось чаму на ўсіх мітынгах камуністычнай накіраванасці чуваць добра пастаўленыя "афіцэрскія" галасы з інтанацыямі палітрукоў перад узяццем чарговай вышыні.

Мітынг 17 сакавіка каля Палаца спорту, прысвечаны пятай гадавіне з дня смерці Савецкага Саюза, не стаў выключэннем. Кожны з выступаючых на ім найперш прайшоўся па тых, хто "нагло и безрассудно" праігнараваў волю народа жыць у адзінай савецкай сям'і (маецца на ўвазе першы і апошні ўсесаюзны рэферэндум). Не прамінулі закляйміць "господ-демократов" і журналістаў, што ліжуць боты сусветнаму капіталізму. Павіншавалі прысутных з найвялікшай перамогай "истинных патриотов" вялікай Расіі і не забыліся сябе ўключыць у іх лік. Запэўнілі ў сваёй вернасці савецкай уладзе і сацыялізму. Было адзначана, што на шляху вяртання СССР (ці стварэння новага?) няма ворагаў. У якасці доказу прагучала наракание, што выступаць даводзіцца не з марմуровых прыступак, а са снегавой гурбы. Гэтых людзей распіралі пачуцці: радасці за перамогу (якая можа быць і зайчаснай), нянавісці да здраднікаў савецкага народа — "мерзавцы, которые пытались отнять у нас великую Родину". (Як любімую цацку ў бэйбуса-пераростка.) Прадстаўнік "Саюза моладзі Беларусі" падышоў да справы з агеньчыкам: прылюдна ўручыў 15-гадоваму школьніку камсамольскі білет.

Усе выступленні па змесце, пафасу і стылю настолькі падобныя, што няма патрэбы называць ні імён, ні прадстаўленых арганізацый. Толькі на адным спынюся асобна.

Народны артыст Савецкага Саюза М. Яроменка — ён жа старшыня канфедэрацыі творчых саюзаў, якую сам пад сябе і стварыў — перапічыў канкрэтныя крокі, зробленыя ў напрамку аб'яднання беларускага народа з рускім. Гэта падрыхтоўка міжнароднага кангрэса дзеячаў культуры і кінафестывалю "усіх славян" "Золотой витязь" (і тое, і другое з ласкі мясцовых уладаў адбудзецца неўзабаве ў Мінску), а таксама стварэнне міждзяржаўнага савета па культуры, які выйшаў з ініцыятывай, каб пытанне аб дэнансацыі Белавежскіх пагадненняў было разгледжана на сесіі парламента РБ. Пахваліўшы прэзідэнта Беларусі, ён зганьбіў "перевертышей" у асяроддзі творчай інтэлігенцыі, што здрадзілі сваім перакананням. (Заўважу ў дужках: змену перакананняў зразумець можна, але як быць з тымі, хто са старымі перакананнямі прыткнуўся да новага карыта?)

На заканчэнне, як "истинный интеллигент", М. Яроменка з пафасам паабяцаў: "Возмездие придет!"

У тым жа духу з гурбы выступіў сярод іншых і памочнік прэзідэнта С. Посахаў — не то як прыватная асоба, не то па даручэнні. Асобныя плакаты і лозунгі былі аздоблены партрэтамі А. Лукашэнкі. Было падкрэслена, што гэта адзіны прэзідэнт, які не выступіў супроць вяртання той самай вялікай Радзімы, якую ў некаторых сілком адабралі.

"Простояв пять лет на запасных путях, локомотив нашей истории тронулся", — сказаў пры адкрыцці мітынгу лідэр беларускіх камуністаў В. Чыкін. Выдатна сказана! Застаецца спадзявацца, што наш Вярхоўны Савет не возьме прыклад з гэтага саржавелага агрэгата.

Г. К.

Вечарыны

ПАЭТЫ АДЫХОДЗЯЦЬ — ПАЭЗІЯ ЗАСТАЕЦЦА

Асабліва — калі гэта паэзія, пазначаная такім талентам, якім валодаў Анатоль Вялюгін. У тым, якая яна жыццядайная, як чуйна ўвабрала ў сябе павевы часу, як моцна прасякнута агульначалавечымі матывамі, яшчэ раз пераканаліся тыя, што 12 сакавіка сабраліся ў Доме літаратара на прэм'еру кнігі Анатоля Сцяпанавіча "Заклён на скрутны вір". Сёння яна ўспрымаецца ўжо і свайго роду запаветам — жыццёвым і творчым — слыннага Майстра. Тое, што ён апошнім часам пісаў, як падкрэслівалася ў час прэм'еры, з'явілася на хвалі сацыяльнай радасці, што ў рэшце рэшт беларускі народ акрыяў, прачнуўся ад сну нацыянальнага нігілізму, усвядомлена стаў на шлях нацыянальнага Адраджэння.

На жаль, сёння многае ўжо не так, як меркавалася і ў што верылася яшчэ год-другі назад. Чарговы раз мацнеюць ветры, гатовыя павярнуць назад ветразі беларускасці. Ды ўсё ж трэба заставацца аптымістамі. І жыць верай, якая не пакідала да апошніх дзён А. Вялюгіна. А ён у адным са сваіх твораў нездарма прызнаваўся: "астануся крывінкай у бел-чырвона-белым сцягу".

Вёў вечар-прэм'еру сакратар праўлення Саюза беларускіх пісьменнікаў А. Пісьмянкоў. Незабыўны воблік Анатоля Сцяпанавіча паўставаў з успамінаў яго сяброў, маладшых калег па пяры. Згадкамі падзяліліся народны пісьменнік Беларусі Я. Брыль, С. Грахоўскі, С. Законнікаў, В. Зуёнак, М. Мятліцкі, К. Камейша, Л. Дранько-Майсюк, М. Скобла.

Творы Анатоля Сцяпанавіча чытаў народны артыст Беларусі П. Дубашынскі, а папулярную песню на яго верш "Бярозка" выканала Г. Радзько.

Прысутныя цёпла віталі ўдаву паэта Людмілу Мікалаеўну Вялюгіну, якой вядучы вечара паднёс букет ружаў.

Варункі

ДОБРАЯ ВЕСТКА

25 сакавіка чатырнаццаць гадоў таму адзначалі мы ў лесе пад Менскам. Ігліца пад хвоямі была вільготная, паветра п'янкое, у лагчынах яшчэ шэрхнуў снег. Мы паставілі між хвояў на грудку самаробны бел-чырвона-белы сцяг, выпілі пляшку гарэлкі, праспявалі "Мы выйдзем шчыльнымі радамі". Адчуванне таго, што ў нас была свая, хоць і далёкая незалежнасць, прыемна хвалявала. У гэты дзень у 1918 годзе беларусы насуперак варожаму свету заявілі: "Ад гэтага часу Беларуская Народная Рэспубліка абвяшчаецца незалежнай і вольнай дзяржавай".

Недалёка ад нас трашчала голле. Няведама чаго ў гэты час бадзяўся па лесе нейкі чалавек. Бярозавік збіраць яшчэ рана.

Чатырнаццаць гадоў таму Беларусь была бэсэсэраўскай. Наперадзе не было ніякага прасвету. Родныя браты-славяне з усходу і захаду зрабілі ўсё, каб нашая незалежнасць захлынулася ў крыві і згніла у турмах. Дзякуй ім за гэта.

Там, у лесе, Сокалаў выдурняўся, пачынаючы спяваць стары беларускі гімн: "Адвеку мы спалі і нас разбудзілі", а потым дадаваў, здаецца, сваё: "Пад с... нам далі і спаць палажылі". Але ўсё роўна, нашая купка моладзі палка жадала паслужыць Беларусі незалежнай. Што там мы, калі за яе ў апошняе стагоддзе ўжо дзесяткі тысяч беларусаў аддалі свае жыцці.

Прайшоў час і, дзякуй Богу, гэта ўжо не толькі нашае свята.

Я заўсёды з унутраным задавальненнем і гонарам разглядаю агульнавядомы фотаздымак нашага першага ўрада Беларускай Народнай Рэспублікі. Дзевяць беларускіх апосталаў. Вясёлым аптымізмам праменяць іхнія вочы, бялеюць каўнерыкі ў цывільных, паблісквоюць наваксаваныя боты ў вайскоўцаў. Я ўпэўнены, што даў бы ім Бог гэты саракатысячны беларускі корпус, які быў сфармаваны на Румынскім фронце і яны пабудавалі б нашую мару — заможную незалежную Беларусь! Але корпус да Беларусі не даехаў.

Палова з Апосталаў прыняла ад рук камуністаў пакутніцкую смерць, другая палова памерла ў выгнанні. Улада перайшла ў рукі прайдзісветаў. А тут, на фотаздымку, проста нейкі ідэал. Прыгожыя людзі з чыстымі і прыгожымі думкамі ды памкненнямі.

25 сакавіка — гэта не толькі беларускае дабравесце. У гэты дзень анёл Гаўрыіл абвясціў Марыі пра тое, што яна абраная Богам за маці для Ісуса Хрыста. Не толькі гісторыя Беларусі, але і ўся гісторыя чалавецтва дзеліцца гэтым днём на дзве часткі. Стары запавет сустракаецца тут з Новым, старая эра — з новай. Здзейснілася тое, чаго так доўга чакалі і пра што казалі прарокі ў Старым запавеце. Чалавек быў узнесены да вялікай годнасці, таму што Бог стаўся чалавекам. І тое, што было, здавалася б, недасягальным ідэалам, запаветнаю мараю, — адбылося!

Але доўгі час мала хто ведаў пра гэтую хвіліну і яшчэ менш верылі. 25 сакавіка — звеставанне, дабравесце.

Недарма на мове "обрусителей" гэта — "благая весть". Няхай жа сапраўды для іх яна будзе такой, а нам яна надасць веры і ўпэўненасці ў нашую светлую будучыню.

Алесь БЯЛЯЦКІ

ЛіМ
ЧАСАПІС

МАСТАК І ГРАМАДЗЯНІН

У Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа адбылася вечарына, прысвечаная 50-годдзю мастака Міколы Купавы. Прысутнічаў і сам юбіляр. А таму прасторная гасцёўня была поўная. Сюды прыйшлі сябры, знаёмыя і калегі юбіляра. Вёў вечарыну навуковы супрацоўнік коласаўскага музея Іван Курбека.

З віншаваннямі выступілі доктар мастацтвазнаўства В. Шматаў, дырэктар Мінскага мастацкага вучылішча М. Басалыга, дырэктар дзіцячага фонду "Сакавік" М. Міцкевіч.

Шмат слоў павагі і ўдзячнасці было выказана юбіляру. Гаварылі пра Купаву не толькі як пра мастака, але і як грамадзяніна. Міхась Басалыга, у прыватнасці, звярнуў увагу прысутных на тое, што "грамадская дзейнасць мастака накіравана на адраджэнне нацыянальнай культуры. Творы М. Купавы — гэта наша гісторыя. Гэта героі нацыянальнай культуры М. Гусоўскі, Ф. Скарына, Я. Колас, Я. Купала і інш.".

Да юбілею была прымеркавана і выстава "Мой родны кут", на якой прадстаўлены работы мастака па коласаўскай тэматыцы, зборнікі беларускіх пісьменнікаў, ілюстрацыі да якіх выканаў М. Купава, здымкі юбіляра.

Не абышлося ў гэты вечар і без паэтычных радкоў і музычных віншаванняў. Выступілі прапагандыст творчасці беларускіх пісьменнікаў Георгій Міцкевіч і народныя калектывы са Стаўбцоўшчыны (дзіцячы ансамбль народнай музыкі "Каласкі" і калектыў выкладчыкаў Коласаўскай музычнай школы).

Алена ДРОЗД

МЕДАЛЬ — ПІСЬМЕННІКУ

На Украіне зацверджаны юбілейны медаль "50 гадоў вызвалення Украіны". Указам Прэзідэнта Л. Кучмы ім узнагароджваюцца грамадзяне гэтай дзяржавы, а таксама прадстаўнікі іншых краін, якія праявілі мужнасць і гераізм у гады Вялікай Айчыннай вайны, змагаючыся з агульным ворагам. Нядаўна гэты медаль атрымаў і пісьменнік А. Капусцін. Аляксандр Пятровіч у баях за Украіну быў кантужаны і тройчы цяжка паранены.

ФЕСТЫВАЛЬ АДБУДЗЕЦЦА Ў МАЛАДЗЕЧНЕ

У офісе Дзяржаўнага канцэртнага аркестра Беларусі, якім кіруе Міхась Фінберг, адбылося пасяджэнне мастацкага савета па падрыхтоўцы і правядзенні фестывалю беларускай песні і паэзіі ў Маладзечне. На сустрэчу прыйшлі вядомыя паэты і кампазітары, чые песенныя творы даўно сталі вядомымі ў нашай краіне, а таксама тыя, хто нядаўна заявіў пра сябе на беларускай эстрадзе. Перад прысутнымі выступіў Міхась Фінберг.

Сёлетні фестываль беларускай песні і паэзіі адбудзецца 14, 15 і 16 чэрвеня. У параўнанні з мінулымі фестывалямі болей увагі будзе ўдзелена паэзіі. Паэты ўпершыню на розных пляцоўках Маладзечна ў гэтыя дні выступяць са сваімі творамі. Запланавана некалькі аўтарскіх вечароў — паэта Уладзіміра Някляева, кампазітараў Эдуарда Ханка і Эдуарда Зарыцкага. Адкрыццё свята песні і паэзіі пройдзе ля помніка Максіму Багдановічу песнямі Ігара Лучанка на вершы нашых паэтаў-класікаў. На жаль, у гэтым годзе не будзе конкурсу маладых спевакоў, але затое ўпершыню з сольным канцэртам выступяць "Песняры".

У абмеркаванні планаў правядзення фестывалю беларускай песні і паэзіі выступілі Васіль Зуёнак, Уладзімір Някляеў, Васіль Жуковіч, Эдуард Зарыцкі, Алег Елісеенкаў, Валеры Іваноў і іншыя. Міхась Фінберг запэўніў прысутных, што нягледзячы на тое, што сёння ў нашай краіне многія сталі "забываць" беларускую мову, а значыць, і беларускую культуру, фестываль беларускай песні і паэзіі будзе ў гэтым годзе і надалей цалкам беларускім.

"ПАГОНЯ", ЯКУЮ ЧЫТАЮЦЬ

25 сакавіка спаўняецца чатыры гады гродзенскай "Пагоні". Так, газеце "Пагоня", якая добра вядома не толькі на Гродзеншчыне ды Брэстчыне, але і ў іншых рэгіёнах Беларусі, у тым ліку і ў Мінску.

Асабіста мне "Пагоня" прыйшлася па густу адразу, калі гады два таму ўпершыню патрапіла ў рукі. Спадабалася сціслацю і дакладнасцю інфармацый, цвярозай канструктыўнай крытыкай грамадска-палітычных варункаў, падзей і з'яў самага рознага кшталту, адсутнасцю ў аўтараў публікацый заангажаванасці, актыўнай і дэмакратычнай грамадзянскай пазіцыяй.

Таму і не праходзіў я міма газеты, калі яна трапляла на вочы, хоць і не скажу, што гэтыя два гады чытаў яе рэгулярна. Тым не менш, калі надарылася быць у Горадні, не прапусціў выпадку, каб не зайсці ў рэдакцыю "Пагоні" і не пагутарыць з яе рэдактарам, былым дэпутатам Вярхоўнага Савета, былым супрацоўнікам "Гродненской правды", сябрам партыі БНФ Міколам МАРКЕВІЧАМ.

— Спадар Маркевіч, на завязку нашай гаворкі — традыцыйнае, нават мо банальнае пытанне — як узнікла газета, хто стаяў ля вытокаў "Пагоні"?

— Ля вытокаў газеты стаяў Аляксей Нічыпаравіч Карпюк, наш выбітны гарадзенскі руплівец на ніве нацыянальнага адраджэння Беларусі. Гэта была яго ідэя ўтварыць фонд, які б мог фінансаваць нейкае выданне. Праўда, у яго быў больш шырокі план. Размова ішла не толькі пра выданне газеты, а і пра выдавецкую дзейнасць увогуле. Ініцыятыва Карпюка знайшла падтрымку ў гарадзенскіх колах. У Гародні павінна была быць беларуская нацыянальная газета! Абгрунтаванні тут, мне здаецца, цалкам лагічныя: якраз тэрыторыя былой Заходняй Беларусі, дзе віраваў магутны нацыянальны рух (дастаткова ўспомніць статысячную Грамаду), дзе ўтвараўся і актыўна дзейнічала Таварыства Беларускай Школы, дзе людзі сядзелі ў Картуз-Бярозе за тое, каб тут жыла беларуская мова! Гэтыя традыцыі не зніклі. Як вы памятаеце, пачатак 90-х гадоў — гэта ўздым беларушчыны. Час быў досыць спрыяльны для адраджэнскіх ініцыятыў, даволі спрыяльна ставілася да ідэі нацыянальнага адраджэння Беларусі і тагачаснае начальства. Таму мы досыць лёгка ўтварылі наш культурна-асветніцкі фонд "Бацькаўшчына", а неўзабаве зарэгістравалі і газету "Пагоня".

Такую назву мы выбралі невыпадкова. Па-першае, аддаючы даніну традыцыям. Газета з такім назовам выходзіла ў Коўне, фінансаваў яе тады летувіскі ўрад, рабілі яе людзі, якія былі на выгнанні. У 1943 годзе, калі я не памыляюся, газета з такім назовам выходзіла ў Баранавічах. Па-другое, "Пагоня" — гэта атаясамленне з духам газеты, з яе канцэпцыяй, гэта атаясамленне з беларушчынай. Урэшце, тут і чыста журналісцкі момант — пагоня за фактам, пагоня за падзеяй. А яшчэ пагоня — гэта і вырятаванне душ, бо заўсёды пагоня ішла дзеля таго, каб вызваліць кагосьці з палону.

— Правапісам мовы газеты вы выбралі стары, Тарашкевічаў ?

— Так, ад самага пачатку. Быў перыяд, калі мы спрабавалі выпускаць газету па ўсіх канонах граматыкі Тарашкевіча, былі ў нас слоўцы кшталту "макраступы" і іншыя. Але з цягам часу мы зразумелі, што патрэбна нешта іншае. І тое, што мы маем зараз, гэта і ёсць, на наш погляд, неабходнае мінімальнае спалучэнне граматыкі Тарашкевіча з сучасным правапісам.

Праўда, трэба адзначыць, што шмат нашых чытачоў настойліва заклікаюць нас перайсці на сучасны правапіс, але ж ёсць і людзі, якія купляюць і чытаюць толькі "Пагоню" і выключна "Пагоню", і найперш за яе правапіс. Аднак кожная газета павінна развівацца. Калі ўзяць той жа правапіс, то "Пагоня" сённяшняя і двухгадовай даўнасці — гэта зусім розныя рэчы. Таму мяркую, вырашэнне пытання з правапісам — яшчэ наперадзе. Хоць за гэтым, чыста фармальным бокам справы стаіць і пэўная пазіцыя, пэўная палітыка, але сёння для нас паўстала больш важная задача — пашырыць свой уплыў на чытачоў, пашырыць кола гэтых чытачоў. І калі высвеціцца, што адна з прычын, па якой замаруджваюцца гэты працэс, гэта правапіс, мы можам і ахвяраваць ім.

— А не ўзнікала ідэя пашырыць кола чытачоў праз увядзенне рускамоўных палос?

— Не. Праўда, праграму тэлебачання мы друкуем на рускай мове, але гэта не ёсць свядомая пазіцыя. Гэта выклікана тым, што атрымліваем мы яе з Мінска на рускай мове і чыста фізічна не паспяваем перакладаць. Я разумею, што калі газету такога ўзроўню, як "Пагоня", перавесці на рускую мову, адразу быў бы гарантаваны поспех. Але нам нецікава было б рабіць такую газету. Таму мы ні ў якім разе не плануем пераход на дзве мовы. Хоць і няма, на наш погляд, вялікай трагедыі ў тым, што тая ж "Свабода" пачала выходзіць на дзвюх мовах. Галоўнае — якія ідэі прапаведуюць гэтыя людзі, і з якіх прынцыпаў яны выходзяць.

— Раней у вас быў падзагаловак "Рэгіянальны агляд Гродна—Вільня—Беласток", а зараз — "заходнебеларуская газета"...

— Я думаю, што мы будзем мяняць і гэта: Рэч у тым, што з цягам часу выкрышталізоўваецца тое, дзеля чаго мы ўсё гэта робім. Першай нашай спробай была, фактычна, спроба абняць неабдымнае — рабіць рэгіянальны агляд Гродна—Вільня—Беласток. Аднак для таго трэба было мець адпаведныя структуры на месцах: карпункты, інфарматараў, сістэму распаўсюджвання і г. д. Гэтага ў нас не атрымалася. Што ж да назову "заходнебеларуская газета", то спачатку нас гэта прывабіла. Але паступова мы зразумелі, што пры ўсіх адрозненнях, якія існуюць на Беларусі паміж Усходам і Захадам, культываваць гэты падзел усё-такі не варта. Усе мы — беларусы, незалежна ад таго, дзе мы жывём — у Гродне ці ў Магілёве. І цяпер нас, перадусім з улікам нашых магчымасцяў, больш за ўсё цікавіць канцэпцыя развіцця газеты ў накірунку гарадской газеты, газеты абласной. Гэта, відаць, і будзе нашай дзялкай.

— "Пагоня" і, скажам, "Свабода" блізкія па сваіх накірунках. Аднак жа вось такая адна акалічнасць: выхаду сотага нумара "Свабоды" спадарожнічаў моцны ўціск з боку выканаўчай улады. А калі выйшаў соты нумар "Пагоні", па тэлебачанні нават быў паказаны рэпартаж з нагоды гэтага юбілею. Парадоксу нейкага не атрымліваецца?..

— Што на гэта сказаць? Маланкі, як вядома, заўсёды б'юць у самае высокае дрэва. Але я так думаю, што рэч тут не столькі ў "Пагоні", колькі ў тых людзях, якія прымаюць рашэнні. Мне здаецца, што з аднаго боку, не бачаць яны ў "Пагоні" вялікай для сябе небяспекі, таго аб'екта ці ворага, супраць якога трэба так зацята змагацца. А з другога боку, трэба аддаць ім належнае. Людзі гэтыя разумныя, прынамсі, — не дурні. Хутчэй за ўсё, ідзе яшчэ аглядка і на тое, каб заўсёды можна было б сказаць: "Ну дык "Пагоня" ж выходзіць! Ніхто яе не душыць! Дык пра які ўціск незалежнага друку вы кажаце!" Пра наклад, вядома, будуць маўчаць; пра ўмовы, у якія пастаўлена газета, таксама будуць маўчаць, але заўсёды застанецца факт, які можна будзе скарыстаць у любы зручны час.

У сувязі з гэтым хацелася б адзначыць і такую рэч. 25 сакавіка "Пагоні" споўніцца чатыры гады — але, але, газета выйшла ў дзень 74-ай гадавіны абвяшчэння БНР. І за гэты час мы не мелі ніводнага суда, ніводнай прэтэнзіі ці скаргі. Проста ёсць рэчы, якія я, як рэдактар, не магу даваць, хоць яны іншым разам з'яўляюцца ў "Свабодзе". Мы заўсёды змагаліся за сваю палітычную лінію, крытыкавалі многіх і многае, але мы ніколі не перакрочвалі тую мяжу, за якой пачынаецца ўжо лаянка па прынцыпе: "Сам дурань!" Галоўны накірунак нашай працы — не паступаючыся сваімі прынцыпамі, даваць такую інфармацыю, якая б не абражала нашых апанентаў. І я лічу, што гэты прынцып раней ці пазней прынясе свой плён.

Акрамя таго, мы заўсёды імкнуліся і імкнёмся друкаваць матэрыялы тых ці іншых падзей. На маю думку, адной з перспектыў пашырэння газеты ёсць наяўнасць на яе старонках самых разнастайных поглядаў.

— Іншымі словамі, плюралізм думак?

— Так, плюралізм думак, калі адкінуць, праўда, увесь той негатыў, які вакол гэтага слова ўжо стварыўся. Інакш кажучы, мы імкнёмся стаць па-сапраўднаму вольнай трыбунай, каб кожны чалавек мог выкарыстаць сваё, гарантаванае, між іншым, Канстытуцыяй, права свабоднага выказвання сваіх думак.

— А што гэта за "цэнзар", які нібыта з'явіўся быў у "Пагоні"? Кажуць, ён праглядаў арыгінал-макет кожнага нумара?..

— Вы маеце на ўвазе следчага па асабліва важных справах? Ён прыехаў да нас пасля таго, як пракуратурай рэспублікі была ўзбуджана крымінальная справа супраць "Свабоды" пасля публікацыя паэмы "Лука Мудзішчаў — прэзідэнт". Як потым высветлілася, справа была ўзбуджана не толькі супраць "Свабоды", але і супраць нас.

— З нагоды...

— ... "публікацыі ў "Пагоні" памфлета пад загалоўкам "З чарнавых накідаў Ведзьмака Лысагорскага". Да нас прыехаў з Мінска следчы па асабліва важных справах Камароўскі. Мы з ім доўга размаўлялі. Ён усё прасіў даць паказанні, быў у друкарні, шукаў арыгінал-макет з подпісамі тых, хто сумяшчаў той нумар газеты ў свет. Я яму патлумачыў, што друкавалі верш па маім распараджэнні. Даваць пісьмовыя паказанні я адмовіўся, бо не лічу праваахоўчую сістэму, у тым ліку і пракуратуру, здольнай да аб'ектыўнага разгляду такіх спраў. Пасля гэтага следчы з'ехаў...

— У мінулым годзе "Пагоня" некалькі нумароў запар друкавала матэрыял пра дзейнасць "Беларускай партызанкі" ў час Вялікай Айчыннай вайны. Звестак пра гэта я не сустракаў у якіх іншых выданнях.

— Гэта быў эксклюзіўны матэрыял, напісаны людзьмі, якія прафесійна займаюцца гэтым. Такія артыкулы цалкам укладваюцца ў канцэпцыю нашай газеты. Акрамя чыстай журналістыкі, павінна быць яшчэ і інфармацыя больш навуковага плана, якая б сведчыла пра тое, што нават у цяжкія часы, нават у тых трагічных умовах, у той дэзарыентацыі, якая была і падчас вайны, і ў міжваенны перыяд, былі людзі, якія клалі жыццё, ахвяравалі сабой дзеля Беларусі. Мы лічым, што такія публікацыі, з аднаго боку, адукоўваюць людзей, з другога — умацоўваюць тых людзей, якія стаяць на пазіцыях нацыянальнага адраджэння нашай краіны. І мы заўсёды будзем друкаваць такія артыкулы.

— Незалежныя выданні пачалі ствараць уласную службу дастаўкі. "Пагоня", дзякуй Богу, пакуль што не падвяргалася рэпрэсіям, але і вы, наколькі я зразумеў, таксама вырашылі далучыцца да гэтай сеткі. У вас неяк прайшло паведамленне, нібыта ствараецца альтэрнатыўная служба дастаўкі...

— Так, ствараецца. З'явіліся людзі, якія ў гэтым зацікаўлены, і мы ім актыўна дапамагаем у тым, каб гэтая служба была наладжана.

Рэч у тым, што верыць розным спадарам замяталіным "и иже с ними" справа ненадзейная. Наша задача і наш абавязак перад падпісчыкамі — падрыхтавацца такім чынам, каб у выпадку чаго мы ўсё-такі здолелі б даставіць газету чалавеку, які на яе падпісаўся. Мы да гэтага рыхтуемся.

— Дазвольце на заканчэнне задаць вам крышку калючае пытанне. Калі газета арганізоўвалася, станавілася на ногі, набраўся даволі моцны калектыў супрацоўнікаў. Аднак з цягам часу адбылася, так бы мовіць, "утечка кадров". Чаму так адбылося?

— На вялікі жаль, на працягу некалькіх дзесяцігоддзяў, калі нават не стагоддзяў, беларуская справа не ёсць тая справа, на якой можна зладзіць сабе заможнае жыццё. Папросту кажучы, зарабіць грошы. Не абмінула гэта і нас. Асабліва апошнім часам. Бо раней у нас быў стабільны калектыў, і "Пагоня" была пэўны час адзінай газетай, якая выходзіла рэгулярна. Гэта было тады, калі іншым незалежным выданням было даволі цяжка. На той час "Пагоня" заставалася фактычна адзіным рупарам беларушчыны.

Зараз часы, як кажуць, змяніліся. І калі людзям паступалі прапановы, то яны сыходзілі. Так што асноўная, на мой погляд, прычына — гэта фінансавая. Нельга, праўда, казаць, што на сённяшні дзень у нас усё добра, нягледзячы на тое, што пэўная вядомасць у "Пагоні" ўжо ёсць. Але я думаю, што сваю нішу мы занялі, і нашыя лепшыя часы яшчэ наперадзе.

Гутарыў Тарас КУТНЯК

Фота аўтара

ДАРОГА ДАДОМУ

Васіль МАКАРЭВІЧ

Калі зірнуць на карту раёна ці вобласці, адразу кідаецца ў вочы, што па сваім геаграфічным размяшчэнні мая родная вёсачка Купленка, бадай, найбольш за ўсе населеныя пункты аддалена ад райцэнтра, і знаходзіцца ў тым месцы, якое звычайна называюць мядзведжым кутком ці глушшу. І не дзіва! Тут, падыходзячы блізка адзін да аднаго, мяжуюць Крупскі, Бярэзінскі і Талачынскі раёны. Балоты, якія пачынаюцца непадалёк ад нашых лясоў, цягнуцца аж пад Асіповічы і Бабруйск. Маюць яны выхад і пад славутыя Усакінскія лясы, дзе падчас вайны месціліся партызанскія злучэнні і брыгады. Мяркуючы па ўсім гэтым, няцяжка прыйсці да вываду, што першапраходцы-прашчуры, якія закладвалі паселішча, здаецца, толькі і думалі, каб як мага глыбей зашыцца ў лясны гушчар і лясную непралазь, як падалей быць ад вялікіх і малых дарог. Ці не таму як да вайны, так і пасля вайны, раздаючыся ўшыркі, сяло пасоўвалася хатамі не ў бок мястэчка, а туды, дзе была пракаветная глуш, якая, здаецца, як магнітам, прыцягвала да сябе людзей і іх двор ышчы, і яны рады былі схавацца ад чужога вока са сваёй дробнай гаспадаркай.

Але, як вядома, гісторыя робіць час ад часу крутыя зігзагі і павароты. Разам з гэтым мяняецца жыццё не толькі краіны, але і гарадоў, сёл і вёсак. Пасля таго павароту, які адбыўся ў гады калектывізацыі, сяло, нібы марская вада ў час адліву, крыху адхлынула ад глушы, але не рынулася ў супрацьлеглы бок. Яно заставалася ў ранейшых межах, адбудоўваючыся і забудоўваючыся на былых дворышчах і хацішчах. Праўда, адзін толькі Піліп рызыкнуў паставіць хату-пяцісценку на водшыбе, каля самай рачулкі Мясрэды, паставіць іншыя забудовы, і, як бы адасобіўшыся ад вёскі, зажыць сваім жыццём. Ён абгарадзіў сваё дворышча высокім, як не ў рост чалавека, плотам, пасадзіў на ланцуг лютых ваўкадаваў. Але нядоўга прасядзеў за той агароджай. Як толькі ўзніклі калгасы і ў вёску завітаў раённы ўпаўнаважаны Мацкевіч, Піліпа адразу залічылі ў кулакі, і ўзяліся за яго так, што ён ледзь вылузаўся з цянётаў, якія хітра расставілі раённыя ўлады. Але ў вайну ўсё пайшло прахам: не стала Піліпа і ягонай Піліпіхі, па бярвенцу расцягнулі яго двор і пабудовы — сыны чамусьці не захацелі вярнуцца на бацькава селішча, палічылі за лепшае жыць удалечыні ад роднага кутка.

Пасля вайны хаты яшчэ больш цясней пачалі збівацца ў гурт, гаспадар стараўся ўціснуцца ў сярэдзіну, бо ці не большай паловы людзей не далічылася вёска за час ваеннага ліхалецця.

І толькі тады, калі пачалі падрастаць, убірацца ў сілу падлеткі, жаніцца і ставіць сабе хаты, вёска пацягнулася ў бок мястэчка. Ледзь не кожная сям'я старалася атайбавацца на гэтым канцы сяла і такім чынам як бы апынуцца бліжэй да сельсавета, школы-сямігодкі, клуба, усяго таго, што выгодна розніла мястэчка ад звычайнай вёскі. Зямля ад лесу была вольная і на ёй раслі ўсё новыя і новыя забудовы. Сталася так, што крайняя хата ледзь не ўпіралася вокнамі ў хмызняк. Але, як кажуць, для ўсяго ёсць свой час. І ў жыцці, як і ў акіяне, бываюць свае прылівы і адлівы.

Пасля таго, як калгаснікам сталі выдаваць пашпарты і людзі, у асноўным моладзь, маглі кінуць-рынуць свой ранейшы занятак, працу хлебароба ці дрывеска і падацца ў горад, вёска пачала цішэць, траціць свой першародны імпэт і задор, як тое дрэва, у якога нейкія злыя людзі падсеклі карэнне. Юнакі і дзяўчаты чакалі - не маглі дачакацца таго дня, калі скончаць дзесяцігодку, атрымаюць атэстат. Яны бачылі сваіх аднавяскоўцаў, якія прыязджалі у адведкі ці проста для таго, каб напакаваць сумкі бацькоўскімі прыпасамі, і зноў патануць і знікнуць у гарадскім вэрхале і тлуме. Былі яны няблага апрануты, гаварылі не так, як у вёсцы, а "культурна", курылі дарагія цыгарэты, хваліліся сваім жыццём, дастаткам. Асабліва дзівіла тое, што ў горадзе патрабавалася адно: адпрацаваў восем гадзін, а там рабі, што хочаш і як хочаш. У горадзе ўсё пад рукой: гарачая вада, газ, нават туалет! Божа, хіба гэта не рай для вясковага жыхара! І не ў сілах утрымацца ад такой спакусы, юнакі і дзяўчаты беглі ў горад, як зайцы ў капусту. Беглі бягом, каб ніколі не вярнуцца ў сяло. І сталася так, што Купленку як хто вымеў мятлой: прайдзі з канца ў канец — не знойдзеш і не сустрэнеш аніводнага юнака, аніводнай дзяўчыны! Засталіся адны старыя дзяды і бабулі, дажываючыя свой век...

Сталася неяк так, што з-за рознай тузаніны і валтузні, цэлы год я не быў у сваёй вёсцы. І калі нарэшце выбраўся і прайшоўся па ёй, дык не тое што здзівіўся — жахнуўся: Божа, што зрабілася з вёскай! Была яна тая і не тая! Куды ні глянь - паваленыя платы і частакол, розны хлам і хлуд, развернутыя печышчы, зарослыя і заглушаныя быллём і чартапалохам. Здавалася, па вёсцы толькі што пракаціўся шалёны акіянскі ўраган, растрыбушыў усё, што трапляла на яго шляху, не шкадуючы нічога і не зважаючы ні на што. Мала гэтага, дык, як тыя сухадрэвіны, што патачылі караеды і розная іншая шашаль, пападалі адзін за адным гаспадары, тыя трывушчыя мужчыны, на якіх трымалася гадамі вёска і калгасная гаспадарка. Апусцелі хаты і селішчы, няма каму замяніць бацькоў і дзядоў, няма каму прыглядзець за хатай, забудовамі. Вецер шастаў па дварах, скуголіў у закутках, перакідваў з месца на месца тое, што засталося ад былых гаспадароў. А што яны маглі пакінуць пасля сябе, апрача непатрэбных лахманоў? Ведалі, што век іх набліжаецца да канца і турбавацца, біцца, як рыба аб лёд, няма чаго. Для іх саміх пры жыцці мала і трэба было: прывязаў душу да цела нейкім кавалкам хлеба дый адбыў дзень на гэтым свеце. А што будзе на тым — чалавека не турбавала. Ды калі і набудзеш нешта, то на той свет не забярэш і не панясеш з сабой, якім бы хітрым ні быў пры жыцці.

А калі паміраюць, канаюць гаспадары і гаспадыні-ўдовы, паміраюць і канаюць разам з імі хаты і падворкі, ідзе на звод вёска. Сягоння мая вёска нагадвае старыя граблі, у якіх павыламлены зубы, у адным месцы праз адзін, у другім — праз два-тры. Глянеш неўспадзеў і вачам не верыцца: там, дзе нядаўна рыкала і вішчала, рохкала і бляяла, кукарэкала, сакатала дворышча, зеўрае непрывычны прагал, які падобны сабой на шчарбіну, прыкрую і нейкую непрыкаяную.

Як ветрам змяло хату і падворак Яшы Змітракова — дзецюка не вельмі ўвішнага і гаспадарлівага, але не сказаць, каб гультая. Рабіў ён усё няспешна, нібы хацеў давесці, што ў Бога дзён многа, і тое, што яму наканавана зрабіць і здзейсніць, ён зробіць, як і мае быць. Праўда, за ім прыглядала жонка, трымала яго ў руках. Яша не тое што пабойваўся яе, але не пярэчыў ёй, слухаўся і стараўся зрабіць так, як яна патрабавала. Яна адвучыла яго ад шмат якіх заганных прывычак, якія дзяцюк прыдбаў у дзяцінстве і юнацтве. Аднаго толькі не магла выкараніць: яго цягу да горкага пітва. Але хто ў наш час не прыкладваецца да гэтага зелля, дзе б там ні было, у горадзе ці сяле! Пітво гэта і звяло Яшу са свету. Яно і не дзіўна! Колькі людзей забірае на той свет гэты "змей"! Здзіўляе хіба толькі тое, што Яша прадугадаў свой канец. І яшчэ ўразіла адна акалічнасць, што сканаў ён на вяселлі, якое гуляў у суседняй вёсцы. Увесь дзень ён, як і трэба госцю, піў і еў, на другі — рабіў тое самае. Ніхто не здзівіўся з гэтага, як не дзівіўся і з таго, што Яша ніколькі не п'янеў, не клаўся спаць, як гэта ён рабіў раней. Здаецца, лютая самагонка аніколькі не брала яго загартаванае нутро. Праўда, здзівіў Яша адвячоркам, калі вясельнікі разыходзіліся спаць. Дзяцюк на ўсю хату заявіў, што ён сягоння возьме і памрэ. Але ніхто не звярнуў асаблівай увагі на яго пахвальбу і заяву. Ці мала што можа ўзбрысці ў галаву чалавеку, які другі дзень не выпускае з рукі шклянкі! Нават сусед па застоллі і той адпіхнуў яго ад сябе, палічыўшы, што ён вядзе пустую і непатрэбную лухту. А Яша, відаць, рашыў пераканаць, што слоў на вецер не кідае, узяў дый памёр ноччу. Хаця сваёй смерцю ён сапсаваў вяселле, але насуперак усяму яго дагулялі да канца. У той дзень, калі Яшу хавалі на могілках, яго жонка паплакала ды і перабралася ў новую хату, якую Яша пабудаваў на былым бацькоўскім котлішчы. Старая хатка-пяцісценка разваліласяа, цяпер на дворышчы буяюць быльнягі ды растуць вярбіны.

Як усё роўна віхурай падняло ў неба ды знесла хаты Надзеі Петраковай і старой бабы Піманіхі, што сталі насупраць адна адной цераз вуліцу. У двары Піманіхі раслі галіністыя і кроністыя яблыні з такімі смачнымі яблыкамі, што мы, малыя падшыванцы, не маглі ўтрымацца, каб не залезці ноччу ў садок крыклівай і злоснай жанчыны ды сарваць колькі чырванабокіх і салодкіх яблыкаў. Цяпер на месцы былога ўтульнага двара, дзе месцілася мноства ўсялякіх забудоў і прыбудовак, у якіх, здаецца, можна было заблудзіцца — рэзрух і бязладдзе, як папала, валяецца ўсялякае ламачча, ды ледзь ліпяць і трымаюцца пахіленыя плашкі дзябёлых частаколін, якія вычэсваў яшчэ барадаты Пімен, вясковы чмут і вядзьмак.

На былым хацішчы Надзі Петраковай — ні знаку, аніякай прыкметы ад былых смалістых сцен і ад печышча. Хату забраў і перавёз у горад зяць — на дачу, і наўрад ці ўспамінае, што ў ёй жыла калісьці яго цешча, якая насуперак усім вясковым правілам і здаровай логіцы стаяла гарой за яго, і на чым свет лаяла дачку, вучыла далікатнаму абыходжанню з мужам, бо ён быў ваенным чалавекам і, на думку жанчыны, адносіўся да катэгорыі прывілеяваных людзей.

Зеўрае былое котлішча глухой Алены, ціхай негаманкой жанчыны, што вечна рупілася ў хаце, то калупалася ў градах, маючы адзіную дачку Кацю-Кацюлю, цыбатую і рослую дзяўчыну, якую потым упадабаў Міця Кірылаў, сабраў яе падушкі, абавязковае прыданае вясковых выданніц, і перавёз у сваю хату, што засталася ад бацькі. Перабралася ў новае жытло да Міці і старая Алена, і хаця гнулася ў крук, але памагала і бульбу капаць, і дзяцей гадаваць, і ў печы паліць, калі Кацю клікалі ў краму, каб яна адпусціла пару селядцоў, а для дзецюкоў — бутэльку з белым фартушком. Алена дажыла да глыбокай старасці, нічога не чула на вуха, і ціха і неўпрыкмет пакінула гэты свет.

Агалеў і ўзлобак, які выкаціўся як не пасярод сяла, дзе месцілася пяцісценка Мархвы, невысокай, таўставатай, як кадушка, кабеты. З хлопцамі яе здарылася бяда, іх надоўга адлучылі ад хаты і маці. Гэта, відаць, страшэнна падзейнічала на маладзіцу, і з ёй зрабілася нешта такое, што, шыбуючы вуліцай па нейкай пільнай справе, яна нечакана спынялася, нейкі час стаяла, як укапаная, на адным месцы, а пасля пачынала адступаць назад, не зводзячы вачэй з адной кропкі, нібыта перад ёй быў тыгр ці драпежная рысь, гатовыя кожны міг і момант скокнуць, накінуцца на безабаронную і безабаронную жанчыну.

Не засталося ані знаку і ад селішча другой Мархвы, якую звалі Піманішынай Мархвай. Месцілася яна каля самай вуліцы, што вяла да ракі і на выган, куды кожную раніцу турылі парсюкоў, гналі кароў і коней, ездзілі на падводах і вазах у Лядзіну і Цінькаўку, у Радкава, якое ляжала за шляхам, дзе летам высыпала столькі ягад і грыбоў, што імі быў усланы ўвесь дол — здавалася, іх можна было грабсці граблямі і касіць касой. Каля Мархвінай хаты меўся калодзеж, з якога брала ваду ледзь не ўсё сяло, пакуль не здагадаліся выкапаць яшчэ некалькі студняў. Як я зайздросціў Мархвіным сынам, што ім не трэба было так далёка хадзіць па ваду, адрываць цяжкімі вёдрамі рукі, пялегаючы іх дамоў. Праўда, тых намаганняў і высілку вада каштавала — была яна празрыстая і надта ж смачная. Ад селішча Мархвы таксама не засталося ні кала, ні вугла. Ды і Мархвы няма ў сяле. Была яна асаблівай жанчынай. Аўдавеўшы, яна не хацела, а, можа, і не магла заставацца вернай свайму чалавеку-нябожчыку. Хаця гадоў мела па завязку, але лічыла сябе маладой. Слава пра яе ішла далёка. Да ўдаўцы прыбіваліся нейкія залётныя і заезджыя малайцы, напэўна, абяцаючы ёй залатыя горы і кленучыся, што без кабеты і яе ўдовінай ласкі не могуць пражыць і дня. А калі справа даходзіла да жаніцьбы, знікалі і з Мархвінага падворка, і з сяла ўвогуле. Мархва не перажывала, не турбавалася, і на пытанне вяскоўцаў, дзе яе нарачоны, адказвала адно і тое: "І гэты падаўся сабакам сена касіць!" Пад старасць знайшоўся для Мархвы надзейны чалавек, удавец з сяла па другі бок мястэчка, забраў яе з усімі вузламі і набыткамі, якія мела кабета, і сталася яна там тамашняй жыхаркай. Разы са два на год прыбягала ў Купленку, хвалілася, што жывецца ёй на новым месцы, дзякуй Богу, няблага, скардзіцца няма на што. Галоўнае, дзед яе не п'е, не таўчэ пад бокі кулакамі, як гэта робяць іншыя, словам, трапіла яна, як у рай, і не толькі не шкадуе, што пайшла за свайго дзеда, а радуецца свайму шчасцю і шанцунку. Не магла не заўважыць Мархва і тыя перамены, што адбыліся каля яе былога котлішча. Кідаўся ў вочы калодзеж, які, здавалася, перамясціўся, пасунуўся ўбок. Сапраўды, разваліўся і раскідаўся Мархвін двор і пашырэла вуліца, былы кладзеж як усё роўна апынуўся на праезджай частцы. За драўляны зруб пачалі чапляцца коламі падводы, а ноччу грузавікі збівалі і ссоўвалі з месца верхнія вянцы зруба. Пры гэтым у калодзеж сыпаўся пясок і ўсялякі бруд. Тыя, хто жыў побач, бачылі, што нешта трэба рабіць. Купілі бетонныя кругі ды ўзяліся капаць новы калодзеж, крыху наводдаль ад ранейшага, старога.

Божа, колькі знікла, прапала ў маёй вёсцы дворышчаў і хат. Апошнія дзесяць-пятнаццаць гадоў прынеслі для яе больш урону, чым вайна. Хаця карнікі і паклалі ў агульную яму каля сямідзесяці чалавек, хаты і падворкі не апусцелі, не агалелі зусім. Пасля вызвалення ў вёску вярнуліся мужчыны, хто з фронту, хто з лесу, з партызанскіх атрадаў. Удаўцы жаніліся, абзаваліся новымі сем'ямі, да ўдоў знаходзіліся прымакі, якія таксама саломіна да саломіны вілі гняздоўе, ладкавалі новае для сябе жыццё. Хаця навокал панавала беспрасветная галеча і нястача, кожны чапляўся за жыццё, ладзіў планы на будучае. Упрогшыся ў плуг, на сабе аралі агароды, што ўзяліся цвёрдым, як дубовая кара, дзёрнам. Садзілі бульбу, сеялі жыта, ячмень, лён і каноплі. Мужчыны тралявалі на трафейных конях з лесу смалістыя бёрны, ставілі зрубы, неўзабаве ўлазілі ў новыя пяцісценкі.

А колькі тады было весялосці, як рэзалі гармонікі і білі бубны! Здаецца, людзі ашалелі і ачмурэлі ад шчасця, што скончылася вайна, што яны асталіся жывымі, і ім нішто не пагражае: ні франтавыя бамбёжкі, ні карнікі, якія маглі схапіць і расстраляць дзеля таго, каб застрашыць іншых. У алешніку дзень і ноч дымеў самагонны апарат, у збанкі лілося, цадзілася пітво, якое магло зваліць з ног не толькі франтавіка ці дзябёлую вясковую маладзіцу, але і касалапага мядзведзя. Падлеткі прыносілі са шляху вінтоўкі, выцягвалі і даставалі з патайных месцаў наганы, і на падпітку адкрывалі такую страляніну, што, здавалася, цэлая стралковая дывізія ідзе ў наступленне ці абараняе свае рубяжы. Зброя была ў кожнай хаце. Пад ганкам ляжалі, як кормныя япрукі, крупнакаліберныя снарады, відно, спрацоўвала вясковае правіла і завядзёнка: прыйдзе час — у гаспадарцы і гэта спатрэбіцца! Нярэдка хлопцы-сарвігаловы браліся выплаўляць з іх тол, якім можна было глушыць рыбу. Грымелі выбухі, ад "мінёраў" знаходзілі абрыўкі ад штаноў ці ад кашулі. Але жыццё ішло, бурліла, вiравала, як рака ў паводку, што вырывалася праз застаўкі плаціны, якія не стрымлівалі яе напору. Як здзекліва, а той час нельга параўнаць з сягоннішнім!

Цяпер вунь што робіцца! Анямела, аціхла вёска, духу не паказвае. Пустуюць, стаяць, як непрыкаяныя, хаты, якія не рассыпалі ці не прадалі прыезджым купцам сыны і дочкі тых, хто пайшоў на той свет.

Маркоціцца, сумуе, тужыць ды глядзіць самотна на белы свет хата дзядзькі Болбаса, які пражыў такое цяжкае і труднае жыццё, што не давядзі, Божа, нікому такога! Да вайны сталася так, што ён адведаў слодычы і смаку Беламора-Балтыйскага канала, бо не паспеў у адведзены і вызначаны тэрмін выцягнуць з дзялянкі на рум бёрны, і да ўсяго паднаў каля калгаснай аўчарні ржавы цвік, які невядома як вылез з дошкі і валяўся пад нагамі. Каб дзяцюк не быў скварны на калгаснае багацце, а дзяржаўнае заданне рабіў і выконваў у вызначаны начальствам час, дзядзьку Болбаса вырашылі перавыхаваць, выбіць і вытравіць з яго душы перажыткі заганнай мінуўшчыны і ў рэшце рэшт выкаваць новага чалавека савецкай пароды тыпу і савецкай фармацыі. на той час дзеля гэткай пераакоўкі самай падыходзячай кузняй быў Беламора-Балтыйскі канал, куды гналі, везлі і турылі людзей з усяго Савецкага Саюза. Хопіць там месца і дзядзьку, сказалі суддзі, і адмералі былому вазаку роўным лікам пяць гадоў папраўча-працоўнага зняволення. Як ужо было сказана, ён і загрымеў на той канал. А там знайшліся такія кавалі і такое кавадла, на якім, быццам жалезную балванку, пляскалі чалавека, круцячы яго з боку на бок, падагрыючы на агні, а ўслед за гэтым апускаючы ў халодную ваду, гартуючы цела і душу так, што ад іх падчас не заставалася нічога. Але аказалася, што пры нарадженні дзядзька быў адліты з вогнестойкага матэрыялу. І загартаваўшыся пад буханнем цяжкіх малатоў, ён нейкім чынам кінуўся ў вочы начальству, як стахановец і перадавік. І пасля завяршэння будаўніцтва воднай артэрыі яму ўручылі нейкі вялізны ліст з гербавай пячаткай і подпісам вялікага начальніка, і ўзамен воўчага білета далі паперку, у якой пацвярджалася, што ён прайшоў перакоўку, выхаваўся і можа выпраўляцца дамоў і там паказваць прыклад працоўнага гераізму ў барацьбе за пабудову светлага заўтра.

Дзядзьку Болбаса пасадзілі на цягнік і ён паспяшаўся дамоў, каб выцягваць той лес,

(Працяг на стар. 12)

ЛІТ ЧАСАПІС

НАРАДЖЭННЕ ТРАДЫЦЫІ

Паўночна-заходняе Прыдзвінне — адзін з цудоўных куткоў Беларусі. Глыбокае, Дзісна, Браслаў, Паставы і, канешне ж, бацька гарадоў беларускіх Полацк упісалі ў гісторыю культуры і пісьменства нашай краіны нямала слаўных старонак. І цалкам заканамерна, што год таму тут утварылася філія абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў, якую ўзначаліў вядомы паэт, журналіст Навум Гальпяровіч.

Менавіта сябры Полацка-Глыбоцкай філіі і былі галоўнымі дзеючымі асобамі вечарыны "Галасы Прыдзвіння", якая адбылася ў сталічным Доме літаратара. З вялікай цікавасцю сустрэлі прысутныя вершы Марыі Баравік, Алеся Жыгунова, Ірыны Дарафейчук, Галіны Варатынскай, Тамаша Ляшонка, Аркадзя Нафрановіча і іншых, песні ў выкананні Людмілы Касьянавай, Машы Новікавай, вакальнага дуэта Глыбоцкага Дома культуры, кампазітара Міколы Яцкова.

Дасціпна, з густам вёў паэтычна-музычны рэй Навум Гальпяровіч.

Прыемна, што на вечарыну прыйшлі многія вядомыя сталічныя літаратары, сярод якіх былі народны пісьменнік Беларусі Іван Шамякін, Сяргей Грахоўскі, Сяргей Законнікаў, Алесь Савіцкі, Генадзь Бураўкін ды іншыя. Дарэчы, Генадзь Бураўкін трапна заўважыў, што творцы, якія жывуць і працуюць у прыдзвінскім краі — паўнапраўныя ўдзельнікі агульнабеларускага літаратурнага працэсу, а некаторыя ў многім і вызначаюць сённяшні дзень нашай літаратуры, упрыгожваюць яе лепшыя здабыткі.

Здаецца, такія сустрэчы прыдзвінскіх літаратараў і музыкаў са сталічнымі гледачамі становяцца добрай традыцыяй, што можна толькі вітаць.

Н. К.

ПРЫСУД: РЭКАМЕНДАВАЦЬ...

На чарговым пасяджэнні секцыі прозы Саюза беларускіх пісьменнікаў была абмеркавана творчасць маладых празаікаў Уладзіміра Бельскага, Лявона Вашко і Ягора Конева. Усе яны ўжо добра вядомы на беларускім літаратурным Алімпе, часта друкуюць свае творы ў газетах і часопісах і выдалі па ёмістаму зборніку апавяданняў. Пасля ўсебаковага, непрадузятага, але крытычнага абмеркавання творчасці маладых празаікаў сябры секцыі прынялі рашэнне: рэкамендаваць У. Бельскага, Л. Вашко і Я. Конева для прыняцця ў члены Саюза беларускіх пісьменнікаў.

ТЧЭЦЦА ПАЭТЫЧНЫ ГАБЕЛЕН

Малады паэт Алесь Бакач задумаў сабраць і выдаць зборнік паэзіі — своеасаблівы паэтычны габелен, у які кожны можа ўваткаць сваю непаўторную нітку-верш. Аўтар ідэі звяртаецца да ўсіх творцаў Беларусі з просьбай дасылаць 10 сваіх лепшых вершаў, напісаных у перыяд з 1980 па 1995 год, на адрас: 225320, Брэсцкая вобласць, г. Баранавічы, вул. Першукевіча, д. 40. кв. 1. Бакачу Алесю Уладзіміравічу. Тэл. 5-49-31. Мяркуецца, што зборнік выйдзе ў выдавецтве "Мастацкая літаратура" на грошы спонсараў.

"ART-ПРАГНОЗ-96" ЗАПРАШАЕ Ў ВІЦЕБСК

23 сакавіка ў Віцебску ў прыватнай галерэі мастака Алеся Пушкіна адбудзецца сумесная акцыя мастакоў, літаратараў, музыкантаў, харэографаў, кулінараў і фармаколагаў "ART-ПРАГНОЗ-96". На адкрыцці імпрэзы выступяць А. Пушкін, В. Акудовіч, М. Баразна, Ю. Барысевіч, А. Аркуш. У праграме будзе задзейнічаны літаратурны рух "Бум-Бам-Літ", які прадставяць сваімі творамі С. Жук-Мінскевіч, З. Вішнёў, У. Сін, А. Туровіч, А. Бахарэвіч, Ж. Васанская, У. Гарачка, Л. Вольскі, С. Патаранскі і М. Башура. Акрамя "Бум-Бам-Літаўцаў", выступяць Ю. Гумянюк і Л. Сільнова. Уся дзея пачнецца а 17-й гадзіне і пройдзе на фоне жывапісу В. Васільева і графікі А. Пушкіна, М. Баразны, Я. Дронінай, З Вішнёва, Ю. Барысевіча, Л. Вольскага, а таксама тэкстаграфікі К. Сцепаненка.

Крытыка

НАСТАЛЬГІЯ ПА МІНУЛЫМ, альбо ПРАГА ДУХОЎНАСЦІ

Іван Шамякін як пісьменнік і грамадскі дзеяч заўсёды быў у самай гушчыні палітычнага і сацыяльнага жыцця краіны. Такім жа актыўным, нягледзячы на ўзрост, ён застаецца і цяпер. Па-ранейшаму вострым застаецца і яго пяро. Толькі за апошнія некалькі год выйшлі з друку аповесці "Paradies auf Erden" — 1993, "Вернісаж" — 1993 (аб'яднаны ў адзін твор як "Аповесці Івана Андрэевіча"), "Сатанінскі тур" — 1993, "Падзенне" — 1994, "Адна на падмостках" — 1994. Гэтыя творы і ўвайшлі ў асобную кніжку пісьменніка пад назвай "Сатанінскі тур". У 1995 годзе выйшлі ў свет яшчэ дзве аповесці пісьменніка — "Бумеранг" і "Без пакаяння". Творы, прама скажам, адметныя ў кантэксце сучаснай нацыянальнай літаратуры. Адметныя сваёй абвостранай ідэйнай і публіцыстычнай накіраванасцю, адкрытай нязгодай з новым жыццём і з новымі палітыкамі. Менавіта па гэтай прычыне яны па-рознаму ўспрымаюцца чытачамі і крытыкай.

З'яўляючыся прыхільнікам рэалістычна-псіхалагічнай і рэалістычна-побытавай прозы, пісьменнік выдае шэраг твораў, напісаных у стылі фантастыкі і гратэску. У плане фармальным, па сваёй мастацкай арганізацыі, творы набліжаюцца да літаратуры абсурду, — "Paradies auf Erden", "Вернісаж", "Сатанінскі тур". Галоўны герой "Аповесцей" пісьменнік-інтэлігент Іван Андрэевіч так ахарактарызуе сучаснае грамадства: "Хаос. Не, не хаос. У хаосе ёсць завяршэнне, пачатак і канец... А я не бачу канца нашага развалу... грандыёзны сметнік "вялікай дэмакратыі".

Незвычайная структура "Аповесцей Івана Андрэевіча", як і "Сатанінскага тура", абумоўлена спецыфічнымі мастацкімі мэтамі. Гэта творы абвострана публіцы-стычныя. Тут можна адзначыць і плакатна-дэкларацыйную завостранасць аўтарскіх ідэй, і сімвалічную абагульненасць апавядання ў цэлым.

У цэнтры "Аповесцей" — сучаснае і, можна сказаць, "выніковае" жыццё таленавітага пісьменніка Івана Андрэевіча. Герой пяцьдзесят гадоў быў у партыі, шчыра веры ў яе ідэалы. Разам з адлюстраваннем трагедыі героя І. Шамякін піша і сваю трагедыю, трагедыю мастака, які не можа прыняць новых сацыяльных і грамадскіх ідэй. Пісьменнік адмаўляе грамадству, якому непатрэбна культура і дзеячы культуры: "Мы страцілі ўсё, што набылі. Вішнёвы сад страцілі... каму яно трэба, мастацтва?".

Пакутліва намагаецца зразумець аўтар сённяшняга героя — у жыцці і ў літаратуры: "Хто ён... сённяшні герой? Уладальнік мяшка з грашамі. Мы з вамі, галодныя інтэлігенты?" Але найбольшы боль у шамякінскага героя выклікае ўсведамленне ўласнай творчай смерці: "Мы сыходзім са сцэны пры жыцці". Праз алегорыю — фантастычную карціну народнага мастака, акадэміка Міхала Рачыцкага ("Вернісаж") — аўтар падае гратэскную мадэль сучаснага жыцця, у якім галоўную ролю адыгрываюць "не людзі, а пачвары, монстры". Зніважана Жанчына, Маці — аснова жыцця, яго працяг. А замест дзяцей, "што бярозавыя палемцы на мастку, ляжалі голенькія худзенькія трупікі... І цягнулася жудасная сцежка з трупікаў у неба". Да такога страшнага, безвыходнага фіналу прыхо-дзіць пісьменнік.

Публіцыстычная сістэма аргументацыі, своеасаблівы ўмоўна-дэкларацыйны стыль абумовілі і форму адлюстравання вобразаў. Персанажы "Аповесцей" паўстаюць не столькі жывымі характарамі, колькі ўмоўнымі вобразамі-сілуэтамі пэўных ідэй.

У такім жа сатырычным плане распавядае аўтар і аб трагедыі яшчэ аднаго інтэлігента-гуманітарыя Уладзіслава Іванавіча Булаўскага ("Сатанінскі тур"). Кандыдат навук, мовазнавец, "чалавек надзвычай тонкай душэўнай арганізацыі", Булаўскі, каб паправіць сваё матэрыяльнае становішча, вымушаны займацца "камер-цыяй", гэтай абразлівай для яго справай. І ўрэшце Уладзіслаў Іванавіч не вытрымлівае здзеку з сябе, памірае ў дарозе, нават не даехаўшы да Брэста. Паміраe ціха і незаўважна. Гэтак жа, як і жыў. Баючыся каго-небудзь пакрыўдзіць або абвінаваціць.

Тэму "без віны вінаватых" развівае пісьменнік і ў аповесці "Адна на падмостках". Твор гэты напісаны ўжо ў традыцыйным для І. Шамякіна жанры рэалістычна-псіхалагічнай прозы. Аповесць у плане эмацыянальным больш стрыманая, без апакаліпсічнага надрыву. Былая народная артыстка Аляксандра Паўлаўна Астройка "аслабла ад бездапаможнасці, ад няведання, навошта яе пакуты... пад канец жыцця", калі "няма радасці! Няма шчасця". Гераіня ў сталым узросце апынулася ў абсалютнай галечы, засталася ў адзіноце. Пустэча матэрыяльная неўзабаве ператвараецца ў пустэчу ўнутраную, душэўную. Асабістая драма гераіні (як, дарэчы, і папярэдніх герояў І. Шамякіна) накладваецца на драму сацыяльную, драму жыцця.

Галерэю людзей учарашняга дня неўзабаве дапоўніць пісьменнік яшчэ адным героем. Іван Мацвеевіч Жыгуновіч — галоўная дзеючая асоба аповесці "Бумеранг" ("Маладосць", 1995, N 1). Толькі трэба сказаць, што ў гэтым вобразе яскрава загучаць ужо і іншыя матывы, галоўны з якіх — матыў вінаватасці чалавека, які адступіўся ў сваім жыцці ад галоўнай хрысціянскай запаведзі "не забі". Жыгуновіч некалі разам з іншымі гулагаўскімі вязнямі працаваў над падарункам Сталіну. Ствараючы першую атамную бомбу, вучоныя ГУЛАГа вырашылі падарыць "бацьку ўсіх народаў" пісьмовы прыбор, начыніўшы яго радыеактыўнымі элементамі. Такім чынам, Жыгуновіч таксама грэшнік, хоць і "не можа каяцца". Грэшнік, бо яны, вязні, тады "пераступілі мяжу чалавечнасці" За гэта герой і нясе цяпер пакаранне, самае невыноснае для яго, як бацькі: ад прыбора, які ўвесь час захоўваўся ў гістарычным музеі, захварэла на прамянёвую хваробу яго дачка Алена.

Хрысціянскія матывы — гэта новыя моманты эстэтычнай свядомасці І. Шамякіна, хоць пэўным чынам і заканамерныя. Як пісьменнік з адметным гуманістычным стаўленнем да людзей, І. Шамякін заўсёды змагаўся за маральную чысціню чалавека — няхай сабе гэтыя маральныя высновы і будаваліся на прынцыпах марксісцка-ленінскага разумення чалавека. Цяпер жа празаік падышоў да праблемы маральнай адказнасці чалавека больш патрабавальна — як да адказнасці абсалютнай і бескампраміснай, адказнасці агульначалавечай.

Іван Мацвеевіч Жыгуновіч, як і Аляксандра Паўлаўна, жывуць мінулым, катэгарыямі ўчарашняга дня — адсюль іх унутраная драма, трагедыя жыцця. Яны не прымаюць сённяшніх адносін паміж людзьмі, заснаваных на душэўнай жорсткасці і доларавым практыцызме. Аляксандра Паўлаўна ад безвыходнасці вырашыла пакінуць гэтае жыццё. Але папярэдне яна адважылася прайграць свой лёс і сваё каханне на сцэне. Іван Мацвеевіч таксама пакідае свой "след

Іван ШАМЯКІН. Сатанінскі тур. Аповесці. Мн., "Мастацкая літаратура", 1995.

КРАІНА БЕЛАРУСЬ У ФАНТАСТЫЧНЫХ ВЕРШАВАННЯХ

Нядаўна з'явілася на свет новая кніжка вершаў Уладзіміра Арлова, які больш вядомы нам як аўтар шматлікіх кніг прозы. Гэта — другое падарожжа пісьменніка ў свет Паэзіі. Першы зборнік, які выйшаў некалькі гадоў таму, называўся "Там, за дзвярыма" і змяшчаў у сабе творы ў форме вершаванай прозы, падобныя хутчэй да показак ці разгорнутых метафар. У наступнай кнізе аўтар спрабуе ўдасканаліць свой паэтычны інструментарый, творы становяцца больш зграбнымі, "выцягнутымі", зрокава прывычнымі і набываюць форму свабоднага верша. Аўтарскае вызначэнне новага для беларускай паэзіі жанру адсутнічае: ні на тытульным лісце, ні ў анатацыі яго няма (хоць словы-неалагізмы, што азначаюць новыя літаратурныя жанр, зараз вельмі "модныя" ў літаратараў!). Што ж, паспрабуем мы самі дзеля гэтага заглыбіцца ў змест перажыванняў і пачуццяў героя, а таксама вызначыць месца дадзенай кнігі ў творчасці пісьменніка.

"Фаўна сноў" — так коратка і, на першы погляд, дзіўна назваў сваю другую кніжку вершаў аўтар. Калі згадаць слоўнікавае азначэнне фауны, дык якая "сукупнасць жывёл пэўнай тэрыторыі" (напэўна — сноў?) чакае нас за бурштынавай вокладкай гэтага выдання?

Маленькі, загадкавы верш "Азярына", які змешчаны на адной з першых старонак, пры ўважлівым прачытанні выклікае вобраз вялікага творцы — Пана Бога, калі пад "азярынай" разумець глыбокую, цёмную, чароўную ваду жыцця, а пад "каменьчыкамі" — нашы маленькія чалавечыя цэлы. Так і бачыцца, як Ён сядзіць у роздуме "на возераберазе, дзе векамань — каменнем, каменне —векаманню", і кідае каменьчыкі ў азярыну. "У кожнага — сваё імя". У кнізе Алеся Разанава, назва якой пераклікаецца з назвай нашай кніжкі, — "Паляванне ў райскай даліне" — ёсць такое азначэнне возера, пададзенае, для параўнання, разам з азначэннем ракі: "Рэчка — рух, возера — спакой, рэчка — у спрэчцы, возера — у роздуме... ...Рэчка — час, возера — "zero" часу". Гэта значыць — нуль часу, яшчэ **нішто** і, па дыялектыцы, ужо — **усё** часу. Бо там ёсць і будучыня, і мінулае, і цяперашняе, якія шматкроць паўтараюцца і ператвараюцца адно ў другое. Так і ў вершах Уладзіміра Арлова: людзі, а дакладней, іх вобразы бясконца ператвараюцца не толькі ў людзей, што жылі ў іншыя часы і ў іншых землях, але і ў звяроў, птушак, рыб і іншых прадстаўнікоў фауны, а часам і флоры. І ўся кніжка "Фаўна сноў" прасякнута гэтым фантастычным светаадчуваннем.

Напрыканцы XX стагоддзя, калі мы адчулі сябе жыхарамі аднаго дому — Зямлі, светапогляд аўтара з'яўляецца цудоўным прыкладам для пераймання. "Зялёная тэма" адзінства ўсяго жывога на свеце "зялёнай ніткай" праходзіць цераз усю гэтую кніжку. І калі б з дапамогай камп'ютэра выявіць пераважны колер яе вобразаў, ім бы стаў, безумоўна, зялёны: "чародка зялёных стракозаў", "зеленаватыя рыбінкі", "зялёны лабірынт лесу", "зялёныя келіхі", "зялёны атрамант"... Англія здаецца герою "зялёным хутарам", а ў цыганскі табар далятае "вецер з зялёных яроў". Ды і ў самога рудабародага героя — "зялёны швэдар" і "зялёная кашуля". Герой з гераіняй знаходзяцца ў шчаслівым стане еднасці паміж сабой і прыродай, калі магчымыя любыя метамарфозы. "Мы былі маладымі аленямі", "мы хацелі ператварыцца ў дрэвы, каб спыніць бурштынавае імгненне таго вечара"... Лірычны герой кніжкі напросту размаўляе з божай кароўкай з Пятай авеню, імгненна ладзіць кантакт з удодам у прынарачанскіх лясах. А ўся кніжка нагадвае райскую даліну з чароўнай азярынай у цэнтры. Хай жа ніколі там не грымяць стрэлы, не насоўваюцца з небасхілу цёмныя хмары непапраўнай экалагічнай бяды.

У кнізе ёсць верш пад назвай "Deja vu". Мне здаецца, наогул без феномена "дэжа вю" (літаральна: тое, што ўжо бачыў) немагчыма правільнае разуменне таго, як жа ставараецца і як успрымаецца твор мастацтва. Напрыклад, у вершы "Рэцэпт неўміручасці" ёсць вобраз "лабірынта чарнавікоў". Ён узнік у аўтара, узгадаванага на легендзе, што пад старажытным горадам Полацкам, дзе ён нарадзіўся і рос, існуе тайны падземны лабірынт з багатай бібліятэкай рукапісаў і кніг мінулых стагоддзяў. (Пра гэта ёсць твор у Вацлава Ластоўскага.) Вось і літаратуразнаўца Пятро Васючэнка ў сваім артыкуле "Полацкі Лабірынт. Філалагемы" параўноўвае сучасны пейзаж полацкіх ваколіц са старажытнагрэчаскім: пагоркі, зарослыя зялёнай травой, "нязменныя козы на схілах" — усё як сотні гадоў таму; інакшыя толькі людзі — "нашчадкі крывічоў, з чужой, перакрыўленай мовай у вуснах".

Нешта дзеецца з часам:
стагоддзі набываюць
розную працяглаць і шчыльнасць і,
што самае небяспечнае,
пачынаюць дыфузіраваць,
у выніку чаго
твой 1994-ты можа
апынуцца дзе-небудзь
паміж Вялікай
французскай рэвалюцыяй
і Луі Філіпам...

Каб упэўніцца, што змены
яшчэ не зрабіліся незваротнымі,
ты асцярожна сустракаешся вачыма
з люстрам кніжнае вітрыны.
Павагаўшыся, люстра пацвярджае:
гэты чалавек — пакуль што ты.

Так вызначае сваё незвычайнае адчуванне герой верша "Бібліятэка імя

Уладзімір Арлоў, "Фаўна сноў". Вершы. Мінск, "Мастацкая літаратура", 1995.

на зямлі", ён піша аповесць"пра жыццё сваё, пра блуканні па пакутах". Усё гэта ім, ды і аўтару таксама, патрэбна, каб **праз аналіз** прыйсці да нейкай сутнаснай высновы, да важнага для іх абагульнення. Яны хочуць даўмецца, у чым заключаўся сэнс іх уласнага пражытага жыцця і жыцця наогул. Сацыялістычнага жыцця, якое яны самі сабе будавалі, шчыра ў яго верылі і працягваюць верыць цяпер, калі яно ўжо парушылася, пачало адыходзіць у нябыт.

Найбольш значным творам І. Шамякіна апошніх год з'яўляецца аповесць "Падзенне". Аўтар адстойвае тут **сваё** права на адметнае бачанне гісторыі і чалавека ў ім, дыскутуе па пытаннях палітыкі, культуры, маралі.

Якой павінна быць сучасная літаратура і ці павінна грамадства пагарджаць літаратурай савецкай? У аповесці мы зноў сустракаемся з любімым героем аўтара пісьменнікам Іванам Андрэевічам. Як і раней, ён выконвае ролю рупара ідэй самога пісьменніка. Іван Андрэевіч па-ранейшаму пакутуе ад сумненняў, якія "нараcталі, што снежны абвал". Пакутуе ад таго, што, дажыўшы да старасці, "ён так і не ўцяміў, што ж такое шчасце. Няшчасце — ведае". Толькі цяпер пачуцці Івана Андрэевіча ўжо іншыя, больш стрыманыя. Герой набыў аналітычную разважлівасць, унутраную раўнавагу. Звяртаючыся да сваёй мінулай творчасці. Іван Андрэевіч усведамляе, што ён не заўсёды заставаўся "рэалістам і прагматыкам... нярэдка сілы знешнія і ўнутраныя рабілі яго ідэалістам". Герой сцвярджае ідэю рамантызаванасці ўсёй савецкай літаратуры, а не толькі сваёй творчасці. Яшчэ адзін персанаж аповесці, таксама пісьменнік, Даніла Канопліч заявіць, маючы на ўвазе сябе і сваіх калег-пісьменнікаў, што "мы зусім не фальсіфікатары, як нас хочуць выдаць тыя, каму хочацца закрэсліць нядаўнюю гісторыю. Мы сачыніцелі легендаў. І мы — гісторыя". І. Шамякін, як і яго героі, перакананы, што літаратура павінна ўпрыгожваць жыццё легендамі, бо "без легендаў жыццё было б шэрае, без колераў, як чорна-белае кіно".

Напэўна, патрэбны чалавеку легенды, рамантызаваная літаратура, але яны не павінны падмяняць сабою літаратуру рэалістычную, літаратуру ад жыцця, ад праўды жыцця. Гэта таксама недзе падсвядома разумее І. Шамякін, бо той жа Даніла, са звыклым для яго блюзнерствам, адзначыць, што "ад мноства легендаў — каша ў галовах. Легендаў павінна быць нямнога".

Побач з героямі-інтэлігентамі ў аповесці "Падзенне" стаяць і іншыя дзеючыя асобы, прадстаўнікі новай генерацыі, доларавыя мутанты — у трактоўцы І. Шамякіна таксама героі трагічнага кшталту. Пісьменнік намагаецца зразумець сутнасць іх трагізму.

Ён адлюстроўвае працэс маральнага падзення знутры — праз псіхалогію асобнага чалавека, праз яго сумненні і душэўную барацьбу, праз нязгоду і супраціўленне.

Аповесць "Падзенне" — гэта твор не толькі аб духоўнай дэградацыі асобнага чалавека, хоць і аб гэтым таксама, але ў першую чаргу аб дэградацыі, маральным падзенні дзяржавы, якая адраклася ад вялікай сацыялістычнай ідэі, на думку аўтара, самай справядлівай і гуманнай.

Пісьменнік уводзіць у апавяданне вобраз старога бальшавіка-гулагаўца Стэфана Юльянавіча Юшкоўскага, Вялікага Дзеда, "Саваофа! Не, Давіда!".

Вобраз Стэфана Юшкоўскага, калі разглядаць яго ў кантэксце творчасці І. Шамякіна, нагадвае старога настаўніка Шаблюка, ідэалізаваны вобраз якога пісьменнік увасобіў у рамане "Крыніцы" (1956). Розніца толькі ў тым, што ў характары Стэфана Юльянавіча пісьменнік намагаецца сумясціць нясумяшчальнае — марксізм і рэлігію, дакладней, дапасаваць рэлігію да марксізму.

Юшкоўскі ў асобе Ісуса Хрыста бачыў не духоўную субстанцыю, сына Божага, а рэальнага чалавека, ідэаліста, які шчыра верыў у царства Божае на зямлі і за гэта памёр пакутніцкай смерцю. З Ісусам, "геніяльным рэфарматарам і прапаведнікам", і параўноўваецца камуніст Юшкоўскі, які маліўся і малітва дапамагала яму пераносіць гулагаўскія пакуты. З асаблівым пафасам Стэфан Юльянавіч адзначыць: "Я ішоў на Галгофу, як Езус, з верай... З верай, што памром за народнае шчасце".

Празмерная аўтарская ідэалізацыя вобраза Юшкоўскага стала асноўнай прычынай псіхалагічнай спрошчанасці, маральнай і ідэйнай запраграмаванасці характару героя. Такое назіралася і раней, калі І. Шамякін звяртаўся да адлюстравання станоўчага героя-камуніста (Карп Маеўскі — "Глыбокая плынь", Лемяшэвіч — "Крыніцы", Яраш — "Сэрца на далоні", камсорг Шыянок і парторг Калбенка — "Зеніт" і г. д.)...

Героі І. Шамякіна ў сучасным жыццёвым хаосе страцілі сябе, згубілі перспектыву духоўнага развіцця — у гэтым іх трагедыя. У гэтым жа трагедыя і самога пісьменніка, бо як трапна заўважыў В. Каваленка, "пакуты герояў пісьменніка — гэта і пакуты яго самога". І. Шамякін заклікае людзей і свет да духоўнага ачышчэння, маральнага ўваскрашэння — праз "рэлігію" сацыялізму, "рэлігію" марксізму-ленінізму. А яшчэ — праз пакаянне. Перад Богам, перад Людзьмі.

Час пакажа, наколькі мае рацыю пісьменнік.

Валянціна ЛОКУН

г. Пінск

УЛЮБЁНЫ Ў БЕЛАРУСЬ

Жыве ў Гродне настаўнік-пенсіянер Апанас Пятровіч Цыхун. Чалавек творчы, душэўна энергічны, сардэчна адданы беларушчыне, ён усё сваё свядомае жыццё збіраў па крупінках матэрыял пра родныя мясціны (Гродзенскі раён). Запісваў народныя легенды, песні, мясцовую лексіку, звесткі пра вядомых землякоў. Расшукваў пра іх факты ў архівах і бібліятэках. А яшчэ пісаў вершы і апавяданні. Выступаў як літаратар і краязнавец на тэлебачанні, радыё, у школах і клубах, на старонках раённага, абласнога, цэнтральнага друку. Апанас Пятровіч быў выдатным педагогам, адзначаным званнем заслужанага настаўніка Беларусі. Працуючы шмат гадоў настаўнікам, інспектарам райана, дырэктарам школы, ён жыў ідэяй нацыянальнага адраджэння бацькаўшчыны і імкнуўся ўсяляк спрыяць роднаму слову, падтрымліваць яго грамадскую вагу ў школе і за яе сценамі.

Апанасу Цыхуну належаць дзесяткі публікацый, у якіх асвятляюцца старонкі мінулага Гродзеншчыны, побыт і культура мясцовых татараў, невядомыя штрыхі жыцця такіх пісьменнікаў-землякоў, як Міхась Васілёк, Ігнат Легатовіч, Макар Краўцоў, Клімент Якачук, выдатнага астранома Марціна Пачобута-Адляніцкага, грамадскага і культурнага дзеяча Антона Баліцкага і інш. Асабліва шмат зрабіў А. Цыхун па вывучэнні жыцця і дзейнасці вялікага беларускага філолага Яфіма Карскага. У выніку ў 1964 годзе на яго радзіме ў вёсцы Лаша быў адкрыты музей вучонага. Тут было выстаўлена больш за тысячу экспанатаў, у тым ліку асабістыя рэчы, рукапісы, мемуары. Музей, у якім пабывалі сотні экскурсій з Беларусі і з замежжа, не дажыў, на жаль, да сваіх 30-х угодкаў: ні абласныя, ні раённыя ўлады не змаглі, ды і не захацелі ва ўмовах сучаснага эканамічнага заняпаду зберагчы выпеставаны А. Цыхуном гэты аб'ект нацыянальнай культуры. Не рэалізавалася дагэтуль і задума няўтомнага краязнаўца выпусціць альбом, прысвечаны Я. Карскаму. Усе выдавецтвы адмовіліся рыхтаваць працу А. Цыхуна — маўляў, многа сродкаў на яе пойдзе. Праўда, сёння, калі ліквідавалася дзяржаўная манаполія на выдавецкую справу і мясцовыя аўтары з дапамогаю зноў ва мясцовых фундатараў сталі выпускаць у свет свае творчыя здабыткі, выдаў кніжку пра вучонага-земляка і А. Цыхун. Крытыка-біяграфічны нарыс "Акадэмік з в. Лаша Яфім Карскі" (Гродна, 1992) цікавы фактамі звычайнага жыцця, побыту, падрабязнасцю біяграфічнай хронікі гэтага выдатнага чалавека. Тут, дарэчы, шырока выкарыстаны і здымкі з асабістага архіва аўтара.

У 1993 годзе выдавецтва Гродзенскага універсітэта выпусціла кнігу А. Цыхуна "Скарбы народнай мовы" — дыялектны слоўнік, які складаюць вельмі багатая масавая лексіка рэгіёна (яна тлумачыцца), устойлівыя выслоўі, а таксама тапонімы і гідронімы з родных мясцін аўтара. Чытаеш гэты зборнік і нібы купаешся ў цёплай і чыстай стыхіі нацыянальнага маўлення, чуеш яго спеўны лад, цешышся дзівоснай фантазіяй народнай словатворчасці. І яшчэ думаеш пра тое, як многа таямнічага, не высветленага і актуальнага для гісторыкаў, мовазнаўцаў, географаў у назвах вёсак, рачулак, урочышчаў, азёраў, пагоркаў, у гэтых вось — Баля Царкоўная, Цыдовічы, Клоні, Мосцішкі, Рудавіца, Зміёва вёска, Таляўшчына, Чортава печ, Вербалатоўка, Ешмы, Круглікі, Павалак, Сухая Даліна... Усё гэта толькі зафіксавана збіральнікам, але і так гучыць паэзіяй і музыкай роднага слова.

Літаратурныя набыткі А. Цыхуна таксама сабраліся пад адной вокладкай — Гродзенскае абласное аддзяленне фонду культуры выпусціла зборнік яго вершаў, апавяданняў "Легенды і балады Гродзеншчыны" (1995). Празаічныя творы, што ўвайшлі ў кніжку, напісаны ў жанры народных быляў. Успаміны пра перажытае не так даўно, рэальныя гісторыі людскіх лёсаў, у якія ўпляліся народныя ўяўленні і прымхі, склалі аснову апавяданняў. У іх акрэсліліся каларытныя характары, ажыла тутэйшая гаворка з яе непаўторнымі слоўцамі-самацветамі. Краязнаўчыя арыенціры аўтара прыкметныя і ў вершах А. Цыхуна ("Балада пра Давыда Гарадзенскага", "Акадэміку Я. Ф. Карскаму", "Мой добры Нёман", "Кунцаўшчына", "Гродна", "Песня пра Кастуся Каліноўскага"). У стылі твораў адчуваюцца народна-песенныя, легендарна-сказавыя асаблівасці. Паэтыка фальклору для аўтара кнігі арганічная.

Невыпадкова Д. Бічэль-Загнетава ва ўступным слове да зборніка называе А. Цыхуна казачнікам, а не паэтам. Водгулле геранчнага эпасу жыве ў цэлым шэрагу яго вершаў пра мінулае, пра вядомых людзей нацыянальнай гісторыі, магілы паўстанцаў, сляды даўніх вялікіх спраў на беларускай зямлі. Аўтар тут — педагог-асветнік, які імкнецца адкрыць высокае, прыгожае ў лёсе занядбанага народа.

Паэтычная ў А. Цыхуна і прырода прынёманскага краю. Пейзажныя яго вершы, бадай, найбольш цікавыя з літаратурна-мастацкага боку. Яны інтанацыйна сцішаныя, элегічныя. Пачуццё тут больш камернае, асабістае. Некаторыя маглі б увайсці ў школьныя чытанкі ("Мароз", "Паводка", "Крыгаход", "Мінула лецейка"). Вылучаюцца і вершы паглыблена спавядальныя, лірычна паднакроўныя, у якіх выказана запаветнае — адчуванне ўласнага лёсу, пражытых гадоў, каштоўнасці родных мясцін, беларускай справы ("Малітвы бабулі", "Зорка нязгасная...", "Развітанне настаўніцы роднай мовы са школай").

Зборнік літаратурных твораў А. Цыхуна — вывва свету заходнебеларускага інтэлігента старэйшага пакалення, якое зберагло ў сваім душэўным вопыце маральна-патрыятычныя здабыткі продкаў. У Гродне можна налічыць цэлы шэраг такіх імёнаў. Добра, што яны ёсць у нас.

Аляксей ПЯТКЕВІЧ

Скарыны ў Лондане".

Можна без перабольшання сказаць, што кніга "Фаўна сноў" — гэта кніга і аб каханні. "Без цябе я рызыкаваў бы застацца толькі магчымасцю самога сябе", — прамаўляе ў думках галоўны герой сваёй лірычнай палавінцы. З усіх падарожжаў у часе і прасторы, з палявання ў Эдэмскай даліне герой вяртаецца да сваёй каханай, як ён прызнаецца, "каб вострa адчуць тваю ўладу", што здаецца мне сёння найвышэйшаю формай свабоды". Вобраз каханай жанчыны ў кнізе "Фаўна сноў" настолькі прыгожы, настолькі чароўны, настолькі вытанчаны, з любоўю і гумарам выяўлены пісьменнікам, што разумееш: кніга гучыць як сапраўдны выклік на паэтычную дуэль (лепей — у духу Старажытнай Грэцыі! — на паэтычнае спаборніцтва) знакамітаму аўтару любоўных вершаў, стваральніку вобраза таямнічай А. пазту Леаніду Дранько-Майсюка з яго вядомай кнігай "Акропаль". (Тут дарэчы будзе сказаць, што Л. Дранько-Майсюк з'яўляецца рэдактарам "Фаўны сноў". А намаляваць вобраз каханай героя паспрабаваў мастак Арлен Кашкурэвіч.)

Цікава, што менавіта шчаслівае каханне дапамагае лірычнаму герою і гераіні вандраваць па эпохах, прымяраючы розныя касцюмы і маскі.

Першы дотык змяшае
вымярэнні й эпохі,
дзе мы існуем
ва ўсіх ранейшых
і будучых увасабленнях;
сподыч абуджэння пацвердзіць:
мы з той самай матэрыі,
што і нашыя сны.

Акрамя слова "фауна", у назве кніжкі ёсць яшчэ адно важнае слова — "сны". Што такое сон, сёння дакладна не ведае нават навука. У энцыклапедыі гаворыцца аб ім самымі агульнымі словамі. Прынята лічыць, што дзённая нядрэмнасць, няспанне — сапраўднае жыццё, а сон — толькі дакучлівы перапынак гэтага жыцця. Але на самай справе, аказваецца, менавіта сон — асноўная форма жыцця на Зямлі. Вучоныя выявілі, што спачатку жывыя арганізмы навучыліся спаць, уменне не спаць развілося ў іх нашмат пазней. Навакольны свет — такі складаны і небяспечны, так зручна адключыцца ад яго, паглыбіцца ў сябе, не варушыцца — а можа, цябе не заўважаць? І толькі высокаразвітыя прадстаўнікі фауны могуць на працяглы даволі доўгага часу кантактаваць з навакольным светам, вытрымліваць гэтую нагрузку. Успомніце, чалавек у маленстве амаль увесь час спіць. Больш таго, бывае, што дарослыя людзі засынаюць... аж жаху! Арганізм проста адключаецца ад небяспекі, каб выратаваць нервовую сістэму — адзін з самых каштоўных складнікаў чалавечай асобы. І веды пра гэтую прыродную мудрасць зашыфраваны нават у народных казках. "Што самае салодкае ў свеце?" "Сон", — адказвае звычайны герой (ці, на сваю бяду, не ведае гэтага).

Сон — гэта месца сустрэчы, той самы нуль часу, чарадзейнае возера ці мора, у "аквамарынавыя глыбіні" якога серабрыстымі, блакітнымі, зеленаватымі рыбкамі час ад часу саслізгваюць лірычны герой і гераіня гэтай кніжкі (вершы "Згадка пра мора", "Доўгае развітанне" і інш.). А Пэдра Кальдэрон, іспанскі драматург XVII ст., так і назваў сваю філасофска-сімвалічную драму: "Жыццё — гэта сон".

Пяру Уладзіміра Арлова належыць шмат цікавых кніг. Гэта мастацкая, гістарычная і навукова-папулярная, асветніцкая літаратура, прысвечаная "таямніцам полацкай гісторыі", людзям, што жылі на тэрыторыі Беларусі ў розныя яе часы. Значная частка гэтых кніг — у цвёрдых чорных вокладках; і міжволі з усмешкай згадваецца вобраз "полацкіх чарнакніжнікаў" з верша "Ян Баршчэўскі" ў "Фаўне сноў"... У Яна Баршчэўскага (які, дарэчы, вучыўся ў Полацкай езуіцкай калегіі і таксама шмат падарожнічаў) ёсць вядомая кніжка "Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях". Вобраз Баршчэўскага па-сапраўднаму ўпрыгожыў старонкі нашай бурштынавай кніжкі. І, можа, таму хочацца даць ёй такую, удакладненую назву: "Фаўна сноў, або Беларусь у фантастычных вершаваннях" (ці "фантастычных вандраваннях").

...Час упакорыцца чарам, і
не будзе ніякай гарантыі,
што мы не выйдзем з карчмы,
цвёрда трымаючыся на нагах,
у пухкую завею
з далёкай свечкаю
на падвоканні шляхціца Завальні.

Хочацца пажадаць аўтару далейшага плёну ў літаратурных вандраваннях.

Л. СІЛЬНОВА

Пошта

СКРОЗЬ ТУНЕЛЬНЫ ТЭКСТАСВЕТ

Толькі нядаўна на Украіне даведаліся пра паралельныя нашыя пошукі ў галіне паэтычнай формы, што адбываюцца ў коле беларускага "Таварыства вольных літаратараў". Дагэтуль ведалі толькі пра ўласны досвед з пяра львоўскага гурта "ЛуГоСад" з іхнімі яскравымі паліндромамі, не болей. І да тых, і да іншых увогуле існуе скептычнае стаўленне. Яно і не дзіўна, бо пра з'яву распаду формы звыклі казаць толькі з крайняю асцярожнасцю, і дужа рэдка — з пачуццём спадзявання.

Класічныя метры амаль знікаюць у паэзіі цяперашняй Беларусі і Украіны не таму, што новая генерацыя гэтых краін застаецца глухой да свету рытму, адкрытага і зафіксаванага людзьмі сталымі. Адбываецца яно таму, што свет расхістаўся, страціў здатнасць пераконваць у сваёй рэальнасці. Са сродкаў перакананя выветрылася энергія, таму, каб нанава выявіць і замацаваць верагодныя спосабы, належала прайсці хаця б лабірынтам трансалгізму, дзе сёння блукае Сяргей Мінскевіч (маецца на ўвазе яго кніга "Праз галерэю"). Як і большасць яго калег-сучаснікаў ён стаў сведкам вялікага і страшэнна простага факта: тое, што было верагодным, перастала быць верагодным. Таму ён трактуе транслагізм як літаратурна-мастацкі метад, што будуе незваротны лабірынт у безупынным тунелі сучаснага тэкстасвету, дзе толькі асацыятыўныя сродкі спалучаюць розныя паверхі нашай надметаэальнасці. Надметарэальнасць, адзначае ён, — гэта ўсё вядомае і невядомае, што ёсць у свеце: антырэальнасць, ірэальнасць, сюррэальнасць, соцрэальнасць і г.д. Якраз на дапамогу гэтага метада спазнаваць свет прыходзяць лагемы, што ў пэўным тэкстасвеце могуць быць фанемаю, словам, малюнкам ці фразаю; яны як своеасаблівыя прыступкі, дзякуючы якім мы вандруем, трансалгічна кажучы, тымі рэальнасцямі.

Прыкметна, што сёння, калі маладыя мастакі звяртаюцца да верлібраў альбо вольных вершаў, гэта ўжо не выклікае пярэчанняў. Ламанне кананічных метраў наогул ніколі не павінна выклікаць пярэчанняў, асабліва калі яно грунтуецца на прынцыпе. І памыляецца той, хто атаясамлівае новае з творчай усёдазволенасцю. Тээрэтычны ж падмурак блуканняў С. Мінскевіча, як у тым пераконваешся, нават бегла прачытаўшы кніжку, даволі трывалы.

Можам засведчыць адно: паэзія зноў зрабіла поўны ўдых і імчыць скрозь тунельны тэкстасвет паўз галерэю вусцішных вобразаў зруйнаванай дзяржавы, дзе панавалі ўсеўладны цар-ямб. Наперадзе зноў мройца мажлівасці набірання пачуцця раўнавагі ў новых моцных умоўных знаках.

Вялікія спадзяванні адносна дзейнасці маладых беларускіх транслагістаў (С. Мінскевіч, А. Туровіч) апраўданы сёння і таму, што, здаецца, ужо знаёма, як не варта марнаваць час, з якога можа паўстаць новая літаратурна-культурная эпоха. Заўжды бывае прыкра, калі магчымасці часу недаацэньваюць, праходзяць па-за іхняй паўнатою альбо паводзяць з імі яшчэ якімісьці незразумелым чынам. Напрыклад, замоўчваюць.

Ігар БОНДАР-ТЭРЭШЧАНКА

г. Харкаў

У “БІБЛІЯТЭЦЫ БЕЛАРУСКАЙ ПАЭЗІІ”

пабачыла свет кніга Уладзіміра Карызны “Азёры дабрыні”. Гэтае выданне, якое выпускае “Мастацкая літаратура”, як вядома, ставіць за мэту знаёмства з лепшымі творамі нацыянальных паэтаў. У “Бібліятэцы...” выйшлі ўжо не адзін дзесятак зборнікаў. І вось у шэрагу іх — і зборнік нашага вядомага паэта-песенніка, аўтара кніг “Край мой сінявокі”, “Жураўліны досвітак”, “Святло ліўня”, “Цеплыня” і іншых.

СВЯТА ПЕРШАГА ТОМА...

Як мы паведамлялі ўжо, у выдавецтве “Мастацкая літаратура” нядаўна выйшаў першы том Поўнага збору твораў народнага песняра Янкі Купалы. Безумоўна, гэта значная падзея ў культурным жыцці дзяржавы. Адно са сведчанняў гэтага — прэзентацыя тома, што прайшла ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі.

Перад прысутнымі выступілі дырэктар выдавецтва “Мастацкая літаратура” С. Андраюк, загадчык рэдакцыі, народны паэт Беларусі Р. Барадулін, намеснік дырэктара Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук Беларусі, аўтар прадмовы да тома У. Гніламёдаў, М. Мушынскі, в. а. намесніка міністра культуры і друку Рэспублікі Беларусь С. Нічыпаровіч.

Адзначалася, што падобныя выданні сведчаць аб тым, што, нягледзячы на цяжкасці, у нашай краіне прымаюцца захады для таго, каб спадчына класікаў нацыянальнай літаратуры знаходзіла дарогу да чытача. Як вядома, Поўны збор твораў ужо ажыццёўлены. Гэта — трохтомнік Максіма Багдановіча, што выпушчаны выдавецтвам “Навука і тэхніка”.

І ПАЮБІЛЕІЛІ, І ПАРЭКАМЕНДАВАЛІ

У Наваполацкай цэнтралізаванай бібліятэцы адбылася вечарына, прысвечаная 50-годдзю паэткі Марыі Баравік. Юбілярку віталі літаратары, члены Полацка-Глыбоцкай філіі Віцебскага абласнога аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў Н. Гальпяровіч, А. Жыгуноў, Г. Кірылаў, загадчыца Наваполацкага аддзела культуры Л. Касьянава, загадчыца бібліятэкі В. Кішчанка, члены літаратурнага аб'яднання “Наддзвінне” Ю. Касцюк, Л. Мяхедка і іншыя. Паэтка адказвала на пытанні, чытала новыя вершы. У гонар яе гучалі песні на яе ж словы і прысвечаныя ёй. З прыемнасцю ўспрынялі прысутныя вестку аб узнагароджанні М. Баравік Ганаровай граматай упраўлення культуры Віцебскага аблвыканкама.

Там жа, у Наваполацку, і тым жа днём адбылося выязное пасяджэнне абласнога аддзялення СБП, якое правёў яго сакратар А. Салтук. На пасяджэнні рэкамендавана для ўступлення ў творчы саюз група літаратараў Віцебшчыны, сярод якіх Ф. Ляшонак (Глыбокае), В. Русілка (Віцебск), А. Нафрановіч (Паставы), І. Дарафейчук (Полацк), Г. Варатынская (Ушачы).

І.ЗІМІН

“ПРАЛЕСКА”, № 2

“Ці даўно вы расказвалі дзіцяці казку? Скарыстайце для гэтага загадкавы зімовы вечар — яшчэ зусім не позна. А чытаць усё ж няхай вучаць спецыялісты...” — так заканчвае свой чарговы “ліст рэдактара” галоўны рэдактар “Пралескі” А. Сачанка. А называецца артыкул “Літары ў пялюшках”.

І. Семяненка прапануе сцэнарый свята “Гукайце, дзеці, масленіцу!”. З. Кустава працягвае “Азбукоўнік”, і гэтым разам у цэнтры ўвагі літара “ю”. А. Марціновіч (“Зімародак — птушка рэдкая”) разважае пра творчасць У. Ляўданскага. З. Кустава, Т. Фаменка і В. Юбко выступаюць з артыкулам “З вуснай народнай творчасці беларусаў”, у якім падаюцца асобныя замовы. Надрукаваны казка А. Каваленкі “Пра бабра і сама”, вершы А. Дзеружынскага, шэраг іншых матэрыялаў.

Уладзімір ПАЎЛАЎ

З КНІГІ “ПОЗНІЯ ГАДЫ”

РАСКАЗ ВЕТЭРАНА

...А мне не было і шаснаццаці год,
Як я з партызанаў патрапіў на фронт.

Сям'ю расстралялі й яшчэ паўсяла,
Таму мяне помста святая вяла.

Не можа нікому, як мне, так балець, —
Упэўнены быў і думаў пра смерць.

У логава ўжо адпаўзала змяя.
Дык хто там прыкончыць яе, як не я?

І сам ваенком не адпрэчваў мяне,
Бо многа такіх было трэба вайне.

І вось перамога. І можна дамоў.
Ды служыць мой год аж яшчэ сем гадоў.

Вяртаўся ўсё ж, вёз сярод драбязы
Найбольш аблігацый дзяржаўных пазык.

Дзяржава ж не бочка без дна, не дзяжа.
І цэны з чаго ёй штогоду зніжаць?!

Мы змалку адзіны — радня і сям'я.
Дык хто паспрыяе ёй так, як не я?

...У вёсцы, казаў я, нікога ў мяне.
Таму апынуўся я на цаліне.

Краіна без хлеба сядзела мая.
Дык хто яго ўробіць найперш, як не я?

Пшаніцы насыпалі — з небам бурты!
Мароз жа тут ранні і клімат круты.

Яна пачарнела, гарэла нібы.
З начальства ж не браўся ніхто за чубы.

Стаялі хаўруснікі дружна, гарой.
Глядзіш, і адзін, і другі ўжо — Герой.

Няма тут парадку. Паеду дамоў.
Радзінная сцежка. Нядальняя кроў.

А дома гавораць: “Заробак паўсюль,
Каб лепш уявіць,
жмені ў прыгаршчы стуль”.

Ды жыць — не тужыць. Завялася сям'я.
Хто ж краю народзіць дзяцей, як не я?

Аж тут кукуруза. Пазыкам каюк.
Як маеш кароўку, то лішні вяпрук.

Жывёле ў карыта кладуць мужыкі, —
Во шкоднікі, — хлеб!
Дык прадайце мукі!

Праз “неяк” дзяцей удалося падняць,
Тры тысячы грошай з жанчынай сабраць.

Для ўсіх непазбежны на выпадак той.
Хапіла б на помнік і мне каб, і ёй.

Цяпер жа на іх — аж па скуры мароз! —
Не купіш і пачка цвілых папярос.

І зноў каламажка загрузла мая.
І зноў самы крайні. А хто ж, як не я?!

Майго спажылі і асла, і вала.
То дайце ж мне месца хоць з краю стала!
15.10.1994

●

Стараліся — не даканалі.
Відаць, яго час не прыйшоў.
Мой бацька на Волгаканале
Мураш быў сярод мурашоў.

А год імчаў трыццаць шалёны —
Ляцелі кастрыца з луской,
І сноп маёй мацеры лёну
На выстаўку трапіў не з ёй.

Ці знойдзеце дзе вы арліцу
У свеце ва ўсім хоць адну,
Як мама?
Дзяцей чацвярыцу
Усіх захавала ў вайну.

Сябе падвясельвала песняю.
І хоць пражыла з мазаля,
Не мела ні людскае пенсіі,
Ні ордэна, ні медаля.

Хапала сялянскай трываласці,
Запрогшыся ў плуга, араць.
На Мар'ях падобных трымалася
Дзяржава, сям'я і мараль.

Са свету нам кожнаму раз сысці
І з роднаю зліцца зямлёй.
Прасіла пра беды і радасці
Расказваць, не тоячы, ёй.

Прыходжу і з крыўдай і з праўдаю.
Кажу, а не жалюся я:
Жыву, як і ты, мама, праведна —
Ні ордэна, ні медаля.
8.9.1995

АШУКАНЕЦ

Ён абяцаў амаль што рай,
Замежны бляск і глянец.
Сабе выгадваючы шанец,
Ён абяцаў амаль што рай.

І златавуст і краснабай.
Папросту ж — ашуканец.
Ён абяцаў амаль што рай,
Замежны бляск і глянец.
19.9.1995

ЧОРНАЯ ХУСТКА

Купі сабе чорную хустку, Тамара.
Ніколі яна не была для акрасы.
Відаць, не на дзень памяняліся часы.
Купі сабе чорную хустку, Тамара.

Яшчэ гадзяне мае словы трывае.
А твар перакошаны ўжо да грымасы.
Купі сабе чорную хустку, Тамара.
Ніколі яна не была для акрасы.
13.9.1995

ДЗЯРЖАЎНАЕ

Навокал казнакрады.
Навокал падхалімы.
Усё ім аддалі мы.
Навокал казнакрады.

Ну, а што там уляды,
Чаму да іх цярпімы?
Мо тыя ж казнакрады?
Мо тыя ж падхалімы?
19.9.1995

●

Грушица в саду цветет,
Нашей встречи ждет.

Груша буйна зацвіла
У вясновым садзе.
А дзяўчыне не міла —
Смутак у паглядзе.

Што ж ты зноўку не прыйшоў,
Каго я кахаю?
Можа, лепшую знайшоў? —
Грушу абламаю.

Ад пякучае слязы
Не баліць нікому.
І адны мае сляды
Павялі дадому.

Што ж мне мацеры сказаць? —
Стрэне ля парога.
Бо мяне яна аддаць
Хоча за другога.

Лепш застацца парашу
Дзеўкай-векавухай...
Песня-жальба рве душу.
Як не чуў, — паслухай.

Мудрых зораў не злічу.
Хвала гордай высі.
Галавой к майму пляччу,
Пеўшы, прыхініся.
8.9.1995

●

Рабіны хораша ірдзелі,
І гронкі гнула да зямлі.
Яны абняўшыся сядзелі,
Яны так злагадна гулі,

Нібы ў кашы голуб з галубкай,
Што па-над ваконнем вісеў.
Іх сэрцы біліся так гулка,
Што здэцца чулі іх усе:

З канём спазнелы падарожны,
Сабака, што ў двары люцеў,
І таварняк, мабыць, парожні,
Што на паўстанак праляцеў.

У гэту ноч яшчэ ці мала
Было баяцца ім чаго.
Галоўны ж пострах іх быў мама —
Ім па пятнаццаць усяго.
15.9.1995

НЕ СУРОЧ

Вільготная майская ноч,
І волка плячам ад чаромхі.
Каханых не спудзі ні трохі,
Вільготная майская ноч.

Паглядам благім не суроч
Іх свет і пяшчотны і крохкі,
Вільготная майская ноч,
Дзе волка плячам ад чаромхі.
15.9.1995

ПАГЛЯД

А ты адводзіш свой пагляд,
Засцігнуты знянацку.
Нібыта ў дзень юнацкі,
А ты адводзіш свой пагляд.

Мы ператворым звад у лад
І кожны дзень у цацку.
А ты адводзіш свой пагляд,
Засцігнуты знянацку.
25.9.1995

НЯЗДАТНЫ

Маю радасць, мае песні
Разам з мілаю павезлі.
Разам з мілаю павезлі
Маю радасць, мае песні.
А па падвоканню цвеліцца.
Свішча, гуляе мяцеліца.
Свішча, гуляе мяцеліца
І па падвоканню цвеліцца.
Маё поле не прыбрана.
Ранняй зімкай прыхавана.
Ранняй зімкай прыхавана
Маё поле непрыбрана.
А па даваконню цвеліцца,
Свішча, гуляе мяцеліца.
Свішча, гуляе мяцеліца
І па падвоканню цвеліцца.
Мае сыны, мае дочкі
Не гуляюць у садочку.
Не гуляюць у садочку
Мае сыны, мае дочкі.
А па падвоканню цвеліцца,
Свішча, гуляе мяцеліца.
Свішча, гуляе мяцеліца
І па падвоканню цвеліцца.
Што ж ты, мамка, нарабіла,
Што няздатнага ўрадзіла?
Ты няздатнага ўрадзіла.
Што ж ты, мамка, нарабіла?
А па падвоканню цвеліцца,
Свішча, гуляе мяцеліца.
Свішча, гуляе мяцеліца
І па падвоканню цвеліцца.
25.9.1995

МІРАЖЫ

Памкненне высокае волі,
Стамлёнай душы памажы.
Кірунак да мэты ўкажы,
Памкненне высокае волі.

Мы з рабства не выйдзем ніколі,
Як звабяць ізноў міражы.
Памкненне высокае волі,
Стамлёнай душы памажы.
16.9.1995

ДЗЕ?

Дзе тая ахвярная кроў,
Што вымыла родныя зоры?
Прыспешнікі зноў у фаворы.
Дзе тая ахвярная кроў?

Мне зноў трэба пасвіць кароў,
Высільвацца ў людзі да зморы.
Дзе тая ахвярная кроў,
Што вымыла родныя зоры?
25.9.1995

Проза

Георгій МАРЧУК

НОВЫЯ НАВЕЛЫ

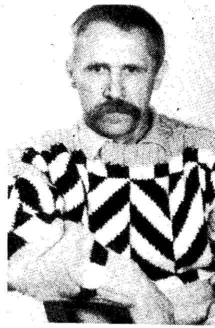

АХ, МОРА, МОРА

Ужо... яе сяброўка-аднакласніца, якая "са скандалам" выйшла замуж за святара, кінула яго там, у германскім горадзе, дзе ён меў праваслаўны прыход, і пайшла жыць да саракагадовага немца-удаўца. Хвалілася, што жыве вельмі заможна. Другая сяброўка — адзіны страхавы агент на ўсё мястэчка, — звольнілася і занялася дробным бізнесам, возячы ў Польшчу, з якой межаваў іх гарадок, харч ды прамысловыя тавары і вяртаючыся адтуль з доларамі. Яна ж, Марына, маючы дыплом медсястры і адпрацаваўшы пасля медвучылішча восем гадоў, у давер да свайго кіраўніцтва не ўцерлася, але ж вопыт, пашану, такія-сякія сувязі займела. Галоўны ўрач, праўда, усё толькі абяцаў, што выпусціць і яе разам з двума стаматолагамі на падпольную халтуру ў польскую перыферыю. Бралі фіктыўныя бюлетэні, ехалі за мяжу скрытна, без агалоскі, а вярталіся натомленыя, як магільшчыкі ў спякотны дзень, але задаволеныя доларавым заробкам. Ужо сам галоўны ўрач разам з бухгалтарам і галоўнай медсястрою, завышаючы колькасць хворых і крадучы дэфіцытныя лекі, везлі іх праз падстаўных асоб на рынкі Гродна і Беластока. Небагата людзей ведала аб гэтым. Яна ведала таму, што маці хлопца, з якім доўга гуляла, спіўся, сеў за крадзеж, працавала бухгалтарам. Здаралася, і Марына ставіла свой подпіс пад фіктыўнымі дакументамі.

Ужо... яе сусед-аднагодак, кінуўшы працу ў клубе і нібыта нават выкупіўшы палову старога будынка камбіната бытавых паслуг, адкрыў філіял сталічнага камерцыйнага банка і сам гэты самы філіял і ўзначаліў, агітуючы і вярбуючы мясцовых кліентаў браць пад залог і працэнты грошы на гандаль. Дзяўчаты з аддзялення ашчаднай касы, як і раённыя фінансісты, крывіліся й зайздросцілі наваспечанаму банкіру.

Мажная, высокая, з мужчынскімі рукамі, Марына жыла ў прыватным аднапавярховым драўляным дамку, які ўпраўленне чыгункі калісь перапісала на імя яе бацькі. Ён сумленна і аддана служыў гадоў сорак на чыгунцы, на якой яго і напаткала трагічная смерць. У апошнія тры гады харчаваліся выключна на матчыну пенсію. Свае грошы Марына адкладвала на адзежу. Раней, з часоў Саюза рэспублік, яна таксама адкладвала частку заробку і ехала на адпачынак у Алушту, да Чорнага мора, якое любіла да вар'яцтва. Здаралася, што ўсе грошы прывозіла дахаты, калі шчасціла і сустракала на пляжы "дойнага бычка" з каўказскім акцэнтам, альбо ў сярэднеазіяцкай цюбецейцы, альбо з мурманскай прапіскай.

Ах, як яе цягнула да мора! Асабліва цяпер, калі былая рэальнасць пераходзіла ў няздзейсныя мары. Ад злосці на абставіны, ад зайздрасці, адчаю яна ўжо некалькі разоў штовечар плакала наўзрыд, не саромеючыся маці, якая толькі разводзіла ад бездапаможнасці рукамі: "Ну што ж рабіць, дачушка? Большасць робіцца беднымі... Такая наша доля".

— Я не хачу, не хачу! — крычала яна, абвінавачваючы падсвядома ў сваім няшчасці і маці.

Ужо... бухгалтар і галоўная медсястра купілі ў Скідзелі па яшчэ адной машыне, а жонка галоўнага ўрача ўжо кожны дзень купляе самую дарагую каўбасу і курэй.

Ужо... жонка начальніка лясгаса, які разам з кампаньёнамі ўзяў у арэнду ці прыватызаваў пілараму і які ўпотай начамі бязлюднымі дарогамі вывозіў у Літву лес, двойчы ездзіла на экскурсію ў Турцыю, а цяпер выбіралася на адпачынак у Балгарыю, заплаціўшы за пуцёўку аж чатырыста долараў.

Марыне пасля такіх навін не хацелася вяртацца дадому, каб зноў чуць суцяшальны матчын стогн: "Што ж рабіць, дзіцятка, трэба цярпець. Не мы адны такія. Бог дасць, усё зменіцца да лепшага".

Праўда, аднойчы на злы выкрык дачкі маці ціха вымавіла:

— То вазьмі ўжо мой пярсцёнак, прадай ды паедзь да свайго мора. Я тут адна як-небудзь пабуду.

Дачка адмовілася. Яшчэ было трохі сорамна рабаваць надта ж хваравітую і зблажэлую не да часу маці.

Ужо... дваццацігадовы касавокі дылда, ростам пад два метры, сын зубнога тэхніка, набыўшы мініяцюрны калькулятар, апанаваў прыступкі адзінага кінатэатра і распачаў адкрыта скупляць долары і расійскія рублі. У яго ж можна было і набыць валюту. Ужо... казалі, сам начальнік міліцыі купляў у мянялы для сваёй дачкі гэтыя самыя долары, якія не давалі спакойна заснуць Марыне.

— Не разумею, забі мяне, а не разумею: чаго ты бядуеш? Ходзіш пры такіх дэфіцытных леках! Каму цяпер трэба твая правільнасць? — як бы саромеючы, павучала медсястру вынаходлівая сяброўка — былы страхавы агент. — Спакойна можна з тваёй прафесіяй скалаціць капітал. Альбо: ідзеш на ўколы дамоў да хворага — хоп долар за адзін укол. Бяры мёртваю хваткаю. Нікуды не дзенуцца, будуць плаціць.

Марына замаркоцілася, замкнулася ў сабе, хадзіла на працу з вялікай неахвотаю, не адказвала тактоўна, а бурчэла на хворых, ненавідзячы іх. Насуплена глядзела з-пад ілба і на дактароў. Яе даўгаваты нос як бы пашыраўся, даючы выйсце злосці. Тэлевізар не глядзела — ён раздражняў яе рэкламаю для багатых.

Ужо... мясцовае кіраўніцтва гразілася наогул закрыць іх стацыянар, а ўсіх хворых перавесці ў раённую бальніцу. Нішто ў радасць не было. Ужо.. іх кармілі раз на дзень. Старыя, знямоглыя, з сумнымі вачыма хворыя дзякавалі шэф-повару, не падазраючы, што часта буракі, пятрушку, цыбулю, укроп, а часам і алей чулая жанчына прыносіла з дому.

Ужо... казалі, што да зімы курс долара ўзрасце ўдвая. І яна рызыкнула. Падштурхнула навіна, што ў Бельгіі ці Аўстрыі (Марына гэтай перадачы не бачыла ў інфармацыйнай панараме) яе калежанка — медсястра ў шпіталі зарабляла сабе грошы, дапамагаючы хворым хутчэй памерці. Проста кажучы, прыспешваючы смерць, забівала іх. Першым, над кім Марына правяла свой эксперымент, быў вясковы конюх, якому руплівая жонка штодня падвозіла харчы і які і без дэфіцытных лекаў ішоў на папраўку.

Старой адзінокай жанчыне, Марына ведала, што ў хворай няма абароны, ужо з большай смеласцю калола ўколы з дыстыляванай вадой, замест лекаў. Справа пайшла, паехала. Лекі гардокс, кантрыкал, гемадэз, но-шпа, баралгін, карсіл Марына амаль штовечар несла на кватэру сяброўцы-гандлярцы. Выручаныя долары ад маці хавала. Ах, як цягне мора, як яна адчувае яго пяшчоту. Калі нават не атрымаецца ў гэты сезон, дык на наступны паедзе абавязкова. Будуць і ў яе грошы, будуць... ужо ёсць.

ЛАНДЫШЫ

Ах, як ён любіў пад прыемную мелодыю песні пра веснавыя кветкі танцаваць з ёю на школьных вечарах! Як любіў! Божа, даўно гэта было і так нядаўна. Здавалася, ніколі не будзе старэць, а кожны год будзе лепшы за мінулы. Калі астатнія тупалі на месцы, дык яны, — Віталь і Ларыса, здатныя да танцаў, лёталі з усмешкай па дашчанай падлозе старэнькага клуба, паспяваючы абтанцаваць залу тры, чатыры разы, праціскваючыся праз натоўп і шукаючы большай прасторы. Ах, як замірала сэрца ад першых пацалункаў пад ліпаю пасля танцаў. Ён ніколі не спяшаўся дахаты: чакаў, пакуль яна адчыне акно ў сваім пакойчыку. Тады ён павольна праходзіў міма штыкетніка, насвістваючы да салодкага болю душы знаёмую мелодыю "ландыши, ландыши, светлого мая привет". І нарадзіцца ёй пашчасціла дваццаць другога мая, час, калі ландышы цвілі ў іхнім лесе за мястэчкам паўсюдна. У хлопцаў тады не было манеры дарыць кветкі дзяўчатам у дні іх нараджэння. Ён адважыўся першы: у класе сёмым ці восьмым прынёс ёй раніцай букецік ландышаў. У першыя гады клаў іх спадцішка на падаконнік, а сам уцякаў, хаваўся за ліпу. У дзесятым прынёс у хату. У інстытуце (а паступілі разам у педагагічны), здаралася, пазычаў грошы, бег да вакзала, купляў кветкі і паспяваў вярнуцца ў інтэрнат, клаў іх ёй на падушку. Сяброўкі па інтэрнаце ёй вельмі зайздросцілі. Яны і распісаліся ў ЗАГСе дваццаць другога мая. Фота, на якім яна ў падвянечнай сукенцы (узялі напракат), а ён у чорным касцюме (грошы на які зарабіў, калі ездзіў з будаўнічым атрадам на Поўнач), вісела на відным месцы ў іх трохпакаёвай кватэры ў зале, дзе збіраліся святкаваць сямейныя і дзяржаўныя святы. Тады яшчэ хапала на ўсё і грошай, і сябры не забывалі, наадварот, лічылі за гонар пабываць у іх, бо Віталь, які стаў Віталем Рыгоравічам, хутка зрабіў зайздросную кар'еру. На гэтым фота яна трымае не букет руж, як усе, а букецік ландышаў. Трэба сказаць, что ён — чалавек сціплы, сімпатычны знешне, з прыстойнымі, інтэлігентнымі манерамі, ніколі і нідзе не дарыў іншым жанчынам ландышаў. Усё здаралася. Ён працаваў у школе, у педінстытуце, вучыўся ў Вышэйшай партыйнай школе, у ёй жа застаўся працаваць, абараніўшы кандыдацкую дысертацыю. Ён заўсёды памятаў пра іх талісман кахання і ніколі не здраджваў жонцы нават у гэтым. Вычытаў у календары "Дамскі свет" за 1910 год, што ў ландышаў сімвалічны знак — вяртанне шчасця.

Прывабная жонка нарадзіла яму дзвюх дачок. Старэйшая працавала ў нацыянальнай бібліятэцы, а малодшая вучылася ў апошнім класе сярэдняй школы. Ён іх вельмі любіў, можа, за тое, што так былі падобны на яго. Невысокага росту, такія ж кірпатыя, канапатыя, з добрымі блакітнымі вачыма і манерай у час усмешкі апускаць трохі галаву. Мяккасардэчны, рана злыселы, незлабівы Віталь зрэдку злаваўся на дачок, хоць любіў іх часам да нудоты павучаць, як трэба жыць, як аддана служыць грамадству. Не крыўдаваў, калі яны абзывалі яго "старамодным", альбо "кансерватарам". Адно не мог ім дараваць, чаму яны абыякавы да іх любімай песні юнацтва "Ландышы". Чаму, чаму песня іх не хвалюе так, як яго і маці? Крыўдзіцца, аднак, доўга было не ў яго натуры. І вось нечакана для сябе, сям'і, для сваякоў у мястэчку і суседзяў ён на сарок сёмым годзе жыцця не па сваёй волі мусіў рэзка памяняць, здавалася, стабільны да пенсіі свой лад жыцця.

Пад націскам нацыяналістычных, антыкамуністычных, дэмакратычных, сацыял-дэмакратычных і чортведама яшчэ якіх сіл хуценька капітулявала камуністычная партыя і гэтак жа хуценька ў п'яную снежаньскую ноч пад новыя гімны і сцягі, пад прагу як мага хутчэй разбагацець на беднаце суседа раскідаўся Саюз Савецкіх Рэспублік. Просты люд адразу і не ўцяміў, што ён з гэтага ўсяго прыдбаў, а што згубіў. Ляцець стрымгалоў у капіталізм Віталь Шумскі не мог, бо не паспеў назапасіць "изначального капитала", а каб кінуцца адразу ў гандаль — на тое не быў прыдатны. Ён як большасць чакаў паляпшэння становішча, не ведаючы, ад каго гэтае паляпшэнне мусіць ісці. Праўда, больш спрытныя ягоныя былыя таварышы па партыі, добра засвоіўшы лозунг усіх рэвалюцый — "гэй, да банкаў, да харчоў, да казны", адразу ўцямілі, што больш не ідэя будзе кіраваць грамадствам, ні Бог, ні ўлада, а грошы. Нетаропкі, не здатны хутка перабудавацца, "кансерватар" Віталь Рыгоравіч апынуўся ў рангу ці не першага беспрацоўнага ў сталіцы. І стаў ён жыць у нервовым чаканні свайго будучага лёсу. Тыя, што аселі ў гарвыканкоме, у адміністрацыі прэзідэнта, усё абяцалі знайсці і для яго грашовую пасаду, каб каля долараў. Ён амаль не выходзіў з кватэры, так быў псіхалагічна выбіты адчуваннем сваёй непатрэбнасці. Яшчэ было сорамна перад суседзямі і школьнымі сябрамі. Жонка пачала неўпрыкмет скубсці: "Шукай работу, бо хутка і на хлеб не будзе".

Раздражнёны, ён пачаў тэлефанаваць былым калегам, якія аселі ў банках, у камерцыйных структурах ды ў сумесных прадпрыемствах закрытага тыпу. Асцярожны Віталь Рыгоравіч пасля сенсацыйных забойстваў высокіх чыноўнікаў Арцымені ў Гродне і Лісінчука ў сталіцы да знаёмых у банкі не званіў. Некаторыя адразу, спасылаючыся на агульныя цяжкасці, давалі яму адлуп, альбо пасылалі адзін да аднаго. З кожным днём надзеі раставалі, як "Снікерс" у роце. Віталь Рыгоравіч чужэў, пачаў азлабляцца. Адно хіба яшчэ цешыла: успаміны пра старую ліпу, якую, відаць, у гэтае ліхалецце зрэзалі ды вывезлі на продаж у Польшчу, пра танцы у клубе і пяшчотную простую песню "Ландышы". Ад гэтых успамінаў яшчэ хацелася жыць.

Пашанцавала. Аднакласнік, з якім і сябраваў мала, запрасіў яго на працу ў Міністэрства ўнутраных спраў. Трэба было Віталю Рыгоравічу асвойваць прафесію псіхолага і ездзіць у асноўным у жаночыя калектывы з спецыфічнай лекцыяй "Самаабарона жанчыны ў выпадку нападзення насільніка альбо рабаўніка". Што не зробіць чалавек у адчаі і жаху перад будучым! Можа, Віталь Рыгоравіч і дачакаўся б лепшай долі, але ж... пайшлі чуткі, што ў суседнім пад'ездзе семнаццацігадовы хлопец вярбуе дзяўчат для работы ў тайных бардэлях Турцыі, што ў доме насупраць, ратуючыся ад голаду, сям'я трымала ў кватэры пяць курэй нясушак і пеўня. Чытаў свае лекцыі, трэба адзначыць, добрасумленна, усхвалявана, вельмі спачуваючы аўдыторыі, якая з трывогай і падзякай слухала яго.

"Никогда не заходите в лифт с незнакомым мужчиной... Если вы заметили, что вас преследует неизвестный, не спешите убегать. Постарайтесь усыпить его бдительность неожиданным вопросам к нему, сами же нащупайте в кармане газовый баллончик и будьте готовы воспользоваться им. Лучше ключи и деньги, возвращаясь поздно с работы, не носить в сумочке. Если вам позволяет семейный бюджет, занимайтесь на курсах самообороны нашего министерства, где профессионалы в короткий срок обучат вас приёмам самбо..."

Паўтараючы амаль штовечар гэтыя і падобныя на іх рэкамендацыі і гледзячы на разгубленыя жаночыя твары, Віталь Рыгоравіч, адчуваючы сваю бездапаможнасць, спачуваў ім, часам думаючы, што сталася з людзьмі? Абсурд нейкі. Адны вышукваюць сродкі насілля і забойства, а другія — сродкі абароны. Узяць гэтых жанчын: распрануць, няхай прыгожыя ідуць па беразе ракі, па лузе. Кахайце іх, кахайце. Гэта ж так хораша насіць жанчыну на руках, песціць яе, галубіць. Усё прахам, усё...

"Можа, і напраўду чалавек не здольны жыць вольна і шчасліва ў цывілізаваным грамадстве, ці па сваёй жывёльнай прыродзе ён ніколі і нідзе

(Працяг на стар. 12)

КАЛЯНДАР МУЗЫЧНЫ

Пачатак года аздобіў наш музычны каляндар нізкай юбілеяў. Найбольш "гучныя" адзначыў Акадэмічны тэатр оперы і балета: тут прайшлі спектаклі, прысвечаныя 90-годдзю з дня нараджэння народных артыстаў Беларусі Рыты Млодак ды Міхаіла Зюванава, 75-годдзю з дня нараджэння народнага артыста СССР Яраслава Вашчака. На сцэне філармоніі справіў сваё 20-ыя ўгодкі цудоўны музычны калектыў — ансамбль "Кантабіле", дзейнасць якога звязана з адраджэннем і папулярызацыяй творчасці забытых кампазітараў мінулага. Слынная старонка гэтай дзейнасці — першае выкананне п'ес з так званага "Полацкага сшытка", волею выпадку вернутага з нябыту Адамам Мальдзісам. А яшчэ адсвяткавалі мы 25-ты дзень нараджэння тэатра музкамедыі...

Першыя месяцы 1996 года былі пазначаны і юбілеямі больш сціплымі, але не менш важнымі для нашай музычнай культуры. У Саюзе кампазітараў, напрыклад, шанавалі паважаную калегу — музыказнаўцу і крытыка Тамару Дубкову, якая вызначылася ў даследчыцкай і публіцыстычнай галіне як аўтарка кніг, брашур, артыкулаў, сцэнарыяў радыё- і тэлеперадач, удзельніца творчых дыскусій.

60-годдзе Кіма Цесакова сталася добрай нагодай падсумаваць сённяшнія набыткі гэтага нястомнага творцы і чулага педагога. Не так даўно на старонках "ЛіМа" ішла размова пра новую сімфонію К. Цесакова, а ўжо ў хуткім часе адбылася яшчэ адна філарманічная прэм'ера гэтага кампазітара: адкрыццём шчырай, рамантычнай і закаханай душы прагучала яго "Эпіталама" ("Песня кахання") для аркестра. Ну, а створанае К. Цесаковым раней ужо набыло прызнанне ў музыканцкім асяроддзі: тыя ж струнныя квартэты, або "Беларускія сувеніры" для фартэпіяна, або п'есы для народнага аркестра. Ёсць у кампазітара і кантатна-аратарыяльныя опусы, і радыёопера "Барвовы золак" (паводле І. Мележа).

Проста не верыцца, што кампазітару-песенніку Эдуарду Зарыцкаму споўнілася 50! Адзін з самых папулярных і актыўных творцаў на эстрадзе, ён мае ў сваім мастакоўскім багажы і цікавыя камерна-інструментальныя п'есы, харавыя, аркестравыя опусы; музыканты высока цэняць ягоны Канцэрт для габоя з камерным аркестрам, тэатралы з прыемнасцю ўспамінаюць гады, калі Э. Зарыцкі працаваў загадчыкам музычнай часткі ТЮГа і браў чынны ўдзел у стварэнні спектакляў. У яго ёсць нізка рамансаў на вершы А. Вярцінскага, песенны цыкл на вершы Н. Гілевіча і яшчэ шмат прызнаных і зусім новых песень, натхнёных беларускім паэтычным словам...

Не так даўно ўдзячныя вучні, калегі, сябры павіншавалі з прыгожай і саліднай датай шчырую нястомную руплівіцу — Веру Сізко. Веру Аляксандраўну ведаюць як сталага педагога, як лектара-прапагандыста і асветніка, як аўтара музыказнаўчых брашур, артыкулаў, перадач на радыё і тэлебачанні. Пакуль дазваляла здароўе, В. Сізко ладзіла найкарысную справу — лекторый для школьнікаў Мінскага раёна. Можна сказаць, што ўдзячныя вучні Веры Аляксандраўны ёсць і сярод іх, але найперш — сярод выпускнікоў Мінскага музычнага вучылішча, дзе яна працавала шмат гадоў.

А неўзабаве, 27 сакавіка, будзе адзначацца 90-годдзе з дня нараджэння знанага музыказнаўцы-фалькларыста, даследчыцы беларускай народнай песні, мудрага педагога Лідзіі Мухарынскай.

ВІЦЕБСКАЯ АКВАРЭЛЬ

У адной з залаў мастацкага музея ў Віцебску адкрылася пастаянна дзеючая зала творчага аб'яднання "Віцебская акварэль", у якое ўвайшлі мастакі-акварэлісты розных пакаленняў. Сярод іх — Іван Сталяроў, Фелікс Гумен, Ігар Шкуратаў, Людміла Воранава і многія іншыя.

Фота БЕЛТА

КУПАЛАЎЦЫ Ў ПРАСТОРЫ СУСВЕТНАЙ КУЛЬТУРЫ

КАЛІ ПРЫСЛУХАЕШСЯ ДА САМОГА СЯБЕ

Штосьці з намі адбываецца не зусім для нас зразумелае. Прыслухаешся да розных філіпік на адрас "сучаснай сітуацыі", да зласлівых разважанняў наконт "спрытных дзялкоў", якія нібыта адно толькі і робяць, што ганяюцца за палітычнымі ды матэрыяльнымі дывідэндамі, "хапаюць" і грошы і славу, — і сам падхопліваеш тыя настроі. Непрыязныя. Асуджальныя. І ва ўласным голасе пачынаеш улоўліваць гэткі ментарскі тон, гэтыя дактаральныя інтанацыі ўсяведа. Асабліва — калі мы разважаем пра футбол і... пра тэатр. Ну паслухайце вось мяне і ці не з'явіцца ў вас жаданне параіць мне — а тым сам выйдзі на поле і перадай мяч з фланга ў цэнтр! Паспрабуй узяць тую п'есу, аб якой гаворыш, і хоць бы толькі размяркуй ролі ў ёй паміж тымі ж купалаўцамі...

Не, я не рыгарыст і далёкі ад таго, каб дазваляць толькі прафесіяналам і знаўцам разважаць ды меркаваць пра тактыку футбольных паядынкаў або пра таямнічыя капрызы Мельпамены. Мяне хвалюе тое "штосьці", аб чым мы разважаем, бывае, надта самаўпэўнена, і што на самай справе заслугоўвае больш грунтоўнага асэнсавання. Тое хваляванне востра адчуў я на святкаванні 75-гадовага юбілею нашага Купалаўскага тэатра. Здаецца, і ўдзельнічаў у падрыхтоўцы да яго, апублікаваўшы артыкул у часопісе "Мастацтва", дзе паспрабаваў па-сучаснаму перабраць у памяці факты і асоб, якія пазначылі этапы станаўлення гэтага ўнікальнага тэатральнага ансамбля. І зноў глядзеў самыя значныя сёння на ягонай афішы спектаклі. І нават на ўрачыстасці быў, і мёд там піў... Нейкі дзіўны, я сказаў бы, няўцямны, раней мне незнаёмы прысмак дамешваўся да ўсіх маіх уражанняў юбілейнага свята.

Што ж турбавала цябе, чалавеча? І турбуе, шчыра кажучы, дасюль?.. Мо і ты параўноўваеш сённяшніх артыстаў, што складаюць сузор'е вядучых у трупе, з тымі — знанымі і славутымі. Ах, хто толькі такім параўнаннем не займаецца! Нават і тыя, каму не даводзілася бачыць на сцэне, да прыкладу, Глеба Глебава, абавязкова пасміхнецца: маўляў, добры артыст Г. Гарбук — ды да Глебава яму ў Пранцысю Пустарэвічу вой як далёка...

Азбучная ісціна: у сцэнічным мастацтве заменных акцёраў не бывае. Кожны робіць прыдатнае ягонаму таленту. Непаўторнаму. І — незаменнаму. Ці змог бы хто і з вельмі адораных раскрыць вобраз Васіля Дзятліка ("Людзі на балоце") так, як гэта рабіў Г. Гарбук, — не скажу. А яшчэ ж ягоны Андрэй Буслай ("Парог"), які па-акцёрску надта глыбока абгрунтаваў цікавасць драматурга А. Дударава да якраз такога незвычайнага пратэсту чалавека супроць руціннай паўсядзённасці і механічнага жыцця ва ўмовах "застою" ў грамадстве...

Але і без замен аднаго акцёра другім у спектаклі ён, твор сцэнічнага мастацтва, на падмостках не затрымліваецца. Вытворчая — не толькі творчая! — неабходнасць.

Значыцца, гаркаваты прысмак у юбілейным настроі тлумачыцца не нашым успамінам пра незабыўных артыстаў мінулых гадоў і параўнаннем з іх талентам цяперашніх купалаўцаў. Тады дапусцім, быццам нас не задавальняе мастацкі ўзровень сучасных спектакляў, іхняя рэжысура, выкананне роляў, сцэнаграфія. Вядома, заўсёды ў рэпертуары бываюць безумоўныя ўдачы, нават трыумфальныя, і бываюць прадстаўленні "дзеля касы". Як спрактыкаваныя дырэктары кажуць, адно тэатр робіць для амбіцыі, другое — для амуніцыі.

О, амбіцыя сённяшняга Купалаўскага падтрымліваецца такімі яркімі і па-майстэрску пастаўленымі і выконваемымі творамі, як "Страсці па Аўдзею", "Памінальная малітва", "Тутэйшыя", "Ідылія", "Віват імператар!"... І я не крыўлю душой, калі кажу вам, што гатовы запрасіць да купалаўцаў на памянёныя мной спектаклі або на даўнейшую "Паўлінку", як і на новы "Лес", самага пераборлівага тэатрала, хай гэта будзе масквіч або парыжанін, дэліец або львавянін. І хай бы такі тэатральны гурман сумленна ацаніў акцёрскую дасканаласць і захопленасць разам з глыбінёй рэжысёрскіх трактовак твораў нашага сучасніка У. Бутрамеева і сумнаватага яўрэйскага перасмешніка Шолам-Алейхема, рафінаванага дэкадэнта Э. Іанескі і па-народнаму дасціпнага мудраца В. Дуніна-Марцінкевіча, драматурга на ўсе часы А. Астроўскага і заўсёды прываблівага Янку Купалу. Падобнымі работамі, заглыбленымі ў драматургічную сутнасць літаратурнай першакрыніцы і ўзбагачанымі сучаснымі прыёмамі і фарбамі тэатралізацыі відовішча, купалаўцы падтрымліваюць сваю высокую рэпутацыю.

Пачакайце, пачакайце!.. Разгортваю дзесяты нумар "Мастацтва" за леташні кастрычнік і ў вочы кідаецца катэгарычнае меркаванне, выказанае як прысуд: "Пасля жорсткага ідэалагічнага ўціску купалаўцы вышлі ў свабоднае плаванне, але, напэўна, так і не ведаюць, у каго спытацца: куды плыве карабель?" Ці не засумавала аўтарка артыкула "Чым лідэр узбагачае школу?" Таццяна Арлова па славутым "Агітпропе", па аддзеле культуры ЦК КПБ, па людзях накшталт Савелія Паўлава, Станіслава Марцалева або Івана Антановіча, якія ведалі, у каго трэба тэатрам пытацца пра фарватэр для надзейнага плавання, і якія самі маглі дакладна-дырэктыўна вызначыць порты па тым маршруце, што наканаваны быў сцэнічнаму мастацтву...

"Дракон" Я. Шварца. Рэжысура і пастаноўка М. Пінігіна.

Дзіўна! Якое ж гэта "свабоднае плаванне", што гэта за свабодная творчасць і якой яна можа быць наогул, калі тэатр атаясамліваецца з марскім суднам, а мастацкі кіраўнік — з капітанам на камандным мосціку? Бяру вядомы прыклад: ці маглі дакладна абазначыць тыя "порты" (спектаклі), дзе кіне якар ствараемы імі МХАТ, Станіслаўскі і Неміровіч-Данчанка, калі прэм'ера п'есы, якая па сутнасці і вызначыла галоўны кірунак творчых пошукаў мхатаўскай сцэны, за два гады перад тым закончылася нечуваным у гісторыі расійскага тэатра правалам? Але, "Чайка" А. Чэхава на Александрынскай сцэне ў лістападзе 1896 года. Няўжо Т. Арлова думае, што тэатр, беручы ў рэпертуар нібы згорклую ад скандальнага фіяска ў сталіцы імперыі п'есу.., ведаў, куды накіроўваецца карабель? Карабель той выходзіў у плаванне, калі яшчэ не былі напісаны ні "Тры сястры", ні "Вішнёвы сад", не было горкаўскіх "Мяшчан" або "На дне". Калі ў яго трупе не было В. Качалава, Л. Леанідава, В. Гзоўскай, а А. Тарасава, М. Хмялёў, В. Аднроўская, Б. Ліванаў, М. Баталаў, К. Яланская, А. Сцяпанава яшчэ і не нарадзіліся на свет.

Не, аналогія тэатра з караблём — памылковая. У тэатры наперадзе нічога пэўнага — поспех прэм'еры ці правал, удалую п'есу прапануе яму драматург ці пасрэдную, будзе здаровы артыст на ролю Гамлета або Гараднічага ці захварэе, знойдзе рэжысёр запаветны пастановачны ключык у вырашэнні камедыйнага відовішча ці слізгане па паверхні забаўляльнага сюжэта. У тэатры рознае здараецца. А карабель, дык той — па лоцыі, па компасе, па падрабязных картах.. Яго з курсу могуць збіць толькі стыхія або пірацкі налёт, захоп тэрарыстамі...

Прыгадаем нашага Фларыяна Ждановіча. Калі ён адкрываў першы сезон БДТ, які нядаўна святкаваў 75-ую гадавіну, яму і ў галаву не прыходзіла, што пасля "Паўлінкі" і "Раскіданага гнязда" ў драматургічнай панараме яго рэпертуару з'явіцца, напрыклад, плеяда драм і камедый Еўсцігнея Міровіча ("Кастусь Каліноўскі", "Машэка", "Каваль-ваявода", "Кар'ера таварыша Брызгаліна"), а сам аўтар іх стане вядучым рэжысёрам і зменіць на пасадзе мастацкага кіраўніка БДТ яго заснавальніка. А якраз гэтыя пдзеі і вызначылі паэтыку, мастацкую адметнасць акцёрскай трупы, "школу і традыцыі купалаўцаў". Да таго ж БДТ у дваццатым годзе адкрываўся без такіх артыстаў, як У. Уладамірскі, В. Галіна, В. Пола, Б. Платонаў, Э. Шапко. Гэта сёння выглядае малаверагодным, бо "без іх" ці мог выправіцца ў рэйс БДТ!?

Таму я не згаджаюся з Т. Арловай і не лічу прычынай таго гаркаватага прысмаку ад юбілейных урачыстасцей адсутнасць у тэатра ясна вызначанай праграмы. "Канцэпцыі", — як любяць цяпер гаварыць тэатразнаўцы.

Помню адну сустрэчу з Янкам Маўрам у студэнцкай аўдыторыі, дзе гэты добразычлівы мудрэц заклікаў сваіх слухачоў абавязкова і ў любых варунках наведваць тэатр, бо нішто не дае нам такіх плённых і карысных уражанняў, як сцэна, як жывы акцёр.

— Я не сядзеў на прагрэтай сонцам Элады каменнай лаўцы амфітэатра ў Афінах, не быў сярод тысяч узрушаных гледачоў Калізея ў Рыме, не стаяў гадзінамі пад адкрытым небам, гледзячы на сцэну лонданскага "Глобуса", калі там панаваў карыфей драматычных мастакоў свету Шэкспір. Не даводзілася мне бачыць у Пале Раялі спектакляў знанай Камедзі-Франсэз, не наведваў я знакаміты тэатр імя Шата Руставелі ў Тбілісі. Зрэдку шчасціла мне бываць на гастрольных спектаклях маскоўскіх, кіеўскіх, харкаўскіх ды ленінградскіх тэатраў... Вы скажаце: не надта вялікі з Маўра тэатрал! А я — заўзяты тэатрал. Сталы госць у партэры нашага Купалаўскага. І яны, мае любімыя артысты, далучаючы мяне і да вяршыняў шэкспіраўскай трагедыі, і да перлаў італьянскай камедыі дэль артэ, і да дзівосна праніклівых адкрыццяў Астроўскага і Чэхава з Горкім. Я ў партэры прыцемненай і прыцішанай залы плачу або смяюся разам

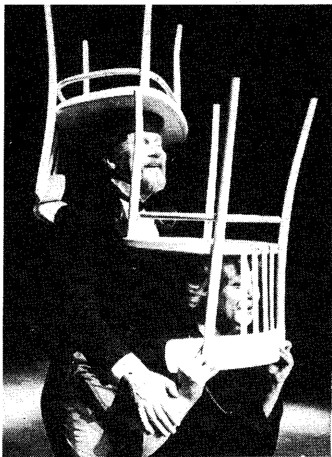

У. Рагаўцоў і Т. Мікалаева-Апіёк у спектаклі "Віват імператар!" Э. Іанескі. Рэжысура і пастаноўка У. Савіцкага.

з героямі Купалы і Крапівы. Мяне ўзрушае лёс закаханых з Вяроны ажно старажытных часоў і хвалюе доля Паўлінкі з вёскі Барысаўскага павета...

Прыблізна так гучала прызнанне ў любові да тэатра, якое са сваёй добрай усмешкай прамовіў тады сівагаловы літаратар, якога, здавалася, ужо нішто не змагло б прымусіць праліць мужчынскую слязу або ад душы засмяяцца. Вось і я іду ў тэатр, патаемна для самога сябе спядзеючыся там непрыкметна праслязіцца або разам з вясёлай залай пасмяяцца. Мяне не цікавіць той маршрут тэатра-карабля, тая надта разумна-рацыянальная канцэпцыя, паводле якой тлумачыў класічны твор ці трактаваў сучасную п'есу рэжысёр. Здавён-даўна вядома, і я ў гэта з юнацкіх год веру, што тэатр — гэта люстра. Жывое люстра. І ў ім мы бачым жывыя абліччы людзей з іх жывымі хваляваннямі, з іх жыццёвымі прыгодамі, якія здатны нас заразіць жывым гарэннем, і мы, супер-ажываючы за ўсё, чым жывуць сцэнічныя персанажы, самі ў сабе адчуваем ачышчальнае прасвятленне.

Люстра... Ну хай сабе і павелічальнае шкло, як любяць паўтараць знаўцы справы. Але ці магчыма загадзя і далёка наперад вызначаць у праграме дзейнасці тэатра тое, што адлюструецца, тое, што з'явіцца і ў якім святле паўстане перад "шклом"? Гэта плануецца толькі пад уціскам пэўнага ідэалагічнага прэса, калі "кіруючая сіла" дазваляе сабе разысціся на ўсе застаўкі ды прымусіць той жа тэатр паказваць са сцэны "жыццё грамадства праўдзіва з пазіцый марксізму-ленінізму". І на працягу доўгіх гадоў рэжысура і акцёрская брація вымушаны былі пацвярджаць, нібы яны толькі тое і робяць, што тлумачаць з'явы і духоўны свет чалавека "з пазіцый". Прадузяты падыход да п'есы, а яна і ёсць першакрыніца "паказу" рэчаіснасці, — гэта што такое? Няўжо, вобразна кажучы, той курс, тая праграма, той напрамак, якім рухаецца карабель-тэатр, паводле вызначэння Т. Арловай? Мне здаецца, наадварот, якраз уменне купалаўцаў паказваць жыццё, іграць ролі так, каб мы не прыкмецілі ні ў чым завучанага, засвоенага з пэўных "пазіцый" і частым паўтарэннем аднаго і таго ж, — гэтае ўменне і выяўляе ш к о л у беларускага акцёрства, т р а д ы ц ы і нашай сцэны. У пералічаных вышэй лепшых спектаклях сучаснага рэпертуару і пануе такая школа, такая традыцыя. Гэта — ад Шэкспіра, ад Гогаля, ад Купалы, ад Гарэцкага, ад Буйніцкага...

Дазволю сабе даць доўгую цытату з дзённікаў драматурга А. Афінагенава. "Усё яшчэ спрачаюцца — інтарэсы якога класа адлюстроўваў Шэкспір? А мне напляваць — быў ён ідэолагам трапіўшага пад уплыў капіталізацыі дваранства або феадалаў... Мне важна — чаму Шэкспір захаваў для мяне значэнне нормы і недасягальнага ўзору..."

Значэнне нормы! Драматычны канфлікт і жывы тады, калі нехта на сцэне, герой і гераіня, парушаюць яе, парушаючы адступаюць ад хаця адной з дзесяці запаведзяў. Так-так, тых самых: "Не рабі сабе куміра. Не вымаўляй імя Бога твайго марна... Не забівай... Не распусьнічай... Не кажы няпраўды пра блізкага твайго... Не жадай дома блізкага твайго, не жадай жонкі блізкага..."

У адным я магу пагадзіцца з Т. Арловай. Праграма, лагічнае абгрунтаванне таго, што прапануецца нам тэатрам, сапраўды могуць быць вызначанымі. Ды толькі п а с л я таго, як мы пазнаёміліся са зробленым, дасягнутым, адкрытым на падмостках. І тут купалаўцы маюць адчувальнае права сказаць, што яны не адзін раз здабывалі пальму першынства ў трактоўцы і мастацкім раскрыцці пэўных жыццёвых праблем.

Адзін прыклад. Ва ўмовах ідэалагічнага кантролю за тлумачэннем у літаратуры і мастацтве ваенных падзей Купалаўскі тэатр звяртаўся да тае драматургіі, якая выводзіла чалавека ў святло рампы, каб паказаць яго вытрымку і адданасць салдацкаму абавязку (або наадварот — яго шкурніцкія разлікі і здрадніцтва) як меру чалавечых магчымасцей і норму сумленных паводзін. Я сцвярджаю ўпэўнена, што наша сцэна першай на абшарах былога СССР у такіх спектаклях, як "Трыбунал", "Апошні шанц" і "Радавыя", закранула пэўныя адвечныя катэгорыі маралі, балючыя і хвалюючыя для ўдзельнікаў любой вайны. Карацей кажучы, яна прымушала нас задумацца над супярэчнасцю дзвюх філасофскіх ісцін, абвешчаных мудрацамі былога. Адна з іх — Мішэля Мантэня: "Няма нічога больш прываблівага, чым вайсковая справа. Узвышаная яна і ў сваім вонкавым выяўленні (бо самая моцная і самаахвярная дабрачыннасць — гэта адвага) і ў аснове сваёй не існуе справы больш слушнай і больш істотнай для ўсіх, чым абарона радзімы і ахова яе велічы". Прыгадайце ўласныя ўражанні ад "Трыбунала", ад "Апошняга шанцу", ад "Радавых" на купалаўскай сцэне — і вы пацвердзіце: г э т а ўваходзіла ў пафас спектакляў. Ды ёсць і другая ісціна, якая абвяшчае не менш важка: "Гераізм і любоў да людзей — амаль адно і тое ж". Але варта гэтаму пачуццю хоць бы трохі збіцца з толку, і "гуманны чалавекалюбец-герой пераўвасабляецца ў лютага шаленца; вызваліцель і захавальнік робіцца прыгнятальнікам і разбуральнікам". Гэта думка англійскага мысліцеля-маралiста Антані Шэфтсберы. І наконт вайны ён жа: "Дайце веры, каб вайна — самае дзікае, што толькі ёсць, была б захапленнем сапраўды гераічнай душы".

Кажу зараз ад імя ўдзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны. Але, мы вельмі эмацыянальна, не фармулюючы тое, успрымалі такую, відаць, непазбежную для ваяра-жаўнера-салдата ўсіх часоў і народаў супярэчлівасць. Вайна — і самая справядлівая, калі такія бываюць, нават вызваленчая — разлютоўвае самага добрага, робіць бязлітасным да ворага і самага лагоднага, ператварае ў жорсткага мсціўца або захопніка ці не кожнага...

Была такая праграма ў рэжысуры, калі яна прымала да пастаноўкі памянёныя п'есы А. Макаёнка, В. Быкава і А. Дударава? Мабыць, была інтуітыўная здагадка, што паказ годнасці абаронцаў Радзімы (а гэта на пяць з плюсам ацэньвалі ідэалагічныя кіраўнікі) і, адначасова, схільнасці вайскоўца раней ці пазней нават апусціцца маральна, да гвалту, да рабунку, да дэзерцірства, — вось набліжэнне да сапраўднай праўды ў мастацтве пра вайну і пра чалавека з ружжом (аўтаматам, мінамётам, агнямётам — усё адно!). Паўтараю, так разважаў з гледачом тэатр не ў самыя спрыяльныя для творчай смеласці і самастойнасці часы.

Таму мяне дзівіць (каб не сказаць — абурае!) сцвярджэнне Т. Арловай адносна таго, што нібыта мастацкі кіраўнік Купалаўскага, якога быццам і "трымаюць", і "церпяць" на гэтай пасадзе дваццаць гадоў — вы паслухайце! — "бо не бачылі побач лепшага". Валерый Раеўскі, як высвятляецца, — "капітан, які ніколі не ведаў, куды ідзе яго карабель". Ні-колі! Ні тады, калі ўпершыню на беларускай сцэне паставіў Б. Брэхта, ні тады, калі падтрымліваў і спрыяў выхаду на сцэну нашым драматургам, часам насуперак меркаванням таго ж С. Паўлава, С. Марцалева або І. Антановіча, — Я. Шабану з яго "Шрамамі", К. Крапіве з "Брамай неўміручасці", А. Макаёнку з "Пагарэльцамі", "Верачкай" і "Святой прастатой", А. Петрашкевічу з "Напісанае застаецца", І. Шамякіну з драмай "І змоўклі птушкі", А. Дудараву з "Радавымі", "Парогам" і "Вечарам", М. Матукоўскаму з "Мудрамерам". Я ўжо не кажу пра класіку, дзе адкрывалася нешта самабытнае па гучанні і ў "Буры" Шэкспіра, і ў "Рэвізоры", і ў "Лесе"... Канечне, можна такі падбор назваў і імёнаў назваць стракатай мазаікай, без акрэсленай праграмы і вызначанага курсу, — так і робіць Т. Арлова. А падумаем: ці ж поспех той жа Купалавай "Паўлінкі", "Тутэйшых", "Ідыліі" за межамі Беларусі ўжо цяпер, калі і сапраўды неяк няёмка ўспамінаць навата пра "паказ жыцця праўдзіва з пазіцый марксізму-ленінізму", — ці ж гэта недастатковае сведчанне плённых творчых пошукаў таленавітага калектыву!

І ўсё-такі... усё ж... адкуль тое адчуванне прысмаку чагосьці нядобрага, тое прадчуванне нечага падобнага да крызісу, з якім мы адзначалі юбілей Купалаўскага напрыканцы мінулага года? Ці прычына не ў нас саміх? Змяніліся — на горшае ці на лепшае — мы. Пасля ўсёй калатнечы XX стагоддзя, калі канвульсіруюць і распадаюцца імперыі, калі руйнуюцца помнікі выдатным людзям сваёй эпохі, калі рвуцца на шматкі нацыянальныя сцягі, на новыя перамалёўваюцца гербы дзяржаў, калі мацяркі вымушаны хаваць дзяцей у цынкавых трунах, прысланых з "гарачых кропак" (во тэрмін!), калі самыя адданыя партыйцы спальваюць свае членскія білеты, а потым з той жа рашучасцю аднаўляюць сваю партыйную "прыналежнасць", калі спецатрады збіваюць і трымаюць пад арыштам людзей толькі таму, што гэтыя людзі любяць сваю Бацькаўшчыну і аддаюць даніну пашаны змагарам за яе гонар і незалежнасць, — пасля ўсяго таго, чаму мы сталі сведкамі. "Шкляны госць" у кутку вялікага пакоя амаль у кожнай кватэры робіць нас якраз сведкамі і ... гледачамі.

Чаго?

Каго?

Мы чамусьці не вельмі ўважліва і нават з пэўнай пагардай успрымалі адно папярэджанне з канца XIX і пачатку нашага стагоддзя. Мабыць, таму яшчэ, што яно зыходзіла з філасофіі, паводле марксісцкіх ацэнак, цемрашала і апалагета "звыш-чалавека" Фрыдрыха Ніцшэ. Прадчуваючы новае стагоддзе як надыход касмічнай тэхнікі і ўздыму цывілізацыі, гэты немец прарочыў, што вядучай культурнай фігурай будзе ў нашы часы... артыст. Бо свет губляе сапраўдную існасць і яму пачынаюць служыць носьбіты розных масак, прытворы, крыўлякі, аблуднікі, фігляры. Душа размываецца і драбнее ў гэтым няспынным працэсе змены масак, пераўтварэнняў, як цяпер гавораць, змены іміджу па кан'юнктурных запатрабаваннях і палітычных меркаваннях. Дзякуючы тэлебачанню, якое наблізіла да нас твар чалавека і інтанацыі голасу, мы, бывае, бачым, як тое адбываецца з асобай літаральна на нашых вачах. Здараецца, цынічна і бессаромна.

Ды і гэты навамодны тэрмін — "выжыванне", якім мы прыкрываем

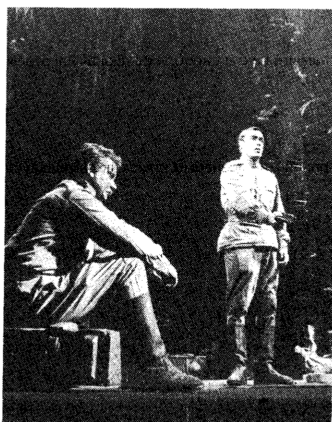

В. Філатаў і А. Дзянісаў у спектаклі "Радавыя" А. Дударава. Рэжысура і пастаноўка В. Раеўскага.

чамусьці крыўднае для нас паняцце "прыстасаванства", хіба не аб тым жа сведчыць? Каб "выжываць", і трэба ж настройвацца на пэўную хвалю, выбіраць тон размовы, прыкідвацца або паслухмяна-падатлівым просьбітам, або рашуча-патрабавальным і прынцыповым праведнікам, які ўмее стаяць на сваім і сваё права правіць (па-руску "качать права"!).

Дык ці памылялася нябарака Ніцшэ, пагражаючы свету панаваннем у ім фігляра і крыўлякі, аблудніка і прытворшчыка!

Не, я далёкі ад мізантропіі. Ведаю, што чалавечнасць яшчэ не капітулюе перад наступам крыўляк і крыкуноў, але іх цяперашні разгул на палітычнай арэне і ў прыватным жыцці ўсё ж бясспрэчны. Крыўдна, але і гэта ці не найярчэйшая адзнака адыходзячага веку. І якраз нам, сучаснікам таго, я сказаў бы, публічнага маскіравання асобы, маскараднага пераапранання людзей у маштабах макрасвету, даводзіцца заставацца і звычайнымі, у традыцыйным разуменні, гледачамі, наведвальнікамі тэатра.

Глядач цяпер — не той! Ці ўзрушыць яго сляза дзіцяці... смерць каханай.. банкрутства творцы... гібель юнака... роспач дзяўчыны... гора бацькоў... калі ўсё гэта па раней завучаным тэксце п'есы паказваюць прафесійныя акцёры-відавочны? Я пытаю вас, а сам даўно пераканаўся, што сапраўды вялікі талент і сапраўднае мастацтва яшчэ здольны пераадолець наш сучасны скептытызм, нашу спустошана-духоўную абыякавасць, якая авалодвае большасцю тых, хто здагадаўся альбо ўпэўніўся, быццам свет і сапраўды — гэта бясконцы і безупынны тэатр.

Мы — сапсаваныя ўражаннямі ад катаклізмаў нашага стагоддзя гледачы. Гледачы не зусім сапраўдныя. Гледачы па інерцыі, па звычцы, па тым цырыманіяле "наведвання тэатра", які завяшчалі нам і да якога прывучалі нас бацькі і школьныя настаўнікі. Яны верылі ў выхаваўчую місію сцэны, якая можа так узрушыць чалавека, што хабарнік засарамеецца і будзе каяцца, злы разлучнік — адумаецца, бяздушны чыноўнік — скіне пыху з сэрца...

Свет ужо перакананы ў тым, што гісторыя вучыць чалавецтва толькі аднаму: што яна, гісторыя, яго нічому не вучыць. Мо і мастацтва тэатра неўзабаве адмовіцца ад салодкага самападману, быццам паказанае са сцэны жыццё выхоўвае і нават перавыхоўвае чалавека. Мне асабіста не хацелася б думаць так, бо я па-ранейшаму веру ў павучальную місію сцэнічных прыгод і здарэнняў, якія могуць прымусіць мяне (яго, цябе, нас) пусціць слязу або рассмяяцца ад душы. Нешта ў маёй душы здрыганецца, затрымціць. Сцырванею. Азірнуся, каб ніхто таго не заўважыў, і нібы вызвалюся ад нечага. Штосьці з сябе выцісну. Магчыма, таго раба — памятаеце, у Чэхава? — што выціскаецца з душы кропля за кропляй...

Заблытаныя і няпростыя ўзаемаадносіны паміж намі, сучаснымі гледачамі (а значыць, і суддзямі-крытыкамі) і сённяшнім тэатрам. Відаць, і сапраўды сцэна вымушана будзе шукаць новыя формы ўздзеяння на глядзельную залу, пачынаючы з абнаўлення драматургічных прыёмаў, з п'ес, шукаць свежыя фарбы і больш эфектыўныя правілы ігры. Хаця і ўся гісторыя тэатра — гэта абнаўленне мастацтва ўплывова хваляваць сваіх прыхільнікаў-паклоннікаў і неафітаў.

А як жа тая ідэйна-мастацкая праграма, якой, паводле Т. Арловай, пазбаўлены наш купалаўскі калектыў? Што — яна і непатрэбна? Ды не, яна ёсць. Яна дае добры плён. Ёй толькі чужая палітычная дэмагогія. Беларуская сцэна ў лепшых спектаклях паказвае нам чалавека — хто ён, чым ён быў і бывае, якім ён можа быць і нават якім яму належыць быць у пэўных жыццёвых варунках, у пэўным духоўным клімаце, у пэўным грамадскім асяроддзі. І гэтым памагае чалавеку зразумець самога сябе. А той, хто спазнае самога сябе, спазнае і свет, спазнае чалавецтва з яго спрадвечнымі пакутамі і радасцямі, з прасвятленнем і забабонамі, з прызваннем і з пошукамі месца ў сусвеце, на планеце. А пазнанне — гэта работа. Работа душы і розуму. Выходзіць, мы ідзём у тэатр быццам па эстэтычныя ўражанні, адпачыць ад будзённай мітусні і службовых заняткаў, інстынктыўна спадзяёмся, што сцэнічныя хваляванні памогуць нам забыцца пра наш боль, нашы непрыемнасці, нашы клопаты, а нас прымушаюць паварушыць мазгамі!

Вось пра што нельга забываць у крытычных размовах пра сучасны тэатр. Глядач нясе з сабой у залу свае ўражанні жыцця. Парог глядзельнай залы ён пераступае, пасварыўшыся з начальнікам на службе або з гандляром у краме, паглядзеўшы па ТБ уражлівы паказ з месца падзей "заказнога забойства", або акрываўленыя трупы забітых на полі бою (падзеі ў Чачні), крывадушнае выступленне дзяржаўнага лідэра або свайго ж дэпутата на трыбуне Вярхоўнага Савета. Калі раней у глядзельнай зале тэатра мы працягвалі існаваць у так званым адзіным "блоку камуністаў і беспартыйных", як на выбарах, то цяпер сярод нас ёсць і пераможцы, чые галасы "правялі" ў парламент ці на пасаду прэзідэнта краіны таго, каго яны і хацелі там бачыць, і тыя, хто застаўся ў меншасці пасля паходаў на выбарчыя ўчасткі. Сцэна адгароджана ад нас далёка не "жалезнай" заслонай, яна ўспрымае дух і настрой сваіх гасцей, ёй перадаецца наша прыхаваная ветлівасцю раздражнёнасць, наша крыўда, наш гнеў, — то, з чым ты выпраўляўся сёння на спектакль. І гэта робіць яго, спектакль, ва ўзаемадзеянні "сцэны" і "залы" не зусім такім, да чаго мы цягнуліся ў іншай сацыяльна-грамадскай сітуацыі. "Не зусім..." Не "не зусім" і абуджае ў тэатралаў тое прыкрае адчуванне нечага дыскамфортнага. Ці не адсюль той горкаваты прысмак? Прадчуванне нейкага крызісу...

Так, што ні кажы, але тэатр і сапраўды адлюстроўвае заганы свайго часу, імкнучыся па-ранейшаму апець вартасць і хараство чалавечнасці.

Барыс БУР'ЯН

Фота А. ДЗМІТРЫЕВА І У. ШАХЛЕВІЧА

ШЭСЦЬДЗЕСЯТ ГАДОЎ У ЛІТАРАТУРЫ

працаваў Аляксей Зарыцкі. Першы верш ён апублікаваў яшчэ ў 1927 годзе, а не стала Аляксея Аляксандравіча, як вядома, 29 кастрычніка 1987-га. За гэты час выйшла больш за 20 кніг. Найперш — паэтычных. Пачатак быў пакладзены зборнікам вершаў з гучнай назвай "Эпічныя фрагменты", што пабачыў свет у 1932 годзе. Што ж, такі быў

час, і А. Зарыцкі, як і іншыя, хто разам з ім уваходзіў у літаратуру, з'яўляліся дзецьмі яго. Яны, без перабольшання, і неслі на сваіх плячах нягоды, што выпадалі на долю народа. І яны ж, разам з усімі, радаваліся, калі надараліся шчаслівыя моманты. А яшчэ — годна служылі Бацькаўшчыне. І ў мірны час, і ў ваенны.

Да вайны А. Зарыцкі паспеў скончыць сярэднюю школу, папрацаваць электраманцёрам на Бабруйскім дрэваапрацоўчым камбінаце, а потым быў Маскоўскі інстытут замежных моў, жаданы *дыплом у кішэні і прызыў* ў 1938 годзе ў Чырвоную Армію. А пасля была вайна...

У 1941-1942 гадах Аляксей Аляксандравіч удзельнічаў у баях пад Арлом і Масквой, будучы памочнікам начальніка разведаддзела штаба аднаго з паветрана-дэсантных карпусоў. Пазней у якасці інструктара армейскага палітаддзела прымаў удзел у баявых аперацыях на Волхаўскім і Ленінградскім франтах.

Другую кнігу паэзіі "Дняпроўскае рэха" А. Зарыцкі змог патрымаць у руках толькі ў 1946 годзе. У далейшым папрацавалася куды больш плённа: "Арліная крыніца" (1947), "Наш сын" і "Світанскія сады" (1950), "Вершы і паэмы" (1952), "Залатое дно" (1955), "Праз бурныя парогі" (1957), "Пасылка ў рай" (1960)... Асабліва высокую ацэнку чытачоў і крытыкі атрымалі такія кнігі А. Зарыцкага, як "Мая асяніна" (1976), "Каля вячэрняга кастра" (1979), "Трывожная госця" (1986).

Вядомы А. Зарыцкі і як празаік, аўтар зборніка апавяданняў, напісаных па-руску, "Вересковый мёд". Прыхільна была сустрэта яго кніга ўспамінаў, літаратурна-крытычных артыкулаў, нарысаў "За словам-падарункам" (1985). А яшчэ ён выдатна зарэкамендаваў сябе як перакладчык з рускай, украінскай, *літоўскай*, нямецкай, *польскай*, лужыцка-сербскай моў. Дарэчы, лепшыя пераклады А. Зарыцкага сабраны ў аднатомніку "У свет па песні" (1978).

22 сакавіка Аляксею Аляксандравічу споўнілася б 85. На жаль, чалавек на зямлі не вечны і яму адведзена лёсам не так і шмат зім і вёсен. Ды жыве тое, што напісана таленавіта, па-мастацку дасканала. А лепшыя творы А. Зарыцкага доўга будуць знаходзіцца ў актыўным набытку літаратуры.

А. М.

ДЗЕЛЯ ПАМЯЦІ

Сёлета спаўняецца 100 гадоў з дня смерці маці Максіма Багдановіча. Марыя Апанасаўна Мякота нарадзілася ў 1869 годзе ў колішнім Ігумене (цяперашні раённы цэнтр Чэрвень). Атрымала добрую адукацыю. Была літаратурна і музычна здольнай. Шмат чытала, іграла на фартэпіяна. Напісала апавяданні "Напярэдадні калядаў". На жаль, яна памерла ва ўзросце 27 гадоў ад сухотаў.

У Чэрвені будзе ўстаноўлена мемарыяльная дошка на месцы колішняй хаты, у якой Марыя Апанасаўна нарадзілася. Аўтар-выканаўца — член Саюза беларускіх мастакоў, ураджэнец Чэрвеня Генадзь Матусевіч.

Вольга НАЗАРУК.

ДАРОГА ДАДОМУ

(Праця́г. Пачатак на стар. 5)

з-за якога ён павінен быў прарыць канал ад Белага мора да белакаменнай Масквы. Але тых бёрнаў ён не застаў на месцы, іх ужо вывезлі іншыя і сплавілі па рэках кудысьці ў Данбас. Затое дзядзька Болбас паспеў на вайну. Ён вызваляў Заходнюю Беларусь ад белапольскага прыгнёту, і дужа дзівіўся, якія там гожыя хаты і сядзібы, як прыгожа ўмеюць апранацца людзі, відно, жылі ў раскошы і дастатку, і ніяк не мог уцяміць, чаму ён іх вызваляе з-пад панскага ўціску, а яны, хоць і не адмахваюцца ад яго вызвалення, свабоды і волі, якую ён ім нясе, але і не надта хочуць яе. Ды, відаць, калі б не баяліся пакрыўдзіць дзядзьку, сказалі б яму: на табе, чалавек, *тваю волю і свабоду назад* у рукі, *нясі* яе дамоў і цешся ёй, насіся, як дурань з пісанай торбай, а нам пакінь наш уціск, пражывём неяк і з гэтым уціскам. Дзядзьку не было часу выслухоўваць заходніх братоў-беларусаў ці здагадвацца, што яны думаюць, ён ішоў з вінтоўкай наперад, закінуўшы яе за пляцо, аж пакуль не апынуўся ў Беластоку, які дзень таму ўзялі нашы чырвонаармейцы. Дзядзьку так спадабалася ісці на захад, што ён не ўтрымаўся і сказаў свайму камандзіру: калі ўзялі такі разгон, то нашошта спыняцца, пры такім тэмпе яны лёгка дойдуць да Берліна. Чырвоны камандзір ад гэтых слоў ажно змяніўся з твару, баязліва азірнуўся вакол сябе і строга сказаў, можна сказаць, выкрыкнуў, каб ён больш не чуў нічога падобнага ад байца, бо сваёй балбатнёй ён можа ўскладніць міжнародную абстаноўку і, чаго добрага, спраўакаваць новую вайну. А нам яна пакуль што непатрэбна, бо мы за мір, нам трэба выйграць час, каб пераўзброіць армію! Дзеля гэтага і падпісалі дагавор з Германіяй аб узаемным ненападзе! На гэтым непрыемнасці для дзядзькі Болбаса і скончыліся. Ён не ведаў і не здагадваўся, што стаяў на самым ускрайку абрыву. Калі б *камандзір не прамаўчаў, а данёс* куды трэба на свайго надта разумнага байца, то давялося б яму зноў адправіцца у своеасаблівую кузню на новую перакоўку. І яна, пэўна, была б куды больш крутой і небяспечнай, бо яму давялося б гартавацца там, дзе трашчаць сарака-градусныя маразы і машкара віецца воблакамі, з'ядаючы ўсё, што трапіцца ёй ў летнюю задуху. Абышла яго бяда бокам, не зачапіўшы нават за крысо. Пашанцавала яму, як тапельцу.

Як толькі дзядзьку адпусцілі з таго гераічнага паходу і ледзь толькі ён паспеў пераступіць парог свайго катуха, як пачуў, што ўслед за ім сунецца немец. Ён як усё роўна хацеў дагнаць дзядзьку, быццам забыўся нешта сказаць яму, калі яны ледзь не сутыкнуліся лоб у лоб каля Беластока. Гэты немец так спяшаўся, так пёрся наперад, што *праз пяць дзён быў ужо ў* Мінску, а праз тыдзень сядзеў у дзядзькавай хаце і крычаў яго жонцы: матка, яйка, шнапс! Але дзядзьку ён пакуль што не кратаў. Ён быў добры, нават у нейкай ступені лагодны, наступаў, ламіўся ўглыб дзяржавы, як парсюк у чужы агарод. І гэта яму ўдавалася. Калі ж ён атрымаў па лычу, а ў лясах з'явіліся партызаны, акупанты зарыліся ў мястэчку ў зямлю, пабудавалі так званыя доты, зрабілі іх сваім фарпостам. Перабраўся ў мястэчка і дзядзька Болбас, бо ў паліцыі апынуўся яго родны брат, і партызаны маглі кокнуць былога "кулака", калі б ён застаўся ў Купленцы. Праўда, у паліцыю ён не падаўся, адно што павесіў на куце партрэт фюрэра, каб бачылі "бобікі", што быццам ён разам з імі, у іх хаўрусе. А чалавеку трэба было адно — перачакаць гэты ліхі час, калатнечу. А калі прыйшлі нашы, яго забралі ў войска, і ён дайшоў ажно да Віслы і Эльбы.

Вярнуўся дамоў з узнагародамі, нават прынёс з сабой медаль Славы 1-й ступені. Дзядзька на фронце быў сапёрам, наводзіў цераз рэкі масты, больш арудаваў з сякерай, чым з вінтоўкай. Таму пасля вайны ён узяўся зноў за сякеру, пачаў рубіць смалістыя сасновыя зрубы. Узводзіў для нейкага *магілёўскага перакупшчыка Максіма Шугалея*, які збываў іх у горадзе у пяць, а, можа, і ў дзесяць разоў даражэй, чым плаціў за іх калгасу, а дзядзьку за тое, што падганяў бярно да бярна, вязаў вянцамі ў зрубы хат. Сякера ў дзядзькі была вострая, як агонь, яе ён бярог і глядзеў, як вока, бо жыў з сякеры і ведаў, што з ёй не прападзе нідзе, яна выручыць яго ў любой бядзе, у любым перапляцце, выведзе і выцягне з нястачы. Дзякуй Богу, выгадаваў дзяцей, выправіў у людзі. Не пакідаў, не расставаўся з сякерай і на схіле сваіх гадоў. А пражыў ён на гэтым свеце дзевяноста з нейкім там хвосцікам. Час ад часу браў сваю бліскаўку ў рукі, ішоў у хмызняк, гарадзіў загончык: каб траву не стаўкла жывёла і пасля можна было ўкасіць капу другой травы для каровкі, якую ён *стараўся* трымаць са сваёй кабетай, пакуль яна не выправілася ў той чубок ляска, што стаіць пры дарозе, акрываючы шатамі дрэў крыжы і грудкі магіл. Пасумаваў, патужыў па ёй колькі *гадоў дзядзька дый сам сабраўся* ўслед за ёй. А што ж рабіць? Пачалі ў яго пухнуць ногі, млоснасць стала падступаць пад сэрца, галава кружыцца ды блытацца думкі. Неяк пад вечар дабраўся ён да сынавай хаты, паклікаў яго на вуліцу, папрасіў завезці ў мястэчковую бальніцу. Не думаў і не спадзяваўся, што там дадуць рады яго немачы. Проста страшна было заставацца аднаму ў сваёй хаце. А ў бальніцы вунь колькі людзей бывае. Можа, і сам не заўважыць, калі пакіне яго душа, адляціць на неба. І сапраўды, пакінуў дзядзька гэты свет лёгка, без стогну і вохкання. Як заснуў з вечара, дык ужо і не прачнуўся. Сын забраў яго з бальніцы і пахаваў. Цяпер хата засталася адна, тужыць па ім цёмнымі вокнамі...

Так, пусцее мая вёска, знікаюць хаты і дворышчы, нібы гаснуць кастры, якія так зырка нядаўна яшчэ палалі. Гляджу на прагалы і думаю: а што з нашай вёскай будзе праз пяць ці дзесяць гадоў? Абновіцца, ці на яе месцы застанецца адна пустэча, заглушаная крапівой, быльнягом і рознай іншай пустазельшчынай?

Не дай, Божа, пабачыць...

НОВЫЯ НАВЕЛЫ

(Праця́г. Пачатак на стар. 9)

такое грамадства і не збудуе", — з сумам думаў Віталь Рыгоравіч, вяртаючыся дахаты ў перапоўненым трамваі, на задняй пляцоўцы якога чуўся п'яны мат. Тут ён з жахам падумаў, што яго любая жонка Ларыса Нікадзімаўна таксама ж вяртаецца дадому з другой змены ў цемры. Каля іх школы нават вулічны ліхтары дзеці пабілі. Цёмна, як у сне.

Набліжаўся дзень нараджэння. "Трэба будзе папярэдзіць, каб заручальны пярсцёнак і завушніцы ўсё ж на работу не насіла", — падумаў ён.

Прыйшоў дзень яе нараджэння. Ларыса яшчэ не паддавалася старасці. Была прывабная. Дзень выдаўся, як заўсёды — светлы, квяцісты, прыгожы. Якія шчаслівыя людзі, што нарадзіліся ў маі, у гэтую жамчужную пару года! Падаспеў аванс. Змаглі выкраіць грошай і на шампанскае. Нікога з былых сяброў не запрашалі.

Пад апладысменты дачок бацька падарыў жонцы гучны англійскі міліцэйскі свісток. Ландышаў не было на святочным стале. Ён растлумачыў, як лепш карыстацца свістулькай у экстрэмальных умовах. Жонка ацаніла падарунак, горача пацалавала мужа. Выпілі віна. Усё хуценька з'елі і селі глядзець тэлевізар. Не паставілі пласцінку з песняй далёкага шчаслівага юнацтва, не танцавалі, як у былыя гады, і за ўвесь вечар нават і не ўспомнілі пра любімы букецік ландышаў.

ДЗІК

Дзік выходзіць на двор без дзяжурнага хатняга выгульшчыка раней за ўсіх суседскіх сабак недзе а шостай гадзіне.

Ён — дварняжка шэрай масці, вушы ў яго тырчаць, галава заўсёды прыўзнята — пенсіянеркі кажуць: "дзярэ нас угору".

Вочы ў Дзіка не злыя, голас рэзкі, але не пісклявы. Ён гаспадар двара і яго вартаўнік. Можаце не хітраваць — ніхто на яго тэрыторыі не пройдзе незаўважаны. Сабака бяжыць услед за роварам, матацыклам, машынаю, гучна гаўкае, палохае, папярэджвае, аднак кусацца не лезе.

Дзік ведае ўвесь двор, кожны кусцік, дрэўцы, лаўку, машыну, таму што жыццё ягонае праходзіць на вуліцы на свежым паветры: на другі паверх ён прыходзіць толькі наначь.

У цёплыя вясенне-летнія дні ад самай раніцы да адзінаццатай гадзіны. Дзік гуляе з сабакамі, бегае з дзецьмі, грэецца на асфальце, ля ног гаспадыні, якая часцяком сядзіць з сяброўкамі-пенсія неркамі, ахвотна суправаджае дачку гаспадыні да гастранома і назад, качаецца ў пяску.

Па натуры Дзік ціхамірны, ніколі не грызецца з чужымі сабакамі і адзін цераз небяспечную дарогу ў суседскі двор не ходзіць. Калі яго клікнуць, не лянуецца, першы падбяжыць да тваіх ног. Дзік багата каго ведае і не толькі са свайго пад'езда. Дзік не пераборлівы: есць усё, што яму часам кінуць з акна на асфальт, але есці пачынае не адразу, як бы саромеецца хапаць на людзях міласціну.

Дзік ведае ўсіх катоў з падвала свайго дома: ляніва так, як заведзеная механічная цацка, злёгку папалохае ката, прабяжыць за ім метраў пяць, каб не было сорамна перад іншымі сабакамі, дый супакоіцца. А здараецца, і есць разам з катом гэтую самую міласціну, якую выкідвае з акна трэцяга паверха бабулька.

Бабуля вельмі старэнькая, яна ўжо не выходзіць на вуліцу і не можа есці мяса ні смажанае, ні варанае.

Так, назіраючы збоку, можна сказаць, што Дзік жыццём задаволены. Аднак вось ужо другі год з таго часу, як яго забрала да сябе "новая" гаспадыня, у Дзіка не знікае з вачэй насцярога, жах. Як толькі пачынае цямнець — Дзік адразу бяжыць да дзвярэй свайго пад'езда, садзіцца і вінавата чакае выпадковага чалавека, каб той адчыніў яму дзверы. Бяжыць да сябе на другі паверх і ўжо не выходзіць да ранку.

У Дзіка няма ашыйніка і няма намордніка — хіба ж гэта не шчасце для сабакі? Але ж адкуль гэты жах у ягоных вачах? Дзік вельмі не любіць зіму: таму што раніца пачынаецца позна, а цямнее рана. Можа, ад суму, а можа, ад жадання аддзякаваць хоць чым-небудзь сваю ўратавальніцу-гаспадыню, Дзік выву-чыўся нядрэнна падпяваць, калі дачка гаспадыні іграе на піяніна. Дзік садзіцца побач, задзірае галаву ўгору і, як цыркавая зорка, "спявае" з такой асалодаю, такім натхненнем, нібыта яго ў кіно здымаюць.

— Яго мясам не кармі, а дай паспяваць. Усю зіму дае канцэрты. Толькі на вуліцу не выганяй, — з усмешкаю дзеліцца з сяброўкамі гаспадыня.

Дзік баіцца цемры. Гэта на сабаку не падобна.

Увечары ён выходзіць у суправаджэнні каго-небудзь з хатніх, хуценька спраўляе сваю патрэбу і бяжыць у пад'езд.

"І чаму ён так баіцца цемры?" — не мог я даўмецца, пакуль не пацікавіўся ў гаспадыні.

Дзіка прывезлі ў горад знаёмыя гаспадыні, каб ён пільна ахоўваў іхняе багацце: відэаапаратуру, фінскую пральную машыну, дываны і тры тысячы долараў. Прывезлі яго часова, было жаданне з часам набыць бультэр'ера.

Дзік старанна нёс службу. Заходзіўся ад брэху на чужога да чырвані ў вачах, мог брахаць безупынна, пакуль яго не перапынялі, паўгадзіны.

Муж і жонка, яго першыя гаспадары, дзяцей пакуль не мелі, часта выбіраліся гандляваць за мяжу. Вярталіся і праводзілі дні, прадаючы свой заморскі дэфіцыт на рынку. Дзіка ж, каб не пагрыз новую мэблю, не напаскудзіў па ўсёй кватэры, замыкалі на суткі, двое, трое ў цёмным туалеце. Так паступова, не па сваёй волі, Дзік патроху слепнуў. І аслеп бы зусім, каб не зжаліласа над ім цяперашняя яго гаспадыня ды не забрала ад скквапных знаёмых "вонючую псіну" да сябе. Яму прапісалі нават нейкія кроплі, капалі іх у вочы, запіхвалі ў рот нейкія вітаміны. Дзік трываў, адчуваючы клопат і дабрыню. Яго дагэтуль ніколі не гладзілі па галаве, а тут гладзілі і на руках насілі. Уратавалі. Не аслеп Дзік, трохі яшчэ мог глядзець на белы свет і тое-сёе пазнаваць. Забылася яго папярэдняе жыццё ў раскошнай кватэры з чорным туалетам.

Жах перад цемраю застаўся. Няўжо назаўсёды?

Такі подпіс паставіў пад сваімі "Успамінамі" Сяргей Бусел у красавіку 1922 года. У гэты час ён пакідае Коўна і накіроўваецца ў Прагу. Аб прычынах такіх змен у жыцці Сяргея крыху пазней, бо я мела на мэце не толькі ўважліва прачытаць, але прадставіць і растлумачыць гэты цікавы дакумент, прасачыць жыццёвы шлях слуцкага героя. Такую магчымасць дае крымінальная справа Сяргея Нічыпаравіча Бусла, якая захоўваецца ў архіве КДБ. На маю думку, у гэтым сховішчы існуе як бы сама па сабе малавядомая, ці ўвогуле невядомая "паралельная" гісторыя беларускага грамадства, дакладней, несавецкай (ці супрацьсавецкай) яго часткі. І адна з яе старонак — гісторыя жыцця С. Бусла.

"27 октября 1939 г. в городе Вильно был арестован активный белорусский эсер Бусел С. Н. Производила арест Вилейская оперативная группа. Оформить этот арест не было возможности, литовские войска входили в город Вильно..." Аб прычынах арышту сведчаць дзве пастановы. У першай, зацверджанай наркомам НКУС БССР, ст. маёрам дзяржбяспекі Л. Цанавам, следчы Рогаў піша: "Бусел С. Н., один из организаторов и активный участник Слуцкого кулацкого восстания в 1920 г., с 1920 г. по момент ареста состоял в партии белорусских эсеров, совместно с членом ЦК этой партии Грибом Фомой в период своего пребывания в эмиграции проводил активную работу против Советского Союза". Змест другой пастановы, складзенай намеснікам начальніка 2-га аддзялення ўпраўлення НКУС па Вілейскай вобласці, сведчыў, "что согласно переданному по телефону списка из Центральной оперативной группы НКВД города Белостока от 26 октября 1939 г. Бусел С. Н. проходит как поль-агент-диверсант".

Арыштаванага хутка перавезлі ў Мінск, да суда трымалі ва ўнутранай турме НКУС БССР — сумна вядомай "амерыканцы". У тых умовах інакш і не магло быць. Усё лагічна ў жыцці слуцкага паўстанца.

СЛУЦКІ ПАЎСТАНЕЦ

ПАРТРЭТ НА ФОНЕ ПАДЗЕЙ

Сяргей Бусел нарадзіўся 19 лютага 1901 года ў вёсцы Сукаўчыцы Быстрыцкай воласці Слуцкага павета. Сям'я звычайная, сялянская, не бедная і не заможная — 7 дзесяцін зямлі. Здольны да навукі Сяргей скончыў пачатковую школу, потым Слуцкую гімназію. Вучоба ў гімназіі, безумоўна, вызначальны перыяд у жыцці юнака. У 1917—18 гадах гэтай установай кіраваў Радаслаў Астроўскі, дарэчы, камісар Часовага ўрада ў Слуцку. Менавіта ён клапаціўся, каб вучні гімназіі дасканала вывучалі беларускую літаратуру. Сам прыносіў ім кніжкі, заахвочваў вучняў чытаць газету "Вольная Беларусь". Пад яе ўплывам моладзь усё больш схілялася да думкі, што шлях развіцця нацыянальнай культуры прывядзе ад адраджэння беларускай дзяржаўнасці.

Зусім невыпадкова, што ў 1918 годзе ў мурах гімназіі і нарадзілася маладзёжная культурна-асветніцкая арганізацыя "Папараць-кветка", адным са стваральнікаў якой быў вельмі актыўны гімназіст, завадатар усіх мерапрыемстваў Сяргей Бусел. Ён падхапіў ініцыятыву сваіх сяброў — вучня слуцкай тэхнічнай школы Ракуцько і Фабіяна Шантыра — аб'яднаць моладзь Случчыны для агульнай культурнай і нацыянальнай працы. Сходы, што ладзіла "Папараць-кветка", былі вельмі папулярнымі. На іх гучала беларускае слова, беларускія песні. Сур'ёзна абмяркоўваліся літаратурныя творы, ладзілі спектаклі самі, запрашалі артыстаў з Мінска. З лекцыямі аб адметнасці і самабытнасці беларускай гісторыі перад моладдзю выступалі вядомыя палітычныя і грамадскія дзеячы. Пачэснымі сябрамі "Папараць-кветкі" былі абраны вядомыя случакі Уладзімір Пракулевіч, Павел Жаўрыд, Марк Асвяцімскі, Андрэй Бараноўскі (дарэчы, апошні ў 1919 годзе ўзначаліў арганізацыю і быў яе кіраўніком да вясны 1922 года, пакуль яна не была зліквідавана Слуцкім аддзелам народнай адукацыі, як арганізацыя, варожая савецкай уладзе).

Відавочна, што "Папараць-кветка" знаходзілася пад вялікім уплывам Слуцкай арганізацыі БПС-Р, старшынёй якой быў М. Асвяцімскі, сакратаром — А. Бараноўскі. Нават хорам кіраваў эсэр Васіль Русак, загадчыкам бібліятэкі, сабранай вучнямі, быў Пётра Фёдараў, прыхільнік эсэраўскай праграмы. Вясной 1920 г. уступіў у БПС-Р і наш герой.

Што моладзь не цуралася палітыкі, сведчыць і той факт, што на ўсіх пасяджэннях Слуцкага Нацыянальнага камітэта прысутнічалі сябры праўлення арганізацыі, часцей за ўсё Бараноўскі і Бусел. Такая шырокая дзейнасць слуцкай моладзі не засталася па-за ўвагай грамадскасці. Варта прывесці водгук на выхад часопіса арганізацыі, які надрукавала газета "Беларусь" 15 лістапада 1919 года пад красамоўным загалоўкам "Моладзь ідзе!". "Перада мной ляжыць беларускі часопіс "Наша каляіна", — піша аўтар, што схаваўся за літарамі К-а, — выданы ён у Слуцку. Слуцак — павятовы гарадок - куды яму, здавалася б, лезці ў людзі: ды яшчэ з сваёй газетай! Аднак палез. Беларуская душа, як бачым, жывучая, творчая, як яе не заганяй у казіны рог, а яна збудзіцца і затрапечацца. Мала таго: гэты часопіс з'яўляецца органам беларускай нацыянальнай злучнасці "Кветка Папараці", каторая сваю чыннасць пашырыла на ўвесь Слуцкі павет і нават далей за яго межы. Гэта папраўдзе, як і ў песні спяваецца "А ў Слуцку на рыначку сталася праява!" Так, сябры, гэта вялікая праява! Адбудаванне незалежнасці Беларускай дзяржавы бярэ ў свае рукі наша моладзь. Чэсць і слава табе, моладзь, паўстаючая з-пад беларускай саломеннай страхі!.. На бок з дарогі, панове і гаспада з Заходу і Усходу. Беларуская моладзь ідзе!"

Дазволіла сабе гэтае вялікае цытаванне, бо падзяляю захапленне аўтара падзеямі ў Слуцку і случакамі. Дарэчы, збіраючы матэрыял для свайго часопіса, С. Бусел і яго сябры Іван Урбановіч і Ракуцько дасталіся ў Мінск, хадзілі да Максіма Гарэцкага і Янкі Купалы. Першы даў ім апавяданне, другі — два свае вершы. Мажліва, аўтар згаданага артыкула "Моладзь ідзе!", падпісанага крыптонімам "К-а", і ёсць сам Янка Купала.

"Папараць-кветка" налічвала больш за 100 сяброў. Амаль усе яны будуць змагацца ў шэрагах паўстанцаў. Цікава, што свае "Успаміны" Бусел пачынае з эпіграфа "Із-пад Слуцка, із-пад Клецка ідзе дружба маладзецка". Як быццам у працяг папярэдняму слову аб случаках.

Шырокімі хвалямі распаўсюджваліся чуткі, "што ў Слуцку збіраецца Беларусь". Народ адразу адчуў глыбокі патаемны сэнс падзей: случакі наважыліся збіраць вакол сябе Беларусь. Вясковая грамада жадала ведаць аб падзеях і абяцала не пашкадаваць фурманкі, каб даехаць да горада. А тут падаспелі і больш дакладныя звесткі. Сяргея наведаў настаўнік з суседняй вёскі, сябра арганізацыі "Селянін". Тут удакладнім. З іншых крыніц вядома, што ў той дзень у Сукачыўцы прыйшоў Язэп Сукала, сябра і аднадумец Бусла, кіраўнік эсэраўскай ячэйкі ў вёсцы Гулевічы. Ён паведаміў, што "па валасцях ездзіць нейкі беларускі дзеяч Бабарэка". Да месца будзе дадаць, што Пётра Бабарэка (дарэчы, ён родам з суседняй Пукаўскай воласці) меў загад Нацыянальнага камітэта правесці сялянскія сходы ў Быстрыцкай, Пукаўскай і іншых валасцях з мэтай абраць органы мясцовага самакіравання, т. зв. нацыянальныя камітэты, і дэлегатаў на з'езд Случчыны. Адначасова ён запісваў моладзь у народную міліцыю, якая ў далейшым паклала пачатак Брыгадзе БНР.

Прыехаўшы ў Слуцк, Бусел быў непрыемна ўражаны расколам, што панаваў у Нацыянальным камітэце, галоўным палітычным і грамадскім цэнтры Случчыны. Частка кіраўніцтва на чале з доктарам Арсенем Паўлюкевічам і начальнікам міліцыі Іванам Мацелі ўсе спадзяванні на поспех у плануемай антысавецкай акцыі ўскладала на дапамогу Польшчы. Эсэраўская палова Нацкамітэта была катэгарычна супроць любой залежнасці ад паноў. Абедзве групоўкі, кожная зыходзячы са сваіх мэт, рыхтаваліся да з'езда. Вядома ж, шмат залежала ад інструктараў па выбарах прадстаўнікоў на з'езд ад валасцей, бо яны першыя ехалі ў вёскі і тлумачылі мэты і задачы з'езда, на мітынгах і сходах даводзілі да шырокага грамадства той ці іншы пункт праграмы. У якасці інструктараў былі накіраваны эсэры Улас Дубіна, Васіль Русак, Юрка Лістапад і наш герой таксама.

На з'ездзе, што сабраўся 14 лістапада 1920 года (у тэксце ўспамінаў памылкова — 17 лістапада), перамагла эсэраўская пазіцыя: "Ні з Польшчай, ні з Масквой; супраць паноў і камуністаў". Сяляне гаманілі паміж сабою: "Мы страна маленькая, самі ўправімся, не трэба нам вялікіх палітыкаў... а калі трэба плаціць падаткі, так лепш свайму ўраду..." Такім чынам, у час няспынных войнаў, агульнага хаосу, рабаванняў і знявагі людзі прыйшлі да думкі, што паратунку трэба шукаць у самастойнай дзяржаве. Тэрыторыю мяцежнага павета аб'явілі часткаю незалежнай Беларускай Народнай Рэспублікі.

Бусел, удзельнік з'езда, сведчыць: "Сяляне, усе як адзін, выказаліся, што час настаў падняць сцяг змагання за незалежнасць Бацькаўшчыны". Антыпольскі настрой быў такі вялікі, што дэлегаты адхілілі прапановы аб дапамозе з боку генерала Булак-Балаховіча, ад якога на з'езд прыехалі брат палкоўнік Язэп Булак-Балаховіч і капітан Антон Самусевіч. Апошні з паўнамоцтвамі фарміраваць полк. Як успамінае Бусел, "на вудачку "балахоўствуючым" не пайшлі... а выбралі сваю Раду Случчыны і даручылі ёй кіраваць паўстаннем. Старшынёй Рады быў абраны Уладзімір Пракулевіч".

Адносіны польскага боку імгненна змяніліся. Як піша далей аўтар "Успамінаў", "пасля з'езда камандзір 11-й (10-й. — **Н. С.**) польскай дывізіі адмовіўся чым-кольвек дапамагчы паўстанцам... Аднак Рада Случчыны не пала духам, назначыла камандзірам брыгады капітана Анцыповіча і пастанавіла змагацца з тым аружжам, якое было".

Так вонкава выглядаюць падзеі, аб якіх паслядоўна апавядае наш герой. У 1939 годзе ён у паказаннях следчаму дапоўніць свае "Успаміны". Пасля ўступлення ў БПС-Р (далей цытую матэрыялы следства. — **Н. С.**) "мне было дано задание создать ячейки в Быстрицкой волости, распространить программу среди крестьян. Около двух месяцев пробыл в деревнях Быстрицкой волости, где разговаривал с крестьянами о целях и задачах эсеровской партии. В деревне Гулевичи была создана эсеровская ячейка — 6 человек..." (Гэта ўжо згаданая арганізацыя "Селянін". — **Н. С.**).

З аналагічнымі заданнямі працавалі амаль ва ўсіх валасцях Слуцкага павета інструктары БПС-Р. Ад Быстрыцкай воласці Бусел быў абраны дэлегатам з'езда БПС-Р, які абмеркаваў планы працы ва ўмовах польскай акупацыі.

Як бачым, падзеям лістапада-снежня папярэднічала карпатлівая партыйная праца, якая станоўча адбілася на грамадскай свядомасці, выхоўвала ў насельніцтва незалежніцкія імкненні. Яшчэ Бусел паведаміць следчаму, што менавіта яму Марк Асвяцімскі, старшыня Слуцкай арганізацыі эсэраў, прапанаваў "агучыць на з'ездзе лінію партыі — "супраць паноў і камуністаў". Асвяцімскі падчас з'езда быў арыштаваны за антыпольскую агітацыю.

У 1939 г. аб мэтах партыі, да якой ён належаў, Бусел выкажацца такім чынам: "Группа Пракулевича предлагала захватить административную власть на местах и ожидать прихода советских войск, но впоследствии все члены комитета перешли на позицию необходимости вооруженной борьбы с советскими войсками".

Такую думку я ўжо сустракала. Яна была выказана адным з кіраўнікоў паўстання У. Пракулевічам у 1930-м годзе падчас сумнавядомага працэсу над удзельнікамі так званага "Саюза вызвалення Беларусі". Вось цытата з матэрыялаў следства, дзе тэрміналогія, само сабою, тагачасная: "В начале, во время подготовительного периода к вооруженному восстанию, они (эсеры. — **Н. С.**) резко выступали против какого бы то ни было вооруженного сопротивления Советам, постепенно, однако, когда организация повстанческих сил полонофилами и балаховцами началась, они уже выдвигают идею вооруженной демонстрации во имя незалежной Случчины. Но и на этой позиции не удержались. Результаты съезда, националистическая физиономия этого съезда, и факт, что повстание все равно отбудется, хотя и без их участия, что помешать ему не в силах, побудило и оформило их нацдемовские настроения. Промелькнувший мираж БНР и опасность со стороны Польши установить протекторат над автономной Случчиной определяет дальнейшую позицию эс-ров и с-деков. Они плетутся в хвосте масс и подчиняются настроению кулацкого съезда вести вооруженную борьбу". Гэта вытрымка з уласнаручных паказанняў Пракулевіча.

Нельга не прыйсці да высновы, што БПС-Р не справілася з роллю лідэра падзей. З аднаго боку, паўстанне адбылося таму, што зусім па-ленінску — была "такая партыя", як падрыхтоўчая, арганізуючая і кіруючая структура, а, з другога боку, рух знізу пайшоў далёка наперад, і партыя ўжо не кіравала, даганяла падзеі.

Шмат сіл адымала супрацьстаянне з паланафільскай групоўкай Нацкамітэта. Паводзіны палітыкаў, якія спрабавалі разыграць польскую карту, можна зразумець. Яны лічылі, што Польшча нядаўна цяжкім шляхам барацьбы набыла незалежнасць і зацікаўлена ў тым, каб мець буфер — тэрыторыю самастойнай Беларусі — паміж сабою і чырвонай Масквою.

Пэўная логіка ў гэтых разважаннях была. Але, на маю думку, эсэры больш цвяроза ацэньвалі абставіны. Не было вялікага сакрэту з таго, што Польшча даволі лёгка падчас Рыжскіх перамоў змагла б дабіцца і далучэння да ўжо набытых тэрыторый яшчэ і Міншчыны. Але не захацела, улічваючы незалежніцкі настрой і нацыянальныя амбіцыі гэтых беларускіх земляў, мець "беларускую скулу" ў сябе пад бокам. Прыклад Случчыны мог быць вельмі небяспечным для акупаванай ёю Заходняй Беларусі. Таму эсэры мелі рацыю, калі ў тых неспрыяльных умовах не разлічвалі на дапамогу заходняй суседкі.

Вось у такіх умовах "Рада інтэнсіўна вядзе працу (мы зноў вяртаемся да "Успамінаў". — **Н. С.**). Пратэст проці захаплення бальшавікамі Случчыны быў адасланы бальшавіцкаму ўраду і для апублікавання за граніцу. Рада пасылала інструктараў растлумачыць сялянам сучаснае становішча. Рада рэквізіцыяў не рабіла, але сяляне самі прыносілі для ўтрымання войска правізію". Праўда, на допыце ў 1939 г. ён скажа, што "брал хлеб в Тимковичах и Семежове... силой и никаких денег крестьянам не платили". Гэтаму хутчэй паверыш, на вайне цяжка заставацца анёлам! "К гэтаму часу ўжо з'ехаліся ўсе паўстанцы: хто на сваім кані вярхом, другія са стрэльбай, з падводамі, наогул з тым, хто што меў. Хутка сфарміраваўся полк, кавалерыйскі атрад і палкавы абоз. Тут жа пры палку была адчынена майстэрня дзеля налады сапсаванай зброі. Камандзірам палка быў назначаны капітан Чайка. Ён добра павёў справу. Полк хутка пачаў узбройвацца стрэльбамі, адабранымі ад бальшавікоў".

Далей аўтар распавядае гісторыю здрады Паўла Чайкі (той перабег на бок Чырвонай Арміі, быў асуджаны ЧК "за арганізацыю войска Беларускай Рады" і 7 студзеня 1921 г. расстраляны. — **Н. С.**), але ён не абвінавачвае камандзіра Слуцкага палка, а лічыць яго ахвяраю абставін і прошукаў балахоўцаў, якія жадалі бачыць на камандзірскай пасадзе свайго прадстаўніка — Антона Самусевіча. "З пабегам Чайкі пачалося адступленне", — канстатаваў Бусел. Нягледзячы на ўпартыя баі "пры абароне Вызны была праяўлена дзіва храбрасці". З вышыні пройдзенага часу дзіўна нават не тое, што паўстанцы разлічвалі на поспех у сутыкненні з рэгулярнай арміяй (!), а тое, якія непрымірымыя былі ў адносінах паміж сабою дзве групоўкі ў кіраўніцтве паўстаннем, аб чым са шкадаваннем паведамляе аўтар. І гэта ў той момант, калі чырвоныя расстрэльвалі і тых і другіх, гналі іх у нейтральную паласу, вымушалі скласці зброю. Неабгрунтаваная амбітнасць, нястача здаровага сэнсу, варожасць і супроцьстаянне палітыкаў самым негатыўным чынам паўплывалі на вынікі паўстання. Вялікі гістарычны ўрок тоіцца ў тых падзеях. Але ўстрымаюся ад аналогіі з сучаснасцю і прапаную дачытаць "Успаміны" да канца.

"На шчасце, спрачацца не прыйшлося доўга, бо бальшавікі падаслалі інапляменныя аддзелы, так што чырвоная лапа камуністаў гатовілася захапіць паўстанцаў са штабам. Палякі ж, ідучы насустрач бальшавікам, далі права бальшавіцкаму войску на 96 гадзін зайсці і за нейтральную паласу, праследуючы партызанаў. Прыйшлося перайсці граніцу. Тут палякі разаружылі паўстанцаў і інтэрнавалі. Частка, праўда, асталася і пайшла ў лясы... Цяжка далося бальшавікам арганізаваць валасныя і павятовыя іспалкомы, бо сяляне адмаўляліся прымаць удзел, кажучы: мы выбіралі Раду і па дзесяць раз выбіраць не будзем. А ў вёсцы Гулевічы сабралі сход выбраць сельсавет. На сход прыйшоў адзін стары дзед... доўга слухаў стары на сходзе спрэчкі, а потым у канцы сказаў, што вы тут пераліваеце з пустога ў парожняе, яшчэ ж няма пяці хлопцаў паўстанцаў з вёскі, нешта ж яны думаюць! Пасля гэтага сход ні з чым разышоўся".

І пасля паражэння паўстання наш герой не сышоў з дарогі барацьбы. Ён са сваімі паплечнікамі апынуўся ў Вільні ў Беларускім батальёне, які ўзначаліў палкоўнік Гапановіч. Служыў, праўда, нядоўга: прапольская дзейнасць гэтага аддзела супярэчыла яго эсэраўскім перакананням. У той час эсэры

(Працяг на стар. 15)

Успаміны "Слуцкае паўстанне" захоўваюцца ў БДА МЛіМ.

ДЛЯ СЯБЕ І ЛЮДЗЕЙ

Славіцца сваімі майстрыхамі па вырабе дываноў вёска Заполле Карэліцкага раёна. Яўгенія Мікалаеўна Арабей і Людміла Мікалаеўна Бар'ят (на здымку) робяць набіўныя дываны ўжо шмат гадоў. У доўгія зімовыя вечары пенсіянеркі збіраюцца разам, прыдумваюць малюнак, падбіраюць неабходныя па колеры ніткі, пачынаюць працаваць. Глядзіш, дзён за дваццаць і з'яўляецца навінка.

Фота Рамана КАБЯКА, БЕЛТА

ПРЫГОЖАЯ І ТАЛЕНАВІТАЯ

Ганна Кір'янава (на здымку) — актрыса Беларускага тэатра "Лялька" ў Віцебску. 7 гадоў працуе яна тут. Сваё майстэрства і ўменне перадае выхаванцам гуртка пры абласной станцыі юных тэхнікаў.

Фота Аляксандра ХІТРОВА, БЕЛТА

З ЛЮБОЎЮ

Любоў да народнай творчасці ў Апольскім сельскім Доме культуры Іванаўскага раёна, дзе працуюць шматлікія самадзейныя калектывы, прывіваюць з дзяцінства. Дзеці займаюцца ткацтвам, вышыўкай, спяваюць танцуюць. Асаблівы гонар школы народнай творчасці складае студыя гармошачнікаў, якой кіруе былы калгасны будаўнік Васіль Пятровіч Голік. У ёй сёння іграе 15 дзяўчынак і хлопчыкаў.

На здымку: В. П. Голік і яго выхаванцы Таня Магуйка і Таня Герцік, Коля Упіравец, Алёша Шаўчук і Саша Герцік.

Фота Эдуарда КАБЯКА, БЕЛТА.

"НАМ ТРЭБА ЎВЕСЬ ЧАС БЫЦЬ НОВЫМІ"

Іх песню "Прэзідэнт, ідзі дамоў!" забаранілі перадаваць па Беларускім радыё. Але праз гэта яна стала яшчэ больш папулярнаю, і загучала на "нефармальных" імпрэзах ды вечарынах, там, дзе з'яўляецца "Новае неба". Аднак іхняя вядомасць абумоўліваецца не толькі напісаннем песні з "эпатажнай" назвай. Шматлікія канцэрты, запіс альбомаў, гастролі за межамі Беларусі — таму пацвярджэнне. Пра "Новае неба" расказвае лідэр гурта Кася КАМОЦКАЯ.

— Спачатку, гадоў 5-6 таму, я была бардам, спявала свае і чужыя песні. Потым хлопцы з "Мроі" дапамаглі запісацца мне на радыё з іншымі інструментамі, апроч гітары. Пазней я знайшла дзвюх дзяўчынак, якія вучыліся ў кансерваторыі — віяланчэль і скрыпку, і мы з гітарыстам Леанідам Шырыным, з якім раней выступалі ўдвох, узялі іх да сябе. Такім быў першы склад "НН". За пяць гадоў ён, канешне ж, трансфармаваўся, і цяпер у нашым складзе ёсць два чалавекі з "Мроі" (Лявон Вольскі і Юрась Ляўкоў), а таксама віяланчэлістка Юля Глушыцкая, якая грае ў адным з сімфанічных аркестраў.

— Чаму вы перайшлі ад бардаўскай песні да року?

— Захацелася іншага гучання.

— За час існавання "НН" выйшла чатыры альбомы, і ўсе яны вельмі розныя, не падобныя адзін на аднаго. Такое непадабенства і паводле стыляў, і паводле гучання рабілася наўмысна?

— Так. Бо і назва ж у нас такая: "Новае неба" — трэба ўвесь час быць новымі. Не спецыяльна рабіць штосьці адрознае ад таго, што ўжо было, а проста не абмяжоўвацца ў музыцы ніякімі рамкамі.

— Апошні альбом, што выйшаў у 1995 г., называецца "Go Home" (Ідзі дамоў). Гэты заклік каму адрасаваны?

— Кожнаму. Пайсці дамоў, звярнуцца да сябе, у рэшце рэшт.

— Але песню "Прэзідэнт, ідзі дамоў", якая адкрывае альбом, улады ўспрынялі на свой адрас...

— Дык няма ж нічога паганага ў тым, каб пайсці дамоў!

— На Беларускім радыё яе забаранілі...

— Забаранілі. А гукарэжысёр, які паставіў яе ў эфір, быў адлучаны ад працы. Потым пра гэта гаварылася на агульна-радыйнай і агульнатэлевізійнай "лятучцы".

— Калі вы займаліся бардаўскай песняй, вершы пісалі самі?

— Не, я ніколі не пісала песень на свае словы. Заўжды побач са мной былі такія файныя паэты, што было залішне спрабаваць у гэтым яшчэ й сябе.

— А сапраўды, чаму такая шырокая група аўтараў супрацоўнічае з вамі — Глобус, Таццяна Сапач, Сыс, Анемпадыстаў, Вераціла й іншыя.

— Напэўна, таму што я чалавек шырокай натуры і ў мяне шмат сяброў — цікавых, таленавітых. Яны любяць "НН" і з ахвотай прапануюць тое, што напісалі.

— Амаль усе новыя песні з альбома 1995 г. створаны на вершы Анемпадыстава...

— Так, я зараз супрацоўнічаю менавіта з ім. Таму што Сапач і Глобус фактычна перасталі пісаць вершы, Сыс — я ўвогуле не ведаю, ці піша ён што-небудзь. Атрымліваецца — Анемпадыстаў запаўняе сабой усю прастору. Да таго ж Міхал піша вельмі трапныя вершы. А тэкст мусіць быць вельмі трапным і вобразным. Не кожны верш можа стаць тэкстам, таму што ёсць і самадастатковыя вершы, і якія ўвогуле не могуць гучаць. Анемпадыстаў піша быццам бы па-дзіцячы, і таму ўсім зразумела. Мне гэта падабаецца.

— Тым не менш, тэкст да песні "Прэзідэнт, ідзі дамоў" напісалі вы?

— Гэта словы "Новага неба". Ідэя песні ўзнікла пасля рэферэндуму, а не прэзідэнцкіх выбараў. Больш крыўды было не на тэкст, а на беларускі народ. Калі людзі ўважліва слухалі тэкст, то маглі ўбачыць, што прэзідэнт там ні пры чым — ён проста адлюстроўвае жаданні нашага народа, і большае абурэнне выклікаюць якраз гэтыя жаданні.

Пра свае вобразы, думкі, якія ўзніклі ў мяне, я расказала Лявону Вольскаму. Ён напісаў першую страфу, а потым мы ўжо разам дапісвалі ўсё астатняе. Гэта якраз было прыкладам калектыўнае творчасці.

— Занятак музыкай, у прыватнасці, беларускім рокам — справа прыбытковая?

— На жаль, яна не стала прыбытковай. Калі б нармальныя працэсы былі не перапыненыя тым, што здарылася ў нашай дзяржаве, то, пэўна, яна магла б стаць прыбытковай. Не толькі беларускі, але й любы рок. Пераход да нармальных умоў існавання эканомікі зараз спынены, ці, ва ўсялякім разе, запаволіўся, і таму гэтая справа не можа быць выгаднай у матэрыяльным плане. Нават канцэртная дзейнасць.

— А рэалізацыя касет?

— Столькі перашкод пастаўлена на шляху гандлю, вытворчасці... Так што танная касета можа быць толькі дрэннай якасці. Нізкая пакупніцкая здольнасць народа не дазваляе рабіць добрыя касеты, а няякасныя ніхто не будзе купляць.

— Вас не засмучае тое, што вас слухае, у асноўным, толькі беларускамоўная моладзь?

— А каго цяпер з беларусаў слухаюць, можаце назваць? Хіба што Саладуху?

— Хіба што. Але ці зусім немагчыма "раскруціцца" на ўсю Беларусь?

— Калі б былі мецэнаты... Усё ўпіраецца ў грошы. Рок-музыка не з'яўляецца бізнесам, яна сябе не акупляе, тым больш — не прыносіць прыбытку. І таму можна разлічваць толькі на мецэнатаў, якія будуць укладаць грошы таму, што яны любяць гэтую музыку й хочуць, каб яе пачулі. А спонсар сам жадае нешта атрымаць ад гэтага.

— Калі музыка не прыносіць прыбытку, значыць, вы недзе працуеце?

— Так, на радыё М101,2. Праўда, гэта нельга назваць сапраўднай працай, я проста вяду сваю музычную праграму, якая называецца "Пра Рок" і прысвечана беларускаму (не толькі беларускамоўнаму) рок-н-ролу. Я хачу нейкім чынам запоўніць эфір беларускай рок-музыкай, даць магчымасць гуртам паслухаць сябе ў эфіры. Бо ні дзяржаўнае, ні мінскае радыё Бі-Эй (на якім ёсць толькі праграма "Новости русского рок-н-ролла") гэтым не займаюцца. Так што пэўную ролю адыгрываюць і патрыятычныя пачуцці.

— Вы цяпер пішаце новы альбом?

— Так, запісалі тры песні. Мы вельмі рады, што ўжо маем сваю студыю, не шыкоўную, канешне, але сваю. І гэта вельмі добра — не трэба нічога арандаваць, нікуды спяшацца, а можна выдаваць па адной песні, і потым з лепшых складаць альбом. Таму што зараз усе гурты працуюць такім чынам, што альбом у іх падсумоўвае нешта напісанае за пэўны перыяд. А я прыйшла да высновы, што альбом — гэта тое, што вельмі шчыльна звязана паміж сабой тэматычна, настраёва. Гэта не справаздача...

— Некаторыя свае старыя песні вы запісваеце ў новых аранжыроўках...

— Калі мяняўся наш склад, гэтыя песні пачыналі гучаць па-новаму, і шкада было іх не ўключыць... У мяне яшчэ ёсць задумкі запісаць некалькі зусім старых песень.

— Скажыце, чаму моладзь, якая прыходзіць у рок, спявае па-ангельску? Як з'явілася гэтая плеяда беларускамоўных гуртоў — "Крама", "Мроя", "НН", так яны амаль адны і засталіся, і ніхто больш не хоча гэтым займацца?

— Напэўна, гэта адлюстроўвае агульную сітуацыю ў нашай краіне — дзяржаўную антыбеларускую палітыку... Чаму не па-расійску — мусіць, гэта дзіцячыя ўяўленні наконт таго, што яны могуць прабіцца на заходні рынак. А як мы ведаем, ніводнага такога прэцэдэнту ні ў Беларусі, ні нават у Расіі не было. Можа, канешне, група пагастралявацъ, але там сваіх настолькі багата...

— А самі вы не спрабавалі апошнім часам "прабіцца" на Захад?

— "Новае неба" — адзіны беларускі гурт, які ўдзельнічаў у фестывалі такога рангу, як "Роскілд-93", які праводзіцца ў Даніі. Разам з намі выступалі "Антракс", "Моторхэд", Крыс Айзек і інш. Гэтым летам мы былі ў Францыі з акустычнымі канцэртамі. Ездзім, канешне ж, у Польшчу...

Што значыць "прабіцца" на Захад? Туды можна толькі з'ездзіць, каб прывезці крыху грошай. А ў каго ёсць амбіцыі "прабіцца", у таго няма разумення сітуацыі ў свеце.

— Склад вашага гурта доўгі час існуе амаль без змен, гэта значыць, нейкіх музычных эксперыментаў не было?

— Былі спробы браць іншых музыкаў. Напрыклад, вельмі файнага бубнача Сашу Камінскага (вядомага пад мянушкай Кот), але ён захварэў і не вытрымліваў напругі — у нас тады было шмат працы, гастроляў. Ён жа прывёў з сабой саксафаніста, але той хлопец, на жаль, памёр.

У прынцыпе, я свядома не змяняю складу, бо сама я прыношу толькі мелодыю песні, а потым яе дапрацоўваем, змяняе ўвесь гурт — і гэтую творчасць лічу інтымнай рэччу. Таму не хацелася б пашырацца за кошт чужых людзей. Са сваімі вельмі лёгка працаваць — усе добра адчуваюць, што ад іх патрабуецца, схопліваюць настрой песні.

— Вы лічыце гучанне вашага гурта нетрадыцыйным?

— Канешне. І склад нетрадыцыйны. Магчыма, гэта звязана й з тэмбрам майго голасу, і з тым, што я выхавана не на рок-н-роле. Таму ў гармоніях і мелодыях прысутнічае нерок-н-рольны пачатак — у нас, хутчэй, альтэрнатыўная музыка.

— Шмат якія з вашых песень маюць сацыяльнае адценне. Ці не здаецца вам, што час сацыяльнай тэматыкі ўжо мінуў?

— Па-мойму, наадварот, ён толькі надыходзіць. Нядаўна нацыянальная сімволіка, мова, былі дзяржаўнымі — менавіта тады можна было пераходзіць да лірыкі. Якраз цяпер ёсць дзе разгарнуцца сацыяльнаму рок-н-ролу.

— Поспехаў вам!

Гутарыў
Аляксей ШЭІН

Масей СЯДНЁЎ

ЗАБРАНЫ МЕНСК

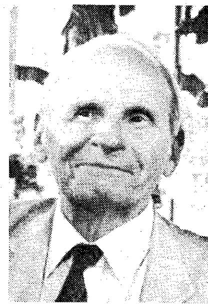

25 САКАВІКА 1918 ГОДА

Маразянае сонца у вокны цякло
прахалодаю сакавіковаю.
І ламаліся раніцы —
быццам конніца тонкае шкло
разбівала падковамі.

Быццам трэскаліся караблі,
наваленыя лядзінамі...
А дні былі
глыбока сінімі.

Раставала зямля і бухла,
дымілася — на гары — уся,
нібы ў сонечнай кухні
яна варылася.

Ад пяшчоты кожны размяк —
ад старога да самага блазна
чуліся лёгка, як
пасля Божае лазні.

Але ноч зямлю, ідучы,
шкліла з новаю сілай.
Толькі дзесьці, нібы ключы,
пад зямлёю вада званіла.

Быццам конь ледзяны скакаў —
як цымбалы, званілі галінкі...
Слёзы сінія сакавіка
замярзалі ў лядзінкі.

Зямля жыла ў трывозе заячай,
ды што б зямля ні гавары —
спакойна сонцам граючы,
гарэлі над зямлёю вечары.

У вуліцах, дзвярах расчыненых
стаяла сонца і плыло,
гуляла па вітрынах і па шчылінах
і білася наскрозь у шкло.

На вузенькай яно Нямізе,
бы ў залатую клалася труну,
чытала ў яе старадаўняй кнізе
і праўду вечную й ману.

Вось зараз за гарою сонца хліпне,
загасне у правалілі.
О калі б мы
яго ад гэтага ўтрымалі...

А над усёю шэрасцю, над ўсім, што
поўзае,
над лірыкай заходу — смеласцю рукі
працягнуты плакат суровай прозаю
з мінулага у прышлыя вякі.

І для адных збаўленнем, а для іншых
змеямі,
нязвычным нечым літары пяклі:
"...магчыма, заўтра зменіцца
хоць крышку геаграфія зямлі..."

— Якая БНР там! Што за глупства?
Усіх пасячом на капусту!

— Хто крамолу такую пасеяў? —
Дзеляць матушку-Расею?

— Беларусь мае быць незалежнай
рэспублікай? —
Ну і публіка!

Поўнач гадзіннік баўкнуў —
быццам які вартаўнік
ударыў па нечым палкаю
і невідочна знік.

Гадзіннікам вежа хрыпела,
як горлам іржавым хрыпяць.
З каменнага ейнага цела
Нехта зірнуў на пляц.

Пляц як бы нечым сцёбнулі,
зняўшы з яго замок —
цэрквамі і касцёламі
ён звярхнуўся і змоўк.

Толькі шырэй расступіўся —
і адыходзіла гушчыня,
калі ён свайго летапісу
балонкі паранчыняў.

Ціха было навокала.
Толькі праз брук і масты
далёка, далёка цокалі
конніцы капыты.

Усё — бы ў вялізным вальсе:
і лад, і мітусня.
Трэскаючы, рвалася
грозная цішыня.

У маршы ішлі і без маршу
жаўнеры адзінай радні.
А з імі Нязнаны Маршал
на белым кані.

Ад здзіўленасці жаўнеры,
гатовыя на нажы,
у стройных ныхтах шэрых
шорхлі ў маўклівай цішы.

Як вецер, нястрыманым гонам —
што дух ні адзін перавёў —
прамчалася хутка Пагоня
паміж скамянелых радоў.

І стала. Гадзіннік баўкнуў —
быццам які вартаўнік
ударыў па нечым палкаю
і невідочна знік.

Гадзіннікам вежа хрыпела,
як горлам іржавым хрыпяць.
З каменнага ейнага цела
Нехта зірнуў на пляц.

Такая, што дух не зачэпіць,
ды чутная сэрцам усё ж,
па строях, як ціхі шэпат,
прабегла лёгкая дрож.

Жаўнеры галовы паднялі:
на вежы — суровы на твар —
у золаце і медалях
краіны стаяў Уладар.

Маўклівы і нерухомы.
Як быццам святло
ад ўлады яго вярхоўнай
у сэрцы ваякаў цякло.

Схіліўся ледзь-ледзь галавою...
Да йгры як падносяць смык —
махнуў ён байцам булавою,
на Шлях паказаўшы... і знік.

У шаломе высокім і вострым,
што вораг не мог яму ссеч,
з дружынамі Маршал гойсаў,
высока трымаючы меч.

Гадзіннікам не хрыпела
вежа, як горлам хрыпяць.
З каменнага ейнага цела
ніхто не глядзеў на пляц.

Усё стала ціха навокала,
толькі праз брук і масты
далёка, далёка цокалі
конніцы капыты.

Кішэла ўсё чужою мітуснёй.
І Менск, скаваны мітуснёю,
пад цяжкай славаю сваёй
схіліўся непакорнай галавою.

І ў Свіслач плакаў ціхімі слязьмі:
"У грудзі б'юць мяне мячамі,
і ранаў не магу я змыць..."
Маўчала даль і ўсё маўчала.

Штыкі чужацкія прыйшлі,
Штыкі з бязлітаснай, халоднай сталі.
На нашай збуджанай зямлі
смяротэльнай цішынёю сталі.

Толькі сонца у вокны цякло
прахалодаю сакавіковаю.
І ламаліся раніцы —
быццам конніца тонкае шкло
разбівала падковамі.

Быццам трэскаліся караблі,
нагружаныя лядзінамі...
А дні былі —
глыбока сінімі.

1947 г.

СЛУЦКІ ПАЎСТАНЕЦ

(Працяг. Пачатак на стар. 13)

працягвалі барацьбу супраць польскага ўладарання на землях Заходняй Беларусі. На Віленшчыне Бусел быў шырокавядомы як агітатар і прапагандыст ідэй БПС-Р. З мэтаю пашырэння партыйных радоў дастаўся ў Лодзь, дзе вясной 1921 г. яшчэ затрымаліся рэшткі Беларускага батальёна. Гэта баявая адзінка, сфарміраваная яшчэ ў 1919 годзе, папоўнілася маладымі случакамі пасля інтэрнавання Брыгады БНР. Гэтая яго праца не засталася незаўважанай мясцовымі ўладамі: яго арыштавалі і трымалі больш чым месяц на гаўптвахце. Пасля вызвалення — зноў у Вільні, зноў сумесная праца з Уладзімірам Пракулевічам, Васілём Русаком, Цімафеем Мяшэчкам. Усё тыя ж неўтаймаваныя случакі. І зноў раз'езды па Віленскім краі, агітацыя ў Баранавічах, Нясвіжы, Клецку. Збіраў людзей на сходы, тлумачыў ім праграмныя дакументы эсэраў, прапаноўваў адпаведную літаратуру, заклікаў на барацьбу з панамі. У Вільні жыў на Вострабрамскай, 9 — канспіратыўнай кватэры Беларускага нацыянальнага камітэта. Там жа знаходзіўся склад нелегальнай антыпольскай і антысавецкай літаратуры.

У пачатку 1922 г. увесь склад Нацкамітэта быў арыштаваны за супрацьдзеянне выбарам у польскі сейм. Бусел уцякае ў Літву. У Коўне па вуліцы Міцкевіча яшчэ месцілася Міністэрства беларускіх спраў. Але і тут не затрымаўся, лёс пагнаў далей. Атрымаўшы беларускі пашпарт і грошы ў Ластоўскага, пакінуўшы свае "Успаміны", з якімі мы ўжо паспелі азнаёміцца, Бусел едзе ў Прагу.

Прага ў тыя часы гасцінна сустракала беларускіх выгнаннікаў. Вялікі дзякуй ёй за гэта. Антыбеларуская палітыка польскіх улад вымушала беларускіх дзеячаў пакідаць землі, ім падуладныя, і шукаць іншы прытулак.

У Чэхіі была магчымасць вучыцца, нават атрымліваць стыпендыю. Гэтыя спрыяльныя ўмовы случакі добра выкарыстоўвалі. Вучыліся ў Пражскім універсітэце, палітэхнікуме і іншых установах. Утваралі розныя палітычныя і грамадскія студэнцкія арганізацыі, актыўным сябрам якіх заўсёды быў Бусел. У Празе ён набыў вышэйшую адукацыю, скончыўшы ў 1929 годзе агранамічны факультэт Вышэйшай тэхнічнай школы. Беспрацоўе вымусіла пакінуць Прагу і вярнуцца ў Вільню. Дапамог уладкавацца з працай і жыллём стары знаёмы — Радаслаў Астроўскі. Ён прапанаваў месца тэхнічнага рэдактара часопіса "Саха" і газеты "Наперад". Зразумела, што ўбаку ад палітычнай справы былы паўстанец не застаўся. Ён уваходзіць у арганізацыю "Цэнтрасаюз", утвораную з мэтай каардынацыі і ўзаемасувязі ўсіх беларускіх сіл, якія дзейнічалі ў 30-я гады ў Вільні. "Цэнтрасаюз" аб'ядноўваў культурныя і гаспадарчыя ўстановы, кааператывы. Пад яго дахам сабраліся Беларуская гімназія, настаўніцкі саюз, выдавецтвы, кніжныя крамы і г. д. Па загадзе старшыні замежнага цэнтра БПС-Р Тамаша Грыба Бусел пачаў гуртаваць вакол сябе віленскіх эсэраў. З Клецка на дапамогу прыехаў Мікола Чарнецкі. Пачалі ўтвараць арганізацыю "незалежных сацыялістаў". Праца, трэба сказаць, ладзілася. У 1932 г. выйшаў першы нумар часопіса "Золак", "орган Беларускай маладой сацыялістычнай думкі". Рэдагаваў часопіс спачатку Чарнецкі, а потым Яўген Аніська. У арганізацыю эсэраў увайшлі маладыя віленчукі Чэслаў Буцько, Аляксандр Барановіч, Аляксандр Шукілойць і іншыя. Арганізацыйныя здольнасці Сяргея былі неабмежаваныя. Шэрагі партыі павялічваліся. Часопіс "Золак" выходзіў па 1938 год уключна і меў поспех. Пазіцыя рэдакцыі, якая вельмі крытычна ставілася да паланафільскіх ухілаў "Цэнтрасаюза" і хадэцыі Станкевіча і прасавецкай пазіцыі КПЗБ, прывабілівала шырокія колы чытачоў. Шмат хто падзяляў галоўную думку часопіса, што ў палітыцы трэба абапірацца на сілы ўласнага народа. Такая стратэгія вымагае вялікай асветніцкай і прапагандысцкай працы ад палітыкаў. Такім цяжкім шляхам да поспеху заўсёды ішоў сам Бусел, не шкадуючы сіл, арганізоўваў розныя гурткі і аб'яднанні. Дачыніўся і да ўтварэння Таварыства беларускай школы, якое ва ўмовах польскага ўціску ўпарта змагалася за нацыянальную школу. Найбольш буйныя арганізацыі ТБШ у канцы 20-х і пачатку 30-х гадоў з яго ўдзелам былі ўтвораны ў Вільні і Беластоку. І да моманту забароны ТБШ польскімі ўладамі ў 1937 годзе гэтая арганізацыя шмат зрабіла для адкрыцця і захавання беларускіх школ, асабліва ў вёсках, падрыхтоўкі беларускіх настаўнікаў. Самы час зараз успомніць цэлы вопыт працы абаронцаў беларускай школы, што змагаліся за яе з акупацыйнымі ўладамі.

Каб не забыліся пра недалёкае мінулае, пра свой гонар, і ў першую чаргу моладзь, у 1931-м годзе Бусел ладзіць святкаванне 11-ых угодкаў Слуцкага паўстання. Для падрыхтоўкі мерапрыемства папярэдне ўтвараецца Камітэт, у які ўвайшлі знаёмы Бусла па Слуцку, удзельнік паўстання Куніцкі, доктар Сяргей Сарока, студэнт Шкуцько і іншыя. Камітэт выдаў зварот: "Беларусы! Прайшло 11 год, як лепшыя сыны беларускага народа змагаліся за незалежнасць Бацькаўшчыны супраць савецкай улады", заклікаў святочна адзначыць гадавіну падзеі. Віленскі магістрат не супярэчыў, нават прадаставіў памяшканне. Беларусы сабралі грошы. На сход прыйшлі прадстаўнікі ўсіх беларускіх партый і груповак. Свята аб'яднала іх. Урачыстае пасяджэнне пачалося ўвечары 15 лістапада, у гадавіну з'езда Случчыны. Галоўны даклад "Слуцкае паўстанне супраць Саветаў у лістападзе-снежні 1920 года" зрабіў Сяргей Бусел, ініцыятар імпрэзы.

"Я выклаў гісторыю беларускага руху на Случчыне, настойліва падкрэсліваючы думку, што барацьба супраць Саветаў была барацьбой за незалежнасць Беларусі", — патлумачыў Бусел змест свайго даклада следчаму на допыце. На вечары ўспаміналі загінуўшых і яшчэ жывых, зняволеных у ГУЛАГу.

Удзел у паўстанні асуджаў на смерць. Гэтага "грэху" савецкая ўлада не даравала. А калі былыя паўстанцы змаглі схавацца і захавацца ў 20-ыя гады, то ў сумнавядомыя 37—38-я гады пакаранне іх не абмінула. Не пазбегнуў гэтай долі і наш герой. 19 лютага 1940 года справа Сяргея Бусла разглядалася ў закрытым судовым пасяджэнні ваеннага трыбунала без удзелу прадстаўнікоў дзяржаўнага абвінавачвання і абароны і без выклікання сведкаў. Слуцкага паўстанца прыгаварылі да 15 год пазбаўлення волі без канфіскацыі маёмасці ў сувязі з яе адсутнасцю.

На жаль, далейшы лёс нашага героя невядомы.

Ніна СТУЖЫНСКАЯ

Саюз беларускіх пісьменнікаў выказвае глыбокае спачуванне народнаму пісьменніку Беларусі Івану ШАМЯКІНУ з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці сястры Таццяны Пятроўны Шамякінай.

Архіварыус

Кожны, хто браў у рукі выданні беларускай паэзіі пачатку XX ст., у тым ліку і знакаміты "Вянок" М. Багдановіча, ведае, што амаль адзінай аздобай гэтых зборнічкаў, акрамя вокладак, быў выдавецкі знак Беларускага Выдавецкага Таварыства — "белы лебедзь", які месціўся на тытуле пад назвай. Гэтым экслібрысам адзначаны такія класічныя зборнікі беларускай паэзіі і прозы, як "Родныя з'явы" Я. Коласа, "Якім Бяздольны" П. Беларуса, "Рунь" М. Гарэцкага, "Васількі" Ядвігіна Ш., "Курганная кветка" К. Буйлы.

Кожны паэт хацеў бачыць свае вершы выдадзенымі годна, і ўпрыгожыць кнігу павінен быў выдатны мастак. Аднак не кожнаму выдаўцу ўдавалася знайсці добрага графіка, адданага беларускай справе, да таго ж здольнага стварыць глыбока сімвалічны вобраз. Гэта мог зрабіць толькі таленавіты мастак, дасканалы ў сваёй справе, разам з тым і добры паэт — майстар кампазіцыйнага вобраза, які рабіў бы выданне запамінальным. Не дзіва, што знак з мастаком, які стварыў знак беларускага выдаўца, мусіць быць таленавітым, у той жа час — цяпер малавядомым майстрам.

Відавочна, што кола знаёмстваў бацькі, які ведаў "усіх і ўся" ў Вільні, творчая атмасфера дому не маглі не паўплываць на выбар прафесіі яго дачкі. Скончыўшы з срэбным медалём у 1906 г. Віленскую Марыінскую жаночую гімназію, яна накіроўваецца ў Пецярбург і падае дакументы ў Імператарскую Акадэмію Мастацтваў.

У канцы 1909 г. Вацлава ўжо вольная слухачка Вышэйшай мастацкай вучэльні пры Акадэміі Мастацтваў, а ў 1911 г. яе кіраўніком па жывапісе становіцца мастак-баталіст М. Самокіш. Гэты нечаканы для дзяўчыны выбар (жанчына-супрацоўнічала з імі.

Знаёмства магло адбыцца ў 1913 г., калі, захварэўшы на неўрастэнію, Вацлава, тады студэнтка III курса Акадэміі Мастацтваў, паўгода жыла дома, з бацькамі. Дзе і як яна сустрэлася з беларускімі дзеячамі — у агульных знаёмых, ці ў "Зялёным Штралі", гэтым "кафэ Гербуа" віленскай артыстычнай моладзі, дзе за кубкам кавы ўвечары збіралася ўся мастацкая Вільня, невядома, ды і не так ужо важна. Але менавіта ў 1913 г. на тытуле "Вянка" М. Багдановіча ўпершыню з'явіўся экслібрыс, зроблены В. Флеры.

Гэты кніжны знак выклікае мноства пытанняў. Чаму мена-

"БЕЛЫ ЛЕБЕДЗЬ" ВАЦЛАВЫ ФЛЕРЫ

Выява белага лебедзя, што нізка схіліў шыю да ціхай вады на фоне чорнай сільвэты лесу, заключаная ў круглую арнаменталізаваную рамку, стала графічным сімвалам беларускага літаратурнага Адраджэння.

Дзіўна, але ніхто не зацікавіўся аўтарам гэтага цудоўнага экслібрыса, хаця ён мае подпіс — "W. Fleury" (В. Флеры). "Француззам" з нязвыклым для нашых мясцін прозвішчам нечакана аказалася жанчына — віленчанка Вацлава Станіслаўна Флеры.

Дакументы, знойдзеныя апошнім часам у пецярбургскіх архівах і бібліятэках, даюць нейкую інфармацыю аб гэтым новым для беларускага мастацтва прозвішчы. На жаль, яны датычацца толькі пачатку жыццёвага шляху мастачкі.

Вацлава Флеры нарадзілася 28 верасня 1888 г. у сям'і вядомага віленскага фатографа і мастака Станіслава Восіпавіча Флеры. Флеры паходзілі са старажытнага, але збяднелага французскага роду — прапрадзед Вацлавы, Філіп дэ Флеры, быў флігельад'ютантам караля Станіслава Аўгуста Панятоўскага. У свой час бацька Вацлавы марыў аб прафесіі жывапісца, але жыццё прымусіла зарабляць фатаграфіяй, у якой ён стаў сапраўбаталістка даволі рэдкая з'ява і ў наш час) не перашкаджаў ёй займацца і больш адпаведнай для жанчыны справай — графічным ілюстраваннем твораў А. Пушкіна і У. Сыракомлі. Яе графічныя ілюстрацыі раз-пораз з'яўляюцца на віленскіх выставах і ў часопісах.

У зборы НММ РБ захоўваецца некалькі невялічкіх малюнкаў В. Флеры са штампам Беларускага музея ім. І. Луцкевіча — два краявіды і анімалістычныя замалёўкі. Яны выкарыстаны ў афармленні першых беларускіх чытанак і лемантароў. Гэта сведчыць, што Вацлава Флеры была знаёма з беларускімі выдаўцамі і актыўна

МАКСІМ БОГДАНОВІЧ.

ВЯНОК
кніжка выбраных вершоў.

ВІЛЬНЯ, ДРУКАРНЯ МАРЦІНА КУХТЫ. 1913.

віта белы лебедзь? Чысты эстэтызм гэтага матыву, арганічны, мабыць, толькі для паэзіі Багдановіча, зусім нехарактэрны для дэмакратычнай нашаніўскай літаратуры, зарыентаванай у першую чаргу на сялянства. Тым не менш Беларускае Выдавецкае Таварыства прымае яго і выкарыстоўвае амаль два гады. (У 1920-ыя гг., пасля часовага перапынку ў дзейнасці, БВТ змяніла марку на больш адпаведную — васількі і каласкі жыта).

Выбар гэтага матыву, які напачатку здаецца нечаканым, невыпадковы і вельмі ўдалы. Лебедзь быў сімвалам Адраджэння, чыстаты, самотнасці і прароцтва. У паэзіі гэтая выява, распаўсюджаная і ў фальклоры, была сімвалам паэта.

Матыў лебедзя быў папулярны і ў графіцы еўрапейскага мадэрну: яго часта выкарыстоўвалі Ф. Валатон, О. Бердслі, у Расіі — М. Якунчыкава для вокладкі "Мира искусства" — элітарнага мастацкага часопіса.

Аднак была яшчэ адна прычына выбару менавіта гэтага матыву. Яе прыводзіць Вацлаў Ластоўскі, адзін з выдаўцоў "Вянка", у сваіх успамінах пра Багдановіча: "...Вершы былі здадзены ў друкарню. У часе набора іх перад надрукаваннем першага аркуша В. Іваноўскі і І. Луцкевіч дасталі яшчэ нейкую суму на выданне беларускіх кніжак. Пастаноўлена было паказаць спраўнасць перад князінай і дзеля гэтага на агалоўнай балоне памешчаны быў знак "лебедзь", што мела азначаць герб Завішаў (Магдалена Радзівіл з дому Завішанка)".

Напэўна, экслібрысам "белы лебедзь" былі адзначаны тыя кнігі, якія друкаваліся на сродкі княгіні Магдалены Радзівіл.

З успамінаў Ластоўскага, на жаль, незразумела гісторыя стварэння экслібрыса: ці быў ён створаны выключна дзеля гэтага выпадку, ці быў выкарыстаны экслібрыс Магдалены Радзівіл працы Флеры, ці проста нейкі малюнак мастачкі, які падышоў па сэнсе.

Але як бы там ні было, "белы лебедзь" Вацлавы Флеры аказаўся шматсэнсоўным, сапраўды сімвалічным — і як марка маладога беларускага выдавецтва, і як гербавы ўладальніцкі знак, і як своеасаблівая адзнака мецэнацтва. Фактычна, у гэтым выпадку адбылася рэзкая з'ява — трансфармацыя геральдычнага знаку ў сімвалічны свецкі, выкананы пад моцным уплывам стылістыкі і сімволікі мадэрну. "Чыстых" узораў мадэрну ў беларускай графіцы пачатку стагоддзя — адзінкі. "Белага лебедзя" Вацлавы Флеры можна лічыць адным з лепшых. Гэта новы матыў, волей выпадку вынесены на тытулы лепшых твораў беларускага Адраджэння, застаўся адзіночнай з'явай у гісторыі графікі Беларусі таго часу. "Белы лебедзь" трывала звязаў імя Вацлавы Флеры з беларускім Адраджэннем, стаўшы яго своеасаблівым графічным сімвалам.

Што ж сталася з яго аўтаркай? Апошняя дакументальная звестка аб ёй лёсе тычыцца 1918 г.: у залах Акадэміі Мастацтваў у Петраградзе прайшла выстава яе выхаванцаў, на якой была і дыпломная карціна Вацлавы Флеры "Кавалерыйская атака ў лесе". Далейшы лёс 30-гадовай Вацлавы невядомы: ці згінула яна, як многія, у ваенный ліхаманцы, ці пражыла свой век у спакоі, змяніўшы прозвішча пасля замужжа? Сляды яе жыццёвага і творчага шляху зніклі раптоўна. Застаўся толькі фотаздымак, зроблены ў атэлье бацькі ў 1909 годзе.

Н. УСАВА,
навуковы супрацоўнік Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі

Павел САКОВІЧ

ЭПІГРАМЫ, ЯК РЭКЛАМЫ

Арсен ВАНІЦКІ,
старшыня Беларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі

Арсен аб'ездзіў
цэлы свет:
Сяброў усё
для нас шукае...
А ворагаў прасты
і след —
Работа ж у яго такая!

Янка СІПАКОЎ

Ён у званы,
каб склікаць веча,
Аж шэсцьдзесят
разоў ударыў:
"Сыходзьцеся, сябры,
на вечар —
Аб гэтым дні даўно
я марыў".

І вось прыйшлі
яны, славяне,
Паселі дружна
за сталамі...
І атрымаў бы,
можа, званне,
Каб столькі ж,
кажацца між намі,
Ты напісаў балад, Іване!

Браты ЯНКОЎСКІЯ,
артысты

То вельмі важная
сям'я —
У ёй выдатныя тры "Я".
Але ж не "якаюць"
браты,
Са Славам
раяцца заўжды.
Старэйшы ён
і самы родны,
І самы што ні ёсць
Народны!

Сказаць пра іх магу адно:
Таленавітае тры — о!

Эдуард ГЕРАСІМОВІЧ,
дырэктар рускага тэатра імя М. Горкага

Яго тэатр
прагарыць наўрад:
Ён хоча сцэны
скарыстаць умела,
Задзейнічаць і бар,
і лазню смела...
Аздараўленчы камбінат
Зрабіў ён для душы і цела!

Аляксандр ЛІТВІНОВІЧ,
кіраўнік рэспубліканскай дырэкцыі эстрадна-цыркавога мастацтва

Ён зорак з неба не хапаў,
Ды што за клопат
шоумэну!

Зямных ён зорак
назбіраў,
Каб упрыгожыць
імі сцэну.

Яны ж
так ззяюць, зіхацяць,
Аж вочы слепнуць
і баляць.
А за кулісамі,
чаго хітрыць,
За ўсіх іх разам ён
ярчэй гарыць!

Сяргей ЗАКОННІКАЎ

Сяргей заўжды
самакрытычны,
Хоць талент
вельмі паэтычны...
Не раз таму
былі мы сведкай:
Напіша твор ён,
як цукерку,
А потым крэмзае, гартае
І ў "Полымя" свае кідае.
Яно ж ад твора
не дыміць, —
Наадварот, ярчэй
гарыць!

Стэфанія СТАНЮТА

Яна —
доўгажыхарка сцэны.
Чаму? Ды ёй, відаць,
няма замены.
Няйначай, у падборы
кадраў збой —
Не адшукаць Стэфаніі
другой!

Валерый РАЕЎСКІ,
галоўны рэжысёр Акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы

У яго быў продак
баявы —
Па ўсім відаць адразу:
Свой важны пост,
як вартавы,
Ён не кідаў ні разу...
Калі ж спрачацца
з ім пачнеш,
З пазіцый творчых —
не саб'еш!

Іван ВАШКЕВІЧ,
дырэктар тэатра імя Я. Купалы

Ён вырас у дзіцячым доме
І во дарослым стаў такім:
На ўсю рэспубліку
вядомым
Дырэктарам —
і не благім! —
У Доме, у Купалаўскім.

Уладзімір ГІЛЕП,
нядаўні намеснік міністра культуры, а цяпер "гаспадар" Нясвіжскага комплексу

"Мне надакучыла
ўсё гэта,
Хачу я збегчы
з кабінета!" —
Падумаў неяк Уладзімір
І ўспомніў пра Нясвіж
і Мір.

Ідэяй важнай
закамплексаваны,
Стварае комплекс
ён старанна,
Каб са ўсяго
з'язджаліся свету
Пабачыць, што
ў Нясвіжы гэтым.

ЛіМ ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ЗАСНАВАЛЬНІКІ
Саюз беларускіх пісьменнікаў; Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь; калектыў рэдакцыі газеты "Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

Газету рэдагавалі:

Х. Дунец	(1932-35)
І. Гурскі	(1935-41)
А. Куляшоў	(1945-46)
М. Горцаў	(1947-49)
П. Кавалёў	(1949-50)
В. Вітка	(1951-57)
М. Ткачоў	(1957-59)
Я. Шарахоўскі	(1959-61)
Н. Пашкевіч	(1961-69)
Л. Прокша	(1969-72)
Х. Жычка	(1972-76)
А. Асіпенка	(1976-80)
А. Жук	(1980-86)
А. Вярцінскі	(1986-90)

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі — 332-461
намеснікі галоўнага рэдактара — 332-525, 331-985
аддзелы:
публіцыстыкі — 332-525
пісьмаў і грамадскай думкі — 331-985
літаратурнага жыцця — 332-462
крытыкі і бібліяграфіі — 332-204
паэзіі і прозы — 332-204
музыкі — 332-153
тэатра, кіно і тэлебачання — 332-153
выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 332-462
навін — 332-462
мастацкага афармлення — 332-204
фотакарэспандэнт — 332-462
бухгалтэрыя — 268-640

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 7500.
Нумар падпісаны 21.3.1996 г.
Заказ 1429/Г

П 123456789101112
М 123456789101112